

קובץ לימוד

בין כסה לעשור

**יוצא לאור על-ידי: אש"ל - הכנסת אורחים, המחלקה הרוחנית.
הפקה: מחלקת ההוצאה לאור של מרכז חב"ד העולמי לקבלת בני משיח.
744 איסטערן פארקווי, ברוקלין, ניו-יורק טל': 8000-788 (718) פקס: 788-0800 (718)**

עיצוב ועימוד: שניאור סגל | zalman2580@gmail.com

פתח דבר

"מאחר ומדברים אודות ענין של תורה, הנה כאן המקום להעיר – שמכיון שנסעו והגיעו אורחים, הרי דבר נאה או טוב (עם כל הלשונות שבזה), אשר כפי שעשו בשנים שעברו שיסדרו עבורם קביעות בלימוד התורה, היינו שאע"פ שבשעה שהינם אורחים הינם פטורים מלימוד התורה ע"פ תורה, מאחר והדבר קשור עם ענינים של טלטול הדרך, ושום דבר הוא לא כדבעי, ולא באופן מסודר – אכילה שת' לינה וכל הענינים – במילא הוא אינו יכול להתרכז בענין של לימוד התורה כדבעי, ואפילו שכן, הרי זהו באופן שלא כדבעי, במילא הוא חושב לעצמו שהוא יצא עם פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית.

הנה דבר טוב (ובפרט שאינני מתערב בזה, צריך אני להבהיר כפי שידי מגעת) שיסדרו קביעות בלימוד התורה, שגם האורחים יהיו קשורים עם לימוד התורה"

(ש"פ תבא תשל"ג)

ע"פ בקשת כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א ולתועלת התמימים האורחים הבאים להסתופף בבית משיח – 770 בחודש החגים ה'תש"פ, הננו מוציאים לאור קובץ לימוד הכולל:

חסידות:

מאמרים מכ"ק אדמו"ר מה"מ שליט"א בעניני דיומא, ותודתנו נתונה ל"מכון להפצת תורתו של משיח" על כך שהמציא לידינו מאמרים אלו.

כהוספה הובא מאמר מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע בעניני דיומא.

עיונא:

סוגיות ערוכות בקשר למצות עליה לרגל, אשר נערכו בטוב טעם ע"י הרב איסר שיחי שפרינגר, ר"מ בחה"ל ישי"ק צפת.

הלכה:

ליקוט מיוחד ערוך בעניני דיומא, מתוך ספר "הלכה למעשה" שיצא לאור ע"י "מכון הלכה חב"ד" ותודתנו נתונה להם על הרשות להשתמש בספר זה.

וזאת למודעי: השמשנו הלכות שאינם שייכים לתלמידי התמימים ולכן הסדר הינו שונה מגוף הספר.

גירסא:

מסכת קידושין הנלמדת השנה בישיבות תומכי תמימים ברחבי העולם.

לחביבותא דמילתא הובא ליקוט חלקי מתורת רבותינו נשיאנו מהסוגיות הנלמדות.

תודתנו נתונה ל'ח"ש – הוצאה לאור' על הרשות להשתמש ב"מסכת קידושין עם חידושי רבותינו נשיאנו".

גאולה ומשיח:

סוגיות ערוכות המבארות את הקשר בין עניני דיומא לבין הגאולה האמיתית השלימה, אשר נערכו בטוב טעם ע"י הרב דניאל שיחי' מוסטר, משפיע בחח"ל ישי"ק צפת

• • •

תודה מיוחדת לרב יוסף יצחק שיחי' דרחי וכן להת' מנחם מענדל שיחי' תמריץ על כך שלקחו על עצמם את היוזמה בהוצאת חוברת זו לאור.

• • •

בשם כל תלמידי התמימים, הרינו בזה לישא ברכה לנגיד החסידי הרב שלום בער שי' דרייזין, על שנטל על עצמו לסייע בידי התמימים לקיים את רצונו של כ"ק אד"ש ולנצל את ימי חודש החגים בלימוד מתוך שקידה והתמדה. ישלח לו ה' משכורתו כפולה מן השמים, ויחזקו בבריאות איתנה, וירווה רוב נחת חסידי מיוצאי חלציו.

• • •

גודל החשיבות של הלימוד בעת השהות בבית חיינו ידוע ומפורסם, עד שכ"ק אד"ש מה"מ בעצמו עורר והתעניין אודות סדרים אלו, ומובן גודל הנחת רוח הנגרם לו ע"ז.

וכגודל החשיבות, כן גודל המעלה הנפלאה של הלימוד בזמן זה אשר כל ענין וענין הנעשה בבית משיח יש בו חביבות מיוחדת, ודאי הדבר אשר כל אחד ואחד מאיתנו ינצל את הזמן כדבעי ללימוד בשקידה והתמדה להיות כלי לקיבול ההשפעות השופעות עלינו בימים נשגבים אלו.

ובטוחים אנו, שלאחר שקיימנו את ה"ליראות", ובזכות ההחלטה בנפש על ניצול הזמן בימי חודש החגים ועוד לפניהם, נזכה גם "לראות" בעינינו הבשריות והגשמיות בהתגלות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א שישמיענו תורה חדשה – תיכף ומיד ממש נא"ו.

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

אש"ל – המחלקה הרוחנית
אגף ההוצאה לאור

בין כסה לעשור ה'תש"פ, ימות המשיח
מאה ושבעה עשרה שנה לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א
ברוקלין נ"י.

תוכן ענינים

שער חסידות

- 9 מאמר ד"ה שובה ישראל תשמ"א (מוגה)
17 מאמר ד"ה שובה ישראל תש"ל (בלתי מוגה)
24 **הוספה א** • מאמר ד"ה כי ביום הזה תרצ"ט

שער נגלה

- 31 מסכת חגיגה, ד' ז. ח:
35 עולת ראייה
40 שלמי חגיגה ושלמי שמחה

שער הלכה

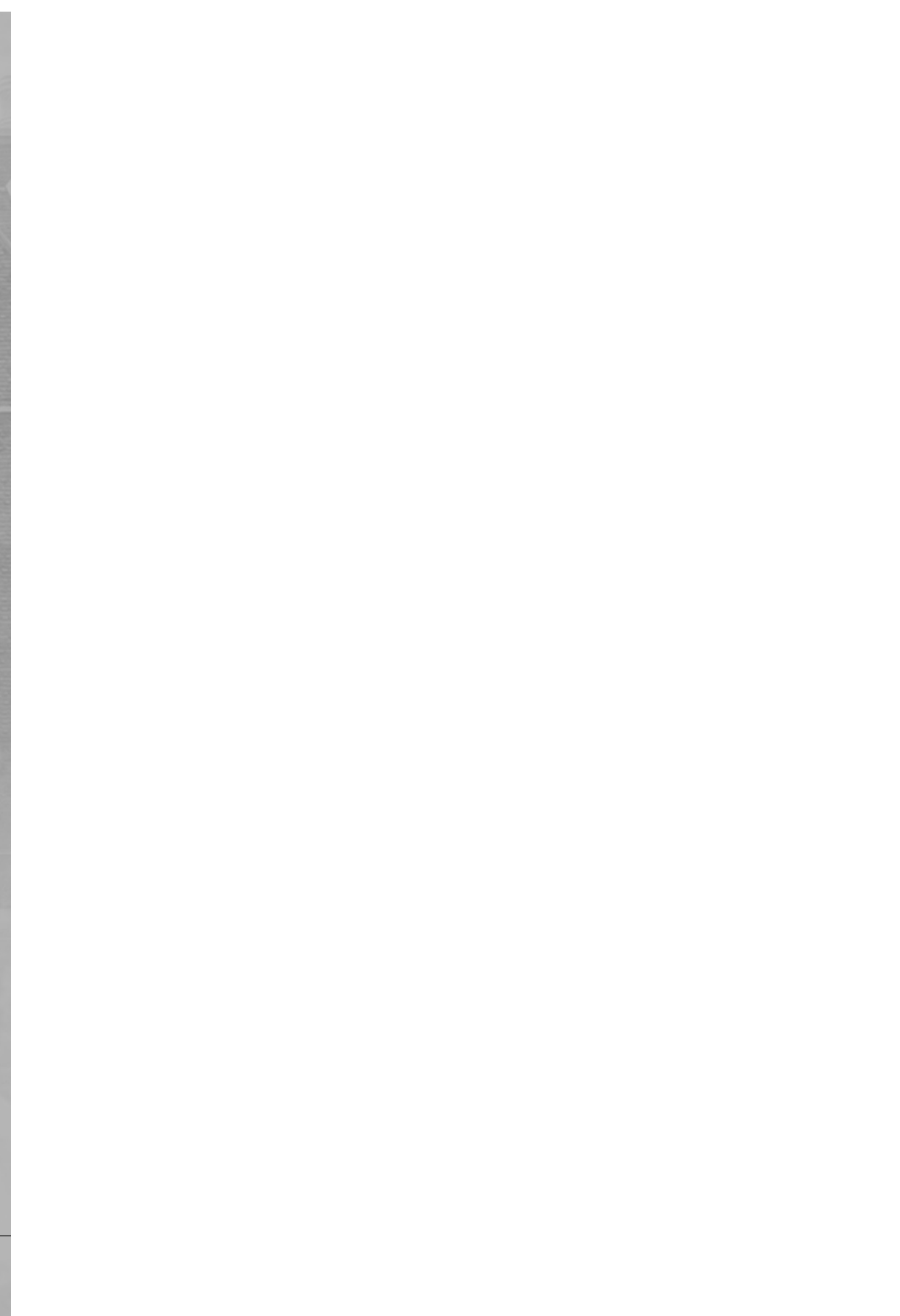
- 45 ערב יום כיפור
53 דיני העינוי ביום הכיפורים

שער גירסא

- 59 מסכת קידושין ד' מח: - מט:
62 על מנת שאני צדיק - ליקוט מרבתינו נשיאנו על הסוגיא

שער גאולה ומשיח

- 71 יום הדין הגדול
77 תשובה וגאולה
88 יום הכיפורים

שער חסידות

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

בס"ד. ש"פ האזינו, שבת שובה ה'תשמ"א

(א) שובה ישראל עד הוי' אלקיך כי כשלת בעוניך¹, ופירש אדמו"ר הזקן², דמ"ש שובה גו' עד הוי' אלקיך (אף שלכאורה הול"ל להוי' אלקיך³) הוא, ששיעור התשובה הוא עד שהוי' יהי' אלקיך⁴. וצריך להבין, דמי ששייך (ודורשים ממנו) תשובה נעלית כזו, הרי הוא בעל מדריגה נעלית גם קודם עשיית תשובה זו, וכמובן גם ממ"ש שובה ישראל, דשם ישראל הוא על שם כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל⁵, שהוא שר⁶ ושולט על ההעלם דשם אלקים ועל הכחות שמתפשטים ממנו (אנשים)⁷, ואיך שייך בו ענין העון שיהי' צריך לתשובה. והגם שידוע שתשובה היא לא רק על עבירות⁸ אלא להשיב נפשו למקורה ושרשה [והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה⁹], דתשובה זו היא גם בצדיקים גמורים¹⁰, הרי מפורש בכתוב שובה ישראל גו' כי כשלת בעוניך¹¹, והיאך שייך ענין העוונות כמי שהוא בדרגה זו. גם צריך להבין מה שממשיך בכתוב¹² קחו עמכם דברים ושובו אל הוי', דאחרי שכבר אמר שובה ישראל גו' מה מוסיף (בקחו עמכם דברים) ושובו אל הוי'¹³. גם צלה"ב מה שאומר אח"כ¹² אמרו אליו כל תשא עון גו', שגם האמירה והבקשה תשא עון קשורה עם ענין התשובה¹⁴, ומזה משמע שלאחרי התשובה דשובה ישראל גו' ודשובו אל הוי', צריך להיות עוד תשובה¹⁵. גם צ"ל מה שכתובה הא' וכתובה הג' מזכיר ענין העון (כי כשלת בעוניך, תשא עון), משא"כ בתשובה הב'.

- (1) הושע יד, ב. – התחלת וראשית ההפטרה דשבת שובה.
- (2) לקו"ת דרושים לשבת שובה ד"ה שובה ישראל הא' (סה, א).
- (3) כמו שמדייק בלקו"ת שם רד"ה שובה הב' (סו, ריש ע"ב). ועוד.
- (4) כ"ה הלשון ברד"ה שובה ישראל ה'תש"ד (סה"מ ה'תש"ד ע' 15). וכ"ה גם ברד"ה זה תרח"צ (סה"מ תרח"צ ע' לד).
- (5) וישלח לב, כט.
- (6) ראה פרש"י עה"פ שם: בשררה; שם לה, י: לשון שר ונגיד.
- (7) ראה לקו"ת שם ד"ה שובה הא' (סד, ג), "אנשים הם הכחות המתפשטות משם אלקים".
- (8) ראה גם ד"ה תקעו תרח"צ ס"ב (סה"מ תרח"צ ריש ע' יג), ובהנסמן שם בהערה 15.
- (9) קהלת יב, ז. וראה לקו"ת ריש פרשתנו (האזינו). לקמן סעיף ד.
- (10) לקו"ת ד"ה שובה הב' (סו, ג).
- (11) ע"פ מ"ש בפנים יומתק שלאחרי אומר שובה ישראל מוסיף כי כשלת בעוניך, אף שלכאורה מובן מעצמו ד"שובה" הוא על חטא ועון (וכמו שמדייק בר"ה זה תרצה"ה ותרצה"צ בתחלתו) – כי מכיון שמדובר כאן בדרגת "ישראל", הי' אפ"ל שהתשובה שלהם היא רק התשובה ד"והרוח תשוב גו'" – ולכן מוסיף ומחדש שגם ב"ישראל" ישנו הענין ד"כשלת בעוניך", וצריכים לתשובה כפשוטה (כ"מ בסה"מ ה'תש"ד שם).
- (12) הושע שם, ג.
- (13) כמו שמדייק ברד"ה זה תרע"ג (המשך תער"ב ח"א ע' קמב).
- (14) ראה ספר המצוות להצ"צ מצות וידוי ותשובה בתחלתה (דרמ"צ לח, א) "שעיקר מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא והיודוי ובקשת מחילה". וצ"ע, דברמב"ם הלי' תשובה לא נזכר בקשת מחילה. וראה לקו"ש ח"י"ז ע' 194. ואכ"מ.

(ב) ונקודת הביאור בזה ע"פ המבואר בלקו"ת¹⁵, דבתשובה יש ג' בחינות. תשובה דסור מרע, תשובה דועשה טוב, ותשובה דבקש שלום דקאי על התורה דכל העוסק בתורה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה¹⁶, וכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם¹⁷. וג' התשובות שבפסוקים אלו [שובה ישראל גו', ושובו אל הוי', אמרו אליו כל תשא עון] הם ג' התשובות דסור מרע ודועשה טוב דבקש שלום¹⁸. וזהו גם מה שפסוקים אלו הם התחלת ההפטרה דשבת תשובה, כי בשבת תשובה צ"ל כל ג' הבחינות. וכמו שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר¹⁹, שאצל הצ"צ היו בשבת תשובה ג' נרות של תשובה, ואמר הצ"צ "עס איז פאראן דריי תשובות", וביאר כ"ק מו"ח אדמו"ר שהם ג' התשובות המבוארים בלקו"ת¹⁵. וזהו מה שבתשובה הראשונה כתיב שובה גו' כי כשלת בעוניך, משא"כ בתשובה השני' (ושובו אל הוי') לא נזכר ענין העון, כי תשובה הראשונה היא תשובה דסור מרע (כשלת בעוניך), משא"כ השני' היא תשובה דועשה טוב²⁰. וזהו גם מה שבתשובה הראשונה נזכר גם שם אלקים (עד הוי' אלקיך) ובתשובה השני' נזכר רק שם הוי' (ושובו אל הוי') ובתשובה השלישית כתיב אמרו אליו, כי התשובה דסור מרע היא שיהי' הוי' אלקינו²¹, והתשובה דועשה טוב היא להתקשר ולהדבק בשם הוי' כמו שהוא למעלה משם אלקים²², והתשובה דבקש שלום היא להדבק וליכלל בעצמות אוא"ס שלמעלה משם הוי'²³.

(ג) והנה החילוק שבין התשובה דסור מרע להתשובה דועשה טוב דבקש שלום הוא, שהתשובה דסור מרע היא שלא יהיו עוונות שמבדילים ביניכם לבין אלקיכם²⁴, והתשובה דועשה טוב דבקש שלום היא שתהי' העבודה להמשיך אור נעלה יותר. דההמשכה שנמשכת מלמעלה מצד עצמה, מצד זה שהוא ית' הוא עצם הטוב וטבע הטוב להטיב²⁵, היא במדידה והגבלה, וע"

15) בלק ד"ה מה טובו (עג, ב ואילך).

16) סנהדרין צט, ב.

17) רמב"ם סוף הל' חנוכה.

18) כדלקמן סעיף ז, ע"פ סד"ה שובה תרע"ג הנ"ל (המשך תער"ב שם ע' קמט).

19) בשיחת ליל ש"פ וילך שבת תשובה ה'תש"ה ס"ה ואילך (ספר השיחות ה'תש"ה ע' 14 ואילך).

20) ד"ה שובה הנ"ל שם. ומה שנזכר ענין העון בתשובה השלישית (אמרו גו' תשא עון) – אף שהיא למעלה גם מהתשובה דועשה טוב – ראה לקמן סעיף ט.

21) לקו"ת בלק שם עג, סע"א ואילך.

22) לקו"ת שם עג, ד.

23) לקו"ת שם עג, א. בלקו"ת שם, דעל תשובה זו (ליכלל בעצמות אוא"ס) כתיב (מלאכי ג, ז) "שובו אלי – אלי ממש". ועפ"י יובן מה שבתשובה זו כתיב "אמרו אליו" (ד"אליו" הוא כמו "אלי"). ולהעיר ממארו"ל (ספרי הובא בפרדס שער לב (שער הכוונה) פ"ב. אלימה רבתי מעין א תמר א. וראה בחיי עה"פ ואתחנן ד, ז. עקב יא, ג) אליו ולא למדותיו, דלפירוש אדה"ז (הובא באגרות-קודש אדמו"ר מוהררי"צ ח"ג ע' קמד-ה. "היום יום" יא תשרי) קאי על עצמות א"ס.

24) ישעי' נט, ב. וראה אגרת התשובה פ"ה.

25) ראה עמה"מ שער שעשועי המלך רפ"א. שעהיה"א פ"ד (עט, א).

העבודה ההמשכה היא בלי גבול²⁶. וכמו שידוע²⁷ בענין אלה תולדות פרץ²⁸ תולדות מלא²⁹, שהוא למעלה גם מאלה תולדות השמים והארץ בהבראם³⁰ תולדות מלא²⁹, עולם על מילואו נברא³¹, תולדות מלא שנאמר גבי בריאת שמים וארץ (בריאה מצד מלמעלה) רצה הבורא שיהי' במדידה והגבלה, משא"כ תולדות פרץ מלא שיהי' (בביאת המשיח³²) ע"י מעשינו ועבודתינו³³ הוא מה שמשיח (מבני פרץ, ונקרא הפורץ³⁴) יפרוץ כל הגדרים. ובזה גופא (ההמשכה שע"י עבודה), ההמשכה שע"י עסק התורה (בקש שלום) היא נעלית יותר מההמשכה שע"י קיום המצוות (ועשה טוב). דנוסף לזה שע"י המצוות ההמשכה היא בבחי' מקיף וע"י התורה ההמשכה היא בפנימיות³⁵, גם ההמשכה עצמה היא נעלית יותר. דע"י קיום המצוות נמשך אור הסובב³⁶, וע"י עסק התורה נמשך עצמות אוא"ס שלמעלה גם מסובב³⁷.

ד) וע"פ הנ"ל דשובה ישראל כי כשלת בעוניך היא התשובה דסור מרע, מובן, דזה שגם מי שהוא בדרגת ישראל שייך אצלו הענין דכשלת בעוניך, הכוונה בזה היא לא (רק) שיש בו איזה חסרון [שזהו גם בצדיקים], אלא ששייך אצלו גם עוונות המבדילים³⁸ (אלא שהם בדיקות דדקות), ולכן צ"ל אצלו התשובה דסור מרע. וענין זה [שגם בצדיקים (ישראל) יש גם התשובה דסור מרע] מובן גם מזה שתשובה היא מצוה [וכלשון אדה"ז באגרת התשובה³⁹ "מצות התשובה"], דמזה מובן, שמצות התשובה היא (ככל המצוות) לכאו"א מישראל, גם לצדיקים גמורים. ומכיון שמצות התשובה היא (כמ"ש אדה"ז באגה"ת שם) עזיבת החטא (סור מרע), מובן, דנוסף על זה שגם בצדיקים גמורים צ"ל התשובה דוהרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה [וכמבואר בלקו"ת (פרשתנו) דשרש הנשמה הוא בחי' האלקים (אשר נתנה), שהוא

26 ראה לקו"ת שם (דג, ד) שהעבודה ד"ועשה טוב" היא "שמייגע את עצמו בועשה טוב להלחם עם הטבע". ויש לומר, שלכן גם ההמשכה מלמעלה שע"י היא למעלה מהטבע (דטבע הטוב להטיב) דלמעלה.

27 ראה גם ד"ה זה היום דיום ב' דר"ה שנה זו (ה'תשמ"א) ס"ג (נדפס בקונטרס ר"ה תשמ"ח סה"מ ראש השנה ע' שה).

28 רות ד, יח.

29 ב"ר פי"ב, ו. שמו"ר פ"ל, ג.

30 בראשית ב, ד.

31 ראה ב"ר פי"ד, ז. פי"ג, ג.

32 מדרשים שבהערה 29.

33 ראה תניא רפ"ז.

34 ראה מיכה ב, יג. ב"ר פפ"ה, יד (ובפרש"י שם). אגרת בראשית ס"פ סג.

35 תניא פ"ה. לקו"ת שם עד, א.

36 לקו"ת שם עג, סע"ג ואילך.

37 לקו"ת שם עד, א.

38 וכמובן גם מהלשון "כשלת בעוניך" – ראה לקו"ת מטות פב, א; נצבים נא, א, דחטא הוא לשון חסרון משא"כ עון.

39 פ"א (צא, רע"א). וראה ס' "שיעורים בספר התניא" לאגרת התשובה שם (ע' 1054 ואילך).

בחי' צור⁴⁰ שלמעלה מהוי'⁴¹, העלם שאינו במציאות⁴², והמשכת הנשמה מבחינה זו היא באופן ד(אשר)נתנה, דכל⁴³ הנותן בעין יפה הוא נותן⁴⁴, וענין התשובה דוהרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה הוא השבת והעלאת הנשמה לשרשה ומקורה, דגם כמו שהנשמה מלובשת בגוף (שהרי מצות התשובה היא, ככל המצוות, לנשמות בגופים דוקא) תהי' בבחי' ביטול לגמרי כמו שהיתה בשרשה, בבחי' האלקים אשר נתנה⁴⁵], צריך להיות אצלם גם תשובה כפשוטה. וצריך להבין, והרי באצילות (אפילו באצילות הפרטית) כתיב לא יגורך רע⁴⁶, ומכיון שהתשובה דצדיקים היא (כנ"ל מלקו"ת) אל האלקים אשר נתנה, למעלה מבחי' בראתה יצרתה נפחתה כי (בי"ע) ולמעלה גם מבחי' שנתת כי (אצילות)⁴⁷, איך יתכן אצלם ענין התשובה דסור מרע.

ה) ולכאורה הי' אפשר לכאר זה ע"פ מ"ש בלקו"ת⁴⁸, דמי שמצד מעלת נשמתו שייך להעבודה דבחי' רוח (ועשה טוב) ומכ"ש מי ששייך להעבודה דבחי' נשמה (בקש שלום), כשחסר אצלו בעבודה זו הוא פגם. ויתירה מזו, דלהיותו במדרגה נעלית, הפגם שלו (עם היותו בדקות) הוא גדול יותר מהעון ממש דאיש פשוט. וכמו שאמר הה"מ שהמ"ז של צדיקים גמורים פוגמים יותר מעוונות חמורים של ע"ה. וע"ד רכב על בגד ת"ח⁴⁹. ועפ"ז הי' אפ"ל לכאורה, דמצות התשובה (שהיא עזיבת החטא) בצדיקים גמורים היא התשובה על זה שהי' אצלם חסרון בהעבודה דוע"ט או עכ"פ בהעבודה דבקש שלום, שגם תשובה זו היא עזיבת החטא, מכיון שהפגם שע"י הוא עוד יותר מהעון (כפשוטו) דאיש פשוט. אמנם, מזה גופא שאומרים שישנם ג' ענינים (סור מרע, עשה טוב ובקש שלום), מוכח, שהעבודה דוע"ט ודבקש שלום היא הוספה ועלי' בקדושה גופא, וגם כשחסר בעבודה זו, אין זה ענין של רע (גם לא בדקות). ועפ"ז צריך להבין מהו"ע מצות התשובה (עזיבת החטא) בצדיקים, שעל זה אומר שובה ישראל גו' כי כשלת בעוניך, דגם מי שהוא בדרגת ישראל צ"ל אצלו גם התשובה דסור מרע.

40) לקו"ת פרשתנו (האזינו) עב, א. דרושים לשמע"צ פה, ריש ע"ב.

41) ראה בארוכה לקו"ת אחרי כו, ג.

42) ראה בארוכה ד"ה ואברהם זקן תרס"ו (המשך תרס"ו ע' פ ואילך). ובכ"מ. ד"ה זה היום דיום ב' דר"ה שנה זו (ה'תשמ"א) ס"ה [סה"מ ראש השנה שם ע' שז].

43) ראה ב"ב נג, א. וש"נ. רמב"ם הל' מכירה פכ"ה ה"ד. הל' זכ"י ומתנה פ"א הכ"ב.

44) לקו"ת פרשתנו שם, ב.

45) לקו"ת פרשתנו שם, רע"א.

46) תהלים ה, ה. לקו"ת במדבר ג, ג. מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"ד ע' א'תצג. וש"נ.

47) לקו"ת פרשתנו שם, א. וראה אוה"ת פרשתנו ע' א'תרלח.

48) בלק עג, ד. עד, ב. וראה גם ד"ה שובה תרע"ג פע"ח (המשך תער"ב ח"א ע' קמז). וראה גם ד"ה זה תרח"צ (סה"מ תרח"צ ע' לד).

49) ראה שבת קיד, א: של בנאין (ת"ח) מצד אחד. ובד"ה שובה תרע"ג שם: שהכתם על בגד חשוב גרוע יותר.

(ו) ויובן זה ע"פ מאמר רז"ל⁵⁰ מאן דמחוי במחוג קמי מלכא כו', כי בפני המלך צריך להיות בתכלית הביטול וכשמחוג במחוג קמי מלכא הוא מתראה למציאות בפני המלך⁵¹. ומזה מובן, שגם כשהוא עובד את הוי' אבל עבודתו היא בבחי' מציאות, הוא דוגמת מחוי במחוג קמי מלכא ח"ו⁵². ועפ"ז יובן שגם בצדיקים גמורים צ"ל (גם) ענין התשובה דסור מרע, כי מכיון שגם כשהוא צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה בתענוגים אינו בטל במציאות לגמרי רק הוא דבר בפני עצמו ירא ה' ואוהבו (יש מי שאוהב ויש מי שירא⁵³) כמבואר בתניא⁵⁴, הרי נמצא שהקבלת עול מלכות שמים אינה בתכלית השלימות, ולגבי מדריגתו הוא כמו פריקת עול. ולכן גם בצ"ג צ"ל התשובה דסור מרע.

וזזהו שובה ישראל עד הוי' אלקיך כי כשלת בעוניך, שהתשובה על הכשלון בעון שבדרגת ישראל (יש מי שאוהב) היא שהוי' יהי' אלקיך. כי בכדי לשלול ענין הישות (יש מי שאוהב) הוא ע"י הגילוי דהוי' דוקא. דלגבי שם אלקים, מכיון שההתהוות משם אלקים היא בדרך התלבשות (בראשית ברא אלקים⁵⁵), הנבראים שמתהווים ממנו הם תופסים מקום, והביטול שלהם הוא רק ביטול היש, משא"כ לגבי שם הוי', שההתהוות ממנו היא באופן דבדרך ממילא (יהללו את שם הוי' כי הוא צוה ונבראו⁵⁶), הנבראים אינם תופסים מקום, ביטול במציאות⁵⁷. וזהו שהתשובה על כשלת בעוניך שבדרגת ישראל, יש מי שאוהב, היא שהוי' יהי' אלקיך, דע"י שמאיר בו הגילוי דהוי', ועד שזה (הוי') נעשה אלקיך כחך וחיותך, הוא בא לביטול במציאות.

(ז) והנה מבואר בלקו"ת⁵⁸ דפירוש שובה ישראל עד הוי' אלקיך הוא שהתשובה צריכה להיות עד שהוי' יהי' רק בחי' אלקים וצמצום לגבי עצמות אוא"ס שלמעלה מהוי'. וע"ד הפירוש בהוי' הוא האלקים⁵⁹ שאומרים בנעילת יוהכ"פ, שז"א (הוי') בעלותו לעתיקא כאלקים יחשב⁶⁰. ויובן זה ע"פ הידוע⁶¹ שגם לגבי שם הוי', מכיון שהוא מקור לההתהוות, דהוי' הוא לשון מהוה⁶² (אלא שההתהוות היא בדרך ממילא), בהכרח שיש איזה תפיסת מקום להנבראים,

50 ראה חגיגה ה, ב.

51 ראה סהמ"צ להצ"צ ח, א. וראה בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 1050 ובהערות שם.

52 ראה סה"מ תרנ"ט ע' סד: שלפי עוצם גדולתו ורוממותו גם העבודה האמיתית. לחטא יחשב. ועד"ז כסה"מ תרנ"א ע' עה ואילך. שם ע' ריב. שם ע' ריד ואילך.

53 ראה סה"מ תרס"ג ע' נו.

54 פל"ה (מד, סע"א ואילך).

55 בראשית א, א.

56 תהלים קמח, ה. תו"א מג"א צו, ג. לקו"ת ראה כ, סע"ג. שם כו, ד. שה"ש יד, ג. שם מא, ד. ובכ"מ.

57 המשך תרס"ו ע' רכד. סה"מ תרע"ח ס"ע שפ ואילך.

58 דרושים לשבת שובה סה, א. שם סו, א.

59 מלכים-א יח, לט.

60 לקו"ת שם (ביאור לד"ה שובה הא') ס"ה, ריש ע"ד (ממ"ח סוף מס' יומא).

61 ראה המשך תרס"ו שבהערה 57.

62 שעה"ה"א רפ"ד. וראה גם זח"ג רנו, סע"ב (ברע"מ). פרס שער א (שער עשר ולא תשע) פ"ט.

ואמיתית הביטול הוא דוקא לגבי עצמות אוא"ס שלמעלה מהוי' שאינו בגדר מקור לעולמות. וזהו שהתשובה על כשלת בעוניך (יש מי שאוהב) היא עד הוי' אלקיך (כהפירוש בלקו"ת) שהוי' הוא אלקים וצמצום לגבי עצמות אוא"ס, שע"י הגילוי דעצמות אוא"ס [עתיקא, שנבדל ונעתק ומובדל ממציות העולמות]⁶³, מגיעים לתכלית הביטול.

ויש להוסיף, שענין הישות (דיש מי שאוהב) כפשוטו נתקן כבר ע"י עבודת התשובה דחודש אלול, ובכתה את אבי' ואת אמה ירח ימים⁶⁴ דקאי על חודש אלול (כדאיתא בכתבי האריז"ל⁶⁵), חודש הרחמים, שאז המלך הוא בשדה⁶⁶, ובפרט בהימים שאחר ח"י אלול שמכניס חיות בכל הענינים דחודש אלול⁶⁷, ובפרט בימי הסליחות שאומרים לך⁶⁸ הוי' הצדקה ולנו בושת הפנים, ביטול דיראת בושת שהיא יראת הרוממות בדרגא הכי עליונה⁶⁹, ובפרט בערב ר"ה שענינו הוא (כשמו ערב ר"ה) הכנה לר"ה, ובפרט בר"ה גופא שאז היא העבודה דקבלת עול מלכות שמים, שתמליכנו עליכם⁷⁰. והתשובה דשבת תשובה היא על הישות כמו שהוא בתכלית הדקות. ולכן מבאר בלקו"ת דפירוש שובה ישראל עד הוי' אלקיך [שאומרים בשבת תשובה] הוא שהוי' יהי רק אלקים וצמצום לגבי עצמות אוא"ס, כי בכדי לשלול הישות שבתכלית הדקות הוא דוקא ע"י גילוי עצמות אוא"ס שלמעלה מהוי'.

ז) ולאחר⁷¹ אומרו שובה ישראל גו' כי כשלת בעוניך, שהיא התשובה דסור מרע [כמו שהיא בדרגת ישראל], מוסיף קחו עמכם דברים ושובו אל הוי', אמרו אליו כל תשא עון, שב' תשובות אלו הם התשובה דועשה טוב והתשובה דבקש שלום. ויובן זה בהקדים המבואר בלקו"ת⁷² שג' התשובות דסו"מ דוע"ט ודבקש שלום הן בג' הבחינות נר"נ. התשובה דסור מרע (שהיא על חטא ועון) היא בבחי' נפש. כי ענין החטא ועון שייך רק בבחי' נפש כמ"ש⁷³ הנפש החוטאת⁷⁴. וגם התשובה (דסור מרע) היא בבחי' נפש, כי התשובה דסו"מ היא שמקבל עליו קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות [שלא למרוד במלכותו ית' ולא לעבור על מצות

63) ראה לקו"ת דרושים לר"ה סא, ג. סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה (דרמ"צ לט, א).

64) תצא כא, יג.

65) ל"ת להאריז"ל עה"פ. וראה גם ז"ח תצא עה"פ (נח, סע"ד). ובאוה"ת נ"ך כרך ב ס"ע א'נ מציין: וע' עוד [לקו"ת] סד"ה כי תצא דרוש השני בענין ובכתה את אבי' ואת אמה ירח ימים דקאי על [חודש] אלול כו'. – עיי"ש בלקו"ת. וצע"ק.

66) לקו"ת ראה ד"ה אני לדודי הא' ס"א (לב, ריש ע"ב).

67) ראה שיחת ח"י אלול ה'תש"ה (לקו"ד כרך ג ע' 946. ספר השיחות ה'תש"ה ע' 122). – נת' בלקו"ש חיי"ט שיחה לח"י אלול (ע' 250 ואילך). לקו"ש ח"י אלול תשרי"מ [חכ"ט ע' 161 ואילך]. וראה גם לקו"ד כרך א לד, א. 68) דניאל ט, ז.

69) ראה תניא פמ"ג. סידור (עם דא"ח) הערה לתיקון חצות (קנא, סע"ג ואילך).

70) ר"ה טז, א. לד, ב.

71) בכל הבא לקמן ראה ד"ה שובה תרע"ג (המשך תער"ב ח"א ע' קמו ואילך).

72) בלק עד, ב.

73) יחזקאל יח, ד.

74) כ"ה בדי' שובה שם. ובלקו"ת שם מובא הפסוק (ויקרא ד, ב. ועוד) נפש כי תחטא.

המלך ח'ו⁷⁵], וענין הקב"ע הוא בבחי' נפש. התשובה דועשה טוב, שהיא על העדר התעוררות אהבה ויראה [דההמשכה שע"י קיום המצוות (ועשה טוב) היא ע"י אהבה ויראה שהם הגדפין שעל ידם פרחא לעילא⁷⁶, וגם השלימות דקיום המצוות גופא היא ע"י האהבה דוקא⁷⁷], היא בבחי' רוח, דמדות שבלב (אהוי"ר) הם בחי' רוח. והתשובה דבקש שלום, שהיא על העדר עסק התורה בהבנה והשגה, ובפרטיות יותר – התשובה על העדר בהשגת אלקות, ובעיקר על זה שהענין האלקי אינו נרגש במוחו (דגם כשמתבונן בענין אלקי אין הענין נרגש במוחו), היא בבחי' נשמה, נשמת שדי תבינם⁷⁸. וזהו שבהתשובה דועשה טוב כתיב קחו עמכם דברים ובתשובה דבקש שלום כתיב אמרו אליו, כי דיבור (דברים) שייך למדות (דדיבור הוא ההבל היוצא מהלב⁷⁹), ולכן הוא בחי' רוח, רוח ממללא⁸⁰, ואמירה שהיא בלב⁸¹, מחשבה, היא⁸² בחי' נשמה. וזהו גם מ"ש אמרו אליו כל, כל מלשון התכלות, כי (בקש) שלום הו"ע ההתכלות.

ט) ומה שאומר בתשובה זו (דבחי' נשמה) תשא עון, יובן ע"פ מ"ש בזהר⁸³ (שאומרים במענה לשון) נפשא דילהון קדישא רוחא דילהון קדישא נשמתא דילהון קדש קדשים, דזה שנשמה נקראת קדש קדשים הוא לפי שכוללת בתוכה גם קדשים דנפש ורוח. ומכיון שנפש ורוח כמו שכלולים בנשמה הם במדריגה נעלית יותר [וע"ד דצ"ח שבאדם שהם למעלה מדצ"ח, וכמו"כ הוא בנוגע בע"ע שבאצילות, ועד"ז הוא גם בע"ס דאצילות כמו שהם גנוזות בלמעלה מאצילות], לכן ע"י התשובה דנשמה נעשה עילוי גם בנפש ורוח, ולא רק כמו שהם כלולים בנשמה אלא גם כמו שהם במקומם. ולכן אומר בהתשובה דבחי' נשמה תשא עון, כי ע"י תשובה זו, נעשה עילוי גם בהתשובה דסור מרע.

ומזה מובן, שבכדי שהעבודה דסור מרע (בחי' נפש) ודועשה טוב (בחי' רוח) תהי' כדבעי, הוא ע"י עסק התורה (בחי' נשמה), ובפרט ע"י העסק בפנימיות התורה, ברזין דאורייתא וברזין דרוזין, דבחי' פנימיות התורה הנק' סתים דאורייתא הוא המקשר ומחבר בחי' סתים דישראל לבחי' סתים דקוב"ה⁸⁴. והגם דהמשכת העצמות שבתורה הוא בכל חלקי התורה, גם בנגלה דתורה, וגם בקריאת אותיות התורה (אפילו כשלא ידע מאי קאמר) כמבואר בהמשך

75) אגה"ת פ"א (צא, רע"א). וראה בארוכה ס' "שיעורים בס' התניא" שם ע' 1069 ואילך.

76) תניא פל"ט (נג, ב), מתקו"ז ת"י (כה, ב).

77) ראה תניא פ"ד "כי המקיימן באמת הוא האוהב כו...". וראה קונטרס העבודה פ"ב (ע' 15).

78) איוב לב, ח.

79) דענין זה [שקול הדיבור יוצא מהבל הלב] ברוחניות הוא, שהדיבור נמשך מהמדות שבלב – ראה לקו"ת ר"ה נו, ד. ובכ"מ.

80) תרגום אונקלוס עה"פ בראשית ב, ז.

81) זח"א רלד, ב. לקו"ת חוקת נז, ד. וש"נ.

82) ראה סה"מ ה'תש"ב ע' 103 ובכ"מ, שהדיבור הוא (בעיקר) לבוש להמדות (רוח) והמחשבה לשכל (נשמה).

83) ח"ג ע, ב.

84) לקו"ת ויקרא ה, ג. ע"פ זח"ג עג, א.

תער"ב⁸⁵, הרי מבואר שם שגילוי העצמות הוא דוקא בפנימיות התורה [כי פנימיות אבא פנימיות עתיק⁸⁶, ולכן הגילוי דפנימיות עתיק הוא דוקא בפנימיות אבא]. ובפרט בפנימיות התורה כמו שנתגלתה בתורת החסידות ע"י הבעש"ט, ועאכו"כ כמו שנתגלתה ע"י אדמו"ר הזקן בתורת חסידות חב"ד, באופן דיתפרנסון⁸⁷. וע"י העסק בתורה, ובפרט בפנימיות התורה, נעשה עליו גם בהעבודה דסור מרע ודועשה טוב.

(י) והנה כמו שהתשובה דשובה גו' כי כשלת בעוניך אינה על עוונות כפשוטם ח"ו, שהרי כל ישראל בחזקת כשרות הם⁸⁸, ובפרט לאחרי התשובה דחודש אלול ודימי הסליחות, ובפרט לאחרי ר"ה שכל ישראל זוכין בדין, ועד שגם בערב ר"ה יודעים כבר בבירור שיזכו בדין⁸⁹, כי ועמך כולם צדיקים⁹⁰, ובפרט לאחרי תק"ש שאז נעשה ענין העשירות [וכידוע דזה שארז"ל⁹¹ מתעשרת בסופה הוא מיד לאחרי תק"ש], והתשובה דשבת תשובה (לאחרי ר"ה) היא רק על הישות דיש מי שאוהב (ובזה גופא – בתכלית הדקות), כנ"ל (סעיף ז), עד"ז הוא גם בהתשובה דועשה טוב ודבקש שלום, דהגם שעשו גם ענינים אלו גם מקודם, התשובה דשבת תשובה היא שקיום המצוות תהי' בהידור עוד יותר, ועד"ז בעסק התורה ובפרט בפנימיות התורה כמו שנתגלתה בתורת החסידות ובפרט בתורת חסידות חב"ד, כולל גם הענין דיפוצו מעינותיך חוצה⁹², ועד שיהי' מלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים⁹³, שתהי' שנת תורה שנת תשובה ושנת תפלה, וכן גם כל הברכות שבכל האותיות, שנת אורה שנת ברכה שנת גאולה וכו', ובפרט – הברכה העיקרית, גאולה שלימה ע"י משיח צדקנו בקרוב ממש.

(85) ח"ב פשט"ד (ע' תשמו ואילך).

(86) לקו"ת נצבים מט, ד. וש"נ. וראה בהוספות ל"הערות וצינונים" ללקו"ת שם (בהוצאת קה"ת ה'תשד"מ ואילך – קכט, א).

(87) ל' התקו"ת ת"ו בסופו. וראה הקדמת מק"מ לזהר; כס"מ לתקו"ז שם – נעתקו בלקו"ש חכ"ד ע' 136 הערה 35.

(88) רמב"ם הל' קדה"ח פ"ב ה"ב.

(89) טור או"ח הל' ר"ה סתקפ"א, מירושלמי ר"ה פ"א ה"ג.

(90) ישעי' ס, כא.

(91) ר"ה טז, ב.

(92) ראה אגה"ק דהבעש"ט, נדפסה גם בכתר שם טוב (הוצאת קה"ת) בתחלתו.

(93) ישעי' יא, ט.

בס"ד. ש"פ האזינו, שבת תשובה, ח' תשרי ה'תש"ל

הנחה בלתי מוגה

שובה¹ ישראל עד הוי' אלקיך גו' קחו עמכם דברים ושובו אל הוי', (ומסיים) ונשלמה פרים שפתינו². וצריך להבין מה שאומר כאן שובה ישראל, ששם ישראל הוא שם המעלה כמ"ש³ כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל, והרי מדבר כאן בענין התשובה, דהגם שבתשובה ישנם גם בחינות נעלות עד להתשובה דוהרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה⁴, מ"מ הרי פשוט ענין התשובה והתחלטה, ובפרט מצות התשובה כמו שהיא נמנית ברמ"ח מצוות עשה, הו"ע התשובה כמו שהיא שייכת להבאת קרבנות ווידוי דברים, אשר תשובה זו אינה שייכת במדריגת ישראל מלשון כי שרית גו' כי אם דוקא כמו שישראל נמצאים במצב כזה שנקראים בשם יעקב, ולמה אומר שובה ישראל. וגם צריך להבין מה שאומר עד הוי' אלקיך, מהו הדיוק דעד הוי' אלקיך. וגם צריך להבין מ"ש קחו עמכם דברים, והרי עיקר מצות התשובה היא החרטה על העבר והקבלה על להבא⁵ שהיא בלב, וכמ"ש⁶ בצר לך ומצאוך גו' ושבת עד הוי' אלקיך גו' (ולעיל מיני' כתיב) בכל לבבך, ולמה מפרט במיוחד הענין דקחו עמכם דברים דוקא. וגם צריך להבין מ"ש ונשלמה פרים שפתינו, שהפירוש הפשוט בזה הוא⁷, דלהיות שבתשובה הוצרך להיות הבאת קרבנות כנ"ל ועכשיו משחרב בית המקדש אי אפשר להקריב קרבנות, הנה ע"ז הוא אומר ונשלמה פרים שפתינו, שאפשר להשלים ענין הקרבנות ע"י התפילה, דתפילות כנגד קרבנות תקנום⁸, וכן ע"י התורה כמארז"ל⁹ כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה וכו'. אך צריך להבין, הרי ישנם כו"כ קרבנות שאינם באים לכפרה כלל, ועיקר ענין הקרבנות הוא מה שהם ריח ניחוח להוי"¹⁰, דריח הו"ע ההעלאה מלמטה למעלה מה שרוא דקורבנא עולה עד

-
- 1) לכללות מאמר זה – ראה ד"ה זה תר"ל (סה"מ תרכ"ט (קה"ת, תשנ"ב) ע' שנח ואילך). וראה גם ד"ה להבין כו' זה היום תשי"ג (סה"מ ראש השנה ע' טו ואילך), ובהנסמן שם הערה 1.
 - 2) הושע יד, ב-ג (ריש הפטרת שבת תשובה).
 - 3) וישלח לב, כט.
 - 4) קהלת יב, ז. וראה לקו"ת ריש פרשתנו (האזינו).
 - 5) רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב. אגה"ת פ"א. אגרות-קודש אדמו"ר מלך המשיח שליט"א ח"ט ע' תמו ובהערה ד"ה צוויי עיקר טיילען. וש"נ.
 - 6) ואתחנן ד, ל.
 - 7) ראה גם שו"ע אדה"ז או"ח מהדרו"ת ס"א ס"ט.
 - 8) ברכות כו, ב.
 - 9) שו"ע אדה"ז או"ח מהדרו"ת סוס"א. מהדר"ק שם סי"א. הל' ת"ת פ"ב סי"א. וראה ויק"ר פ"ז, ג. תנחומא צו יד. בעה"ט ר"פ צו. בחיי ס"פ ויקהל. צו ז, לו. וראה גם מנחות בסופה. לקו"ש ח"ח ע' 4-413. וש"נ.
 - 10) ויקרא א, ט. פינחס כח, ח. ועוד.

רזא דא"ס¹¹ כמשנ"ת במאמר שלפני זה¹², ועי"ז נעשה אח"כ ניחוח מלשון נחות דרגא¹³, והו"ע ההמשכה מלמעלה למטה שאחרי ההעלאה, וכמבואר בזהר¹⁴ ובתניא¹⁵ שע"י הקרבת הבהמה נעשה העלאה והמשכה בכל מין החי, ועד"ז ע"י העשרון סולת נעשה העלאה והמשכה בכל מין הצומח, שמזה מובן שכן הוא גם בנוגע למין הדומם שנעשה בו ההעלאה וההמשכה ע"י המלח שהי' בכל קרבן¹⁶. וכן הוא גם בנוגע למין המדבר ע"י האדם המקריב. ומכיון שעיקר ענין הקרבנות הוא מה שהם ריח ניחוח ורוב הקרבנות אינם שייכים לכפרה כלל, למה מדגיש במיוחד הענין דונשלמה פרים שפתינו בענין התשובה.

ויובן זה בהקדים מ"ש בהמאמר ד"ה שובה ישראל עד הוי' אלקיך דשנת תר"ל¹⁷ שנאמר לפני מאה שנה, שמקשה שם על מ"ש קחו עמכם דברים שהו"ע מצות הוידוי, והרי עיקר מצות התשובה הוא החרטה בלבד ומהו ענין הוידוי דברים. וכותב שם שיובן זה בהקדם מארז"ל¹⁸ שאלו לתורה נפש החוטאת במה תתכפר אמרה יביא אשם ויתכפר לו, שאלו להקב"ה אמר יעשה תשובה ויתכפר לו. ומקשה על זה, והרי הוא וחכמתו אחד¹⁹ ואורייתא וקוב"ה כולא חד²⁰, ולמה הם מחולקים בתשובותיהם, ועד שחלוקים הם בתכלית, שהרי מה שקרבנות מכפרים הוא רק על השגגות ולא על הזדונות. והגם שמענה התורה הוא יביא אשם ויתכפר לו ובהכפרה שבאשם ישנם כמה קצוות, שישנו אשם שבא על ספק שוגג וישנו אשם שבא על הזדונות, הרי שגם האשם מכפר על הזדונות, הרי ידוע בזה שהאשם עצמו אינו מכפר על הזדונות, ורק שלאחרי שע"י עשיית התשובה (שכשמיביא קרבן צריך להיות שב מידיעתו²¹) הוסר (איז אַרְאָפֿגענומען געוואָרן) החומר שבמזיד וגם הזדונות נעשו כשגגות, הנה לאחרי זה מועיל האשם לכפר העוונות שנעשו כשגגות²². הרי שמענה התורה יביא אשם ויתכפר לו הוא תקנה רק על השגגות. משא"כ מענה הקב"ה יעשה תשובה ויתכפר לו, הרי ע"י התשובה הוא מתהפך (שטעלט ער זיך איבער) מן הקצה אל הקצה, שהרי אין לך דבר העומד בפני התשובה²³, גם זדונות, וע"י

11 ראה זהר ח"ב רלט, א. ח"ג כו, ב.

12 ד"ה איתא בסוף מנחות (סה"מ ראש השנה ע' קסד).

13 יבמות סג, א. ראה בארוכה לקו"ת פינחס עו, א. שמע"צ צב, ד.

14 ראה זח"א רמד, א. וראה שם סד, ב.

15 פל"ד (מג, ב). וראה אגה"ת פי"ב (קא, סע"א ואילך).

16 ע"ז שער (ג) קיצור אבי"ע ספ"ב. ועוד – נסמן בסה"מ ראש השנה ע' שעט הערה 8.

17 שבהערה 1.

18 יל"ש תהלים רמז תשב. ועד"ז ירושלמי מכות פ"ב ה"ו. וראה אגרות-קודש אדמו"ר מלך המשיח שליט"א ח"ה ע' ג.

19 ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"י. תניא פ"ב (ו, א). ועוד.

20 ראה זהר ח"א כד, א. ח"ב ס, א. תקר"ז ת"ו ותכ"ב.

21 ראה שבועות כו, ב. וש"נ.

22 אוה"ת יוה"פ ס"ע א'תקנו ואילך. הערת כ"ק אדמו"ר מהר"ש בשוה"ג לד"ה שלש רגלים תרל"ג (סה"מ תרל"ג ח"א ע' קמט. וש"נ). סה"מ תרל"ו ריש ע' שי. וראה גם שיחת ש"פ לך לך תשמ"ה (התוועדיות תשמ"ה ח"א ע' 572 ואילך).

23 רמב"ם הל' תשובה פ"ג הי"ד.

התשובה הוא מתעלה בתכלית העילוי עד אשר במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אין יכולים לעמוד שם²⁴. ועוד מקשה שם בהמאמר איך מתכפר ע"י הקרבנות, דמכיון שענין יביא אשם ויתכפר לו הוא מענה התורה, ותורה הרי ענינה הוא הבנה והשגה, במילא כאן המקום לשאול מהי ההסברה בהבנה והשגה שע"י הקרבת הבהמה מתכפר חטא האדם.

ומבאר שם בהקדים מ"ש²⁵ אחר וקדם צרתני, שהאדם נברא אחר למעשה בראשית וקדם למעשה בראשית²⁶. אחר למעשה בראשית הוא מה שבריאית האדם היתה ביום הששי לאחר התהוות כל הנבראים, ועד שגם הנבראים שנבראו ביום הששי עצמו, יש מפרשים וכן מוכח בפשטות הכתובים שנבראו קודם להאדם. ומה שהאדם הוא אחר למעשה בראשית וכל הנבראים קדמו אליו אינו רק קדימה בזמן כי אם גם במעלה, שהרי אנו רואים שהאדם ניזון מהחי, ואפילו מצומח, ואפילו מדומם, ומה שהאדם צריך לדצ"ח הוא בשביל קיום מציאותו שהרי בהעדר האכילה אפשר להיות פירוד הנפש מהגוף, משא"כ הדצ"ח אינם צריכים להאדם בשביל קיום מציאותם. ומזה שהאדם צריך לקבל מדצ"ח מובן שהם קודמים אליו (לא רק בזמן אלא גם) במעלה²⁷, ומצד זה עצמו שהם קודמים אליו במעלה, מצד זה קדמו אליו גם בזמן התהוותם. אך מ"מ האדם הוא גם קדם למעשה בראשית, כי זה עצמו מה שהאדם נברא באחרונה הוא בכדי שיהי' הכל מוכן לפניו²⁸, והיינו שבריאית כל שאר הנבראים אינה תכלית בפני עצמה כי אם שנתהוו בשביל האדם, וכמארז"ל כאו"א חייב לומר בשבילי נברא העולם²⁹ וכל העולם לא נברא אלא לצוות לזה³⁰. ומכיון שכל ההתהוות הוא בשביל האדם, לכן על ידו דוקא נעשה שלימות כל הבריאה, דזהו מה שאומרים³¹ זה היום תחלת מעשיך, שקאי על ראש השנה³² יום ברוא האדם³³, דהגם שהתהוות האדם היא ביום הששי, וביום הששי עצמו נברא בשעות האחרונות של היום (כמבואר במסכת סנהדרין³⁴), מ"מ הנה זה היום דוקא הוא תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון של כל הבריאה, אשר היום תחלת מעשיך אינו בכ"ה באלול יום התחלת בריאת העולם³⁵, כי אם דוקא בראש השנה יום ברוא האדם, לפי שער שלא נברא האדם

(24) שם פ"ז ה"ד. וראה ברכות לד, ב.

(25) תהלים קלט, ה.

(26) ברכות סא, א. עירובין יח, א. וראה ב"ר פ"ח, א. ויק"ר פי"ד, א. סה"מ תרצ"ו ס"ע 202 ואילך. ספר הערכים – חב"ד (כרך א) ערך אדם סעיף ב (ע' קלד ואילך), ובהנסמן שם.

(27) ראה גם ל"ת להאריז"ל עקב ח, ג. כש"ט (הוצאת קה"ת) סימן קצד (כה, א ואילך). סה"מ בראשית ח"ב ע' סה. וש"נ.

(28) ראה סנהדרין לח, א ובפרש"י.

(29) שם לו, א (במשנה).

(30) ברכות ו, סע"א. וראה רמב"ם בהקדמה לפיהמ"ש (ד"ה אח"כ ראה להסתפק).

(31) בתפילת מוסף דר"ה (ברכת זכרונות) – מר"ה כז, א.

(32) בכ"ז – ראה ר"ן ר"ה טז, א. חדא"ג מהרש"א שם. בחיי בראשית א, ג. פסיקתא דר"כ פכ"ג (בחודש השביעי). לקו"ת נצבים מז, א. המשך תרס"ו ע' כ. ובכ"מ.

(33) ראה תוד"ה לתקופות – ר"ה ח, א. בחיי שם. הנסמן לקמן הערה 36.

(34) לח, ב.

(35) פדר"א רפ"ח וברד"ל שם. פסיקתא דר"כ שם. ויק"ר פכ"ט, א. ועוד – נסמן כסה"מ ראש השנה ע' ד הערה

הנה כל הנבראים הם כאילו שלא נתהוו כלל³⁶, וע"י האדם נעשה שלימות כל הבריאה. וכידוע³⁷ שביום ברוא אדם הראשון הנה אז דוקא אמר הוי' מלך גאות לבש³⁸, בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני הוי' עושנו³⁹, שעל ידו דוקא נעשה הוי' מלך בכל הבריאה. וכ"ה בכל ראש השנה וראש השנה, שדוקא ע"י עבודת ותפילת האדם מלוך על העולם כולו בכבודך כו'⁴⁰, הנה עי"ז דוקא נפעל אשר וידע⁴⁰ כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו הוי' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה, שפעול היא עשי', יצור – יצירה, וכל אשר נשמה באפו – בריאה, הו"ע ג' עולמות ביי"ע הפרטיים כמבואר בכתבי האריז"ל⁴¹, ולמעלה יותר ג' עולמות ביי"ע הכלליים, הנה כל זה נעשה ע"י האדם דוקא.

והנה כמו שהוא בכללות הבריאה אשר בתחילה נבראו שאר הנבראים והאדם נברא לבסוף דוקא, עד"ז הוא גם בהאדם עצמו, דכתיב ביי"ע⁴² ויפח באפיו נשמת חיים, הנה מה שויפח נשמת חיים, הוא באפיו, בהגוף, אשר בתחילה הי' גולם כמ"ש⁴³ גלמי ראו עיניך, וכידוע⁴⁴ שנשמתה יצירת האדם מיצירת שאר הנבראים, אשר כל הנבראים נתהוו גופם ונפשם כאחד, משא"כ ביצירת האדם הנה בתחילה נתהוו גופו והי' גולם, ולאחרי זה ויפח באפיו נשמת חיים דמאן דנפח מתוכי נפח⁴⁵. ומה שהגוף נתהוו קודם להנפש זה מורה על קדימת המעלה שבו. וכמו"כ הוא גם בענין המצוות, מה שבמצוות ישנו מעשה המצוות וכוונת המצוות שהם דוגמת גוף ונפש כמבואר בתניא⁴⁶, הנה בתחילה צ"ל מעשה המצוות שזהו העיקר כמארז"ל⁴⁷ המעשה הוא העיקר, אלא שעשיית המצוות צ"ל ככוונה, אבל העיקר הוא המעשה. ועד אשר גם בתפילה ישנו ענין המעשה, דהגם שתפילה ענינה הוא עבודה שבלב כמארז"ל⁴⁸ איזוהי עבודה שבלב זו תפילה, מ"מ הרי בתפילה צ"ל לא רק הכוונה אלא גם המעשה, ועד שאפילו בתשובה צ"ל גם מעשה.

(36) ראה חדא"ג מהרש"א לר"ה כז, א. וראה ב"ר פי"ד, א.

(37) ראה פדר"א פי"א (ורד"ל שם). תנחומא פקודי ג (בסופו).

(38) תהלים צג, א.

(39) שם צה, ו. וראה גם זהר ח"א רכא, ב. ח"ג קז, ב. תקו"ז תנ"ו (צ, ב).

(40) בתפילת מוסף דר"ה (בברכת מלכיות).

(41) סידור האריז"ל במקומו. ועוד.

(42) בראשית ב, ז.

(43) תהלים קלט, טז. סנהדרין שבעה ערה 34. מקומות שבעה ערה הבאה.

(44) ראה תו"א ד"ה להבין הטעם שנשמתה צורת גוף האדם (בראשית ג, ד). ועם הגהות וכו' – באוה"ת בראשית

(כרך 1) תתנא, סע"א ואילך. תו"ח ד"ה הנ"ל (בראשית יח, ד ואילך). קונטרס ומעין מאמר טו פ"א-ב (ע' 99 ואילך).

(45) תניא רפ"ב בשם הזהר. וראה גם אגה"ת פ"ד. פ"ה. ועוד. וראה אגרות-קודש אדמו"ר מלך המשיח שליט"א

ח"כ ע' קלא. וש"נ.

(46) פל"ח.

(47) אבות פ"א מי"ז

(48) תענית ב, סע"א.

לעפ"ז מבאר שם מה שהקרבן מן הבהמה מכפר על האדם, דמכיון שהאדם הוא אהור למעשה בראשית, והוא ששורש האדם הוא מהתיקון ושורש הבהמה הוא מהתהו שקדם לתיקון, וקדימת התהו לתיקון אינו רק קדימה בזמן (היינו ענין הזמן ששייך בהבחינות דתהו ותיקון) אלא גם קדימה במעלה, דבתהו הוא אורות מרובים ובתיקון הוא אורות מועטים⁴⁹, הנה ע"י שהאדם מקריב את הבהמה ומעלה אותה לשרשה בתהו, הנה האורות מרובים דתהו שלמעלה מבחי' התיקון שורש האדם פועלים (טוען זיי אויף) גם בהאדם. ובפרט כמו שבבאר בהמאמר שם שע"י שהאדם מקריב את הבהמה הוא מעלה אותה לשרשה בחי' פני שור שבמרכבה, הנה מכיון שהחיות (פני שור, ולמעלה יותר פני ארי) נושאות את הכסא⁵⁰ והאדם שעל הכסא⁵¹ לבחי' כי לא אדם הוא⁵², הנה ע"ז נעשה על"י גם באדם התחתון, אדם אתם⁵³, שהוא אדמה לעליון כמבואר בשל"ה⁵⁴, שמתעלה הוא לבחי' לא אדם. וזהו מה שהקרבנות שמן הבהמה מכפרים על האדם, כי ע"י שהאדם מעלה את הבהמה לשרשה שלמעלה מבחי' אדם, ע"ז מתעלה גם האדם לבחי' לא אדם.

והנה כל הנ"ל בהעילוי שנעשה ע"י הקרבנות שהוא מענה התורה יביא אשם ויתכפר לו, הוא הקדמה לביאור ענין העילוי שנעשה ע"י התשובה שהוא מענה הקב"ה יעשה תשובה ויתכפר לו. והנה ב' הבחינות אדם ולא אדם כמו שהם בכללות העולמות הו"ע עשר ספירות דאצילות ובחי' א"ס שלמעלה מאצילות, דבספירות הו"ע ספירת הכתר, שהיא א"ס ובלי גבול. אמנם, בכתר עצמו ישנם ב' בחינות, חיצוניות הכתר ופנימיות הכתר, ועיקר אמיתית הבלי גבול הוא בפנימיות הכתר דוקא, משא"כ בחיצוניות הכתר אינו אמיתית הבלי גבול. וכמוכן מהידוע במעלת קו האמצעי על ב' הקוין, אשר ב' הקוין עלייתם הוא בחיצוניות הכתר וקו האמצעי עולה בפנימיות הכתר⁵⁵, והרי ענינו של קו האמצעי הוא מה שאין בו הגבלות (שלכן הוא כלול מב' הקוין), הנה מזה שקו האמצעי עולה בפנימיות הכתר וב' הקוין עולים בחיצוניות הכתר הרי מובן שעיקר ענין הבלי גבול הוא בפנימיות הכתר דוקא. ובפרט לפי הידוע⁵⁶ שחיצוניות הכתר הוא שורש ומקור הנאצלים ופנימיות הכתר הוא בחינה תחתונה שבמאציל, שמזה מובן ביותר אשר בחיצוניות הכתר אינו אמיתית ענין הבלי גבול, מכיון שהו"ע הנאצלים, ורק שהוא בחי' הנאצלים כמו שהם בשרשם, ודוקא בחי' פנימיות הכתר שענינה הוא בחינה תחתונה שבמאציל כמו שנמשך בכתר, שם דוקא הוא אמיתית ענין הא"ס והבלי גבול. והנה כמו"כ הוא למעלה

49 ראה ע"ח שער (י) התיקון פ"ה. שער (יא) המלכים פ"א-ב. תו"א נח ט, ג. וישלח כד, ד. סה"מ במדבר ח"א ע' רנו. וש"נ.

50 ראה בחי' עה"פ תרומה כה, י בשם פד"א [ספ"ד. וראה ברד"ל שם]. שמו"ר פכ"ג, יד. במד"ב פי"ד, כב. פיוט "והחיות" במוסף לר"ה (בנוסף הקדושה) נוסח אשכנז. תו"א יתרו עא, סע"א ואילך. שם עב, ד ואילך.

51 ראה יחזקאל א, כו. תו"א שם. ועוד.

52 שמואל-א טו, כט.

53 יחזקאל לד, לא. יבמות סא, א.

54 ג, א. כ, ב. רסח, ב. שא, ב. ועוד. וראה גם עש"מ (להרמ"ע מפאנו) מאמר אכ"ח ח"ב סל"ג (קצג, ב).

55 ראה תו"א נח סה, ב. המשך תער"ב ח"א פקי"ד (ע' רכ ואילך). סה"מ ה'ש"ת ע' 75.

56 ראה ע"ח שער (מב) דרושי אבי"ע פ"א. לקו"ת בחוקותי מו, ג. ובכ"מ.

יותר בכללות ענין האור והגילוי עד בבחי' האור שקודם הצמצום מה שהי' הוא ושמד' בלבד⁵⁷, הנה מיד בגילוי הראשון (גלייך אין דעם ערשטן גילוי) ישנם ב' בחינות אלו, וכמו שנת"ל⁵⁸ שישנם ב' בחינות באור, אור שלהאיר העולמות ואור שלגלות עצמותו, הנה האור שלהאיר את העולמות, ענינו הוא עולמות ורק שהוא להאיר את העולמות, ובמילא אינו אמיתית ענין הא"ס והבלי גבול, משא"כ האור שלגלות עצמותו הוא אמיתית ענין הא"ס. וזהו המעלה שביעשה תשובה ויתכפר לו על יביא אשם ויתכפר לו, שהקרבנות הגם שהם מגיעים בבחי' לא אדם כנ"ל, מ"מ זהו רק בבחי' חיצונית הכתר, ולמעלה יותר בבחי' האור שלהאיר את העולמות, משא"כ התשובה מגעת בפנימיות הכתר, ועד בבחי' האור שלגלות עצמותו.

והנה ידוע מה שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר⁵⁹ אשר בכל ענין וענין ישנו גוף ונפש, דמכיון שכל ענין ההתהוות הוא בשביל האדם, ובאדם ישנו גוף ונפש, לכן ישנו גוף ונפש בכל המדרגות שבכל סדר ההשתלשלות, דבכללות הו"ע אורות וכלים, וכידוע⁶⁰ שמהתעבות האורות נעשו הכלים (ומכיון שהכלים נעשו מעביות האור, הרי האורות הם בחי' נפש והכלים הם בחי' גוף). וגם בהאורות עצמם ישנם ב' בחינות אלו, בחי' האור שממנו נעשה הכלי ובחי' האור כמו שהוא מובדל מהכלי, ובשרשם הראשון הו"ע האור שלהאיר את העולמות והאור שלגלות עצמותו. וכמו שבהאורות ישנם ב' בחינות אלו, כמו"כ ישנם ב' בחינות אלו גם בהכלים, והו"ע פנימיות הכלים וחיצונית הכלים. דפנימיות הכלים מתאחדים עם האור שבתוכם וענינם הוא אור, וחיצונית הכלים מה שעל ידם נשפע לחוץ ענינם הוא כלים, מדידה והגבלה. וכל זה הוא לפי שבהאדם ישנו גוף ונפש כנ"ל, וגם בנפש האדם עצמו, בפנימיות שבו שהו"ע התורה ומצוות ישנם גוף ונפש כנ"ל בארוכה. ומצד זה הנה גם בהפגם דתורה ומצוות ישנו ענין גוף ונפש, ולכן גם בתשובה המתקנת את הפגם צריך להיות בה גוף ונפש, שע"י הכוונה שבתשובה, החרטה והקבלה על להבא, שהוא הנפש דתשובה, נתקן הנפש שבפגם, וע"י הוידוי דברים שהוא הגוף והמעשה, הנה ע"ז נתקן גוף הפגם, כמבואר במצות התשובה להצ"צ⁶¹. וזהו קחו עמכם דברים ושבו אל הוי', שצריך להיות גם הוידוי דברים בכדי למחות את גוף הקליפה, כמבואר בהמאמר דשנת תר"ל.

וזהו שובה ישראל עד הוי' אלקיך, שובה ישראל הו"ע התשובה וההעלאה מלמטה למעלה לבחי' לא אדם, עד לאמיתית ענין הא"ס שהוא בחי' האור שלגלות עצמותו כנ"ל (ולכן נאמר בזה ישראל דוקא), אך בכדי שיומשך האור גם בהשתלשלות, הנה עז"נ עד הוי' אלקיך, דכללות ההשתלשלות נחלק לב' הקוין דאורות וכלים, נפש וגוף, ובענין השמות הוא הב' שמות

57) פדר"א רפ"ג.

58) בר"ה ובחודש השביעי (סה"מ ראש השנה ע' קס) – ע"פ ד"ה תקעו פר"ת (סה"מ פר"ת ע' ג ואילך).
59) סה"מ תשי"ע 19-18. וראה ע"ח שער (לט) מ"ן ומ"ד דרוש ג. שער (נ) קיצור אבי"ע פ"א ואילך. שעה"ה א פ"א.

60) ע"ח שער (ו) העקודים פ"ג. וראה שער ההקדמות עקודים דרוש כיצד נעשו הכלים. אוצ"ח שער העקודים פ"ב. שער היחוד (לאדהאמ"צ) פכ"ח ואילך. סה"מ עת"ר ע' לג. תרפ"ט ע' 256. ובכ"מ.
61) סה"מ צ"ה צ"צ לה, א ואילך.

דהוי' ואלקים, הנה ע"ז הוא אומר עד הוי' אלקיך, שהוי' שהוא שם העצם⁶² שם המיוחד⁶³ ושם המפורש⁶⁴ יהי' אלקיך כחך וחיותך⁶⁵. דעצם ענין התשובה הוא בבחינה שלמעלה מהתחלקות, אך אח"כ צריך להמשיך בחינה זו גם בסדר ההשתלשלות, וכמ"ש⁶⁶ אתם נצבים היום כולכם גוי' ראשיכם שבטיכם גוי' מחוטב עציך עד שואב מימך, דכולכם הו"ע שלמעלה מהתחלקות, אך בחינה זו צריך להמשיך גם בכל עשר הסוגים שבנפש, ראשיכם שבטיכם עד חוטב עציך ושואב מימך. וזהו ג"כ מ"ש קחו עמכם דברים, דאף שעיקר התשובה הוא בלב, מ"מ מפרט כאן במיוחד הענין דקחו עמכם דברים, כי מכיון שהתהוות הגוף קדום להנפש והמעשה הוא העיקר כנ"ל, לכן מדגיש ענין זה במיוחד. והיינו אשר התשובה שהיא למעלה מהתחלקות ומגעת בבחי' הוי' שם העצם עד בבחי' האור שלגלות עצמותו שהו"ע הנפש, צריכה להיות נמשכת עד לבחי' המעשה שהוא העיקר. וזהו ג"כ מה שמסיים ונשלמה פרים שפתינו, דענין הקרבנות הוא ג"כ חיבור הכוונה (נפש) והמעשה (גוף), וכמארז"ל⁶⁷ אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את דעתו לשמים, ובגירסא אחרת לכו לשמים, ובגירסא אחרת⁶⁸ לכו לאביו שבשמים, אשר גם בענין (אחד) המרבה ו(אחד) הממעט יומשך ענין ובלבד שיכוין כו'. וזהו ענין שובה ישראל עד הוי' אלקיך כו', דהנה בעשרת ימי תשובה אומרים⁶⁹ שיר המעלות ממעמקים קראתיך הוי'⁷⁰, וידוע⁷¹ שממעמקים הוא עומק לפנים מעומק, דזהו ענין התשובה, שקרבנות מגיעים ג"כ בבחי' עומק, וכנ"ל שהקרבנות מגיעים בבחי' לא אדם, אבל זהו רק עומק סתם, והתשובה שהיא מגעת בבחי' אמיתית הבלי גבול, בחי' האור שלגלות עצמותו, הו"ע עומק לפנים מעומק, אבל מ"מ אומרים זה בעשרה ימים, עשרה עומקים⁷², היינו שבחינה זו צריך להיות נמשך בעשר כחות הנפש כו', שזהו ענין חיבור הנפש והגוף, וכמבואר במ"א⁷³ שצריך להמשיך מבחי' מקור לבחי' מעין ומבחי' מעין לבחי' נהר (חפירה), וע"י הנהר נמשך גם בעלמא דפרודא כמ"ש⁷⁴ ונהר יוצא גוי' ומשם יפרד, אשר גם בעלמא דפרודא נמשך בחי' האור עד לבחי' האור שלגלות עצמותו⁷⁵.

62) כס"מ הלי' ע"ז פ"ב ה"ז. פרדס שער (יט) שם בן ד' פ"א. מו"נ ח"א פס"א ואילך. עיקרים מאמר ב' פכ"ח.

63) סוטה לח, א. סנהדרין ס, א.

64) סוטה שם. סנהדרין שם. רמב"ם הלי' יסוה"ת פ"ו ה"ב.

65) ראה תו"א יתרו סז, ב. לקו"ת שלח מ, ג. בלק עג, רע"ג. ובכ"מ.

66) ר"פ נצבים (כט, ט-י).

67) משנה וברייתא סוף מנחות. ברכות ה, ב. יז, ב.

68) שבועות טו, א.

69) שער הכוונות דרושי ר"ה (לפני דרוש א') קרוב לתחלתו. פע"ח שער (כה) תפלות ר"ה פ"ז. מג"א או"ח סנ"ד סק"ב בשם כתבים. עט"ז או"ח ר"ס תקפב. סידור אדה"ז במקומו.

70) תהלים מזמור קל.

71) ראה זהר ח"ג סט, סע"ב ואילך. ח"ב סג, ריש ע"ב. וראה ד"ה שיר המעלות תש"ג (סה"מ תש"ג ע' 18 ואילך). רד"ה הנ"ל תשי"ט (לעיל ע' יז). תשכ"ה (לעיל ע' לג). תשל"א (לקמן ע' ס). תשל"ט (לקמן ע' קלד).

תשמ"ח (לקמן ע' קצו).

72) פע"ח שבהערה 69. לקו"ת נצבים נג, ב. ובכ"מ.

73) לקו"ת שה"ש לט, א-ב.

74) בראשית ב, י.

75) בסיום המאמר נזכר ענין חנוכת בית המקדש שהי' בחודש תשרי (ראה מלכים-א ח, א ואילך) – חסר. המו"ל.

בס"ד, בהתוועדות מוצאי יום כפור [תרצ"ט].

"כ"ל¹ ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו". וצריך להבין מהו אמרו "כי ביום הזה יכפר עליכם" סתם ואינו מפרש מי הוא המכפר, דבתשובה באמרו "אנכי² אנכי הוא מחה פשעיך", הגם דלא נאמר מפרש מי הוא המוחה. וגם כתיב לשון נסתר. מכל מקום נאמר "אנכי אנכי", ב' פעמים אנכי. דמזה אנו יודעים שזהו בחינה ומדרגה שלמעלה מהסדר ומשפט, דגם אם על פי משפט התורה פשע חס ושלום, מכל מקום הנה בחינת ומדרגת "אנכי מי שאנכי" מוחה הפשע, אבל כאן סתם ולא פרש כלל מי המכפר, וענין הכפרה הוא לטהר אתכם. ולא נאמר מאיזה בחינה ומדרגה נמשך הטהרה. ועוד צריך להבין מהו ענין אמרו "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", דאחר זה אשר "ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם", מהו עוד ענין של חטאים, ואשר חטאים צריכים לטהר לפני ה' דוקא. אך הענין, דכללות העבודה דיום הכפורים הוא לפני הוי'. ולכן הקריאה ביום הכפורים הוא בפרשת אחרי מות, דכתיב בהם בכני אהרן "בקרבתם³ לפני ה' וימתו", דזהו עליה בלא שוב, והיה זה קדם שנתן הסדר בענין זה על פי התורה. ואחר זה נאמר בפרטיות העבודה דיום הכפורים, אשר הכל כאשר לכל הוא בבחינת ומדרגת לפני ה', וזהו "מכל חטאתיכם לפני הוי' תטהרו", דעבודת התשובה ליום הכפורים הוא גם כן בחינת ומדרגת לפני ה'. דהנה בתיבת חטא יש שני פרושים, הא' חטא לשון חסרון, כמו שכתוב "והייתי אני ושלמה בני חטאים", ופרש רש"י חסרים, וכן הוא ברוחניות דענין החטא הוא חסרון, דעל ידי שחוטא הוא מחסר אור הקדשה. והב' חטא מלשון נקיון, כמו שכתוב (ויקרא יד נב) "וחטא את הבית", ותרגם "וידיכי ית ביתא", שהוא ענין הנקיון, וכן הוא בעבודה בנפש האדם, דיש מי שהוא נקי בעניניו שהוא מתפלל ג' פעמים בכל יום, וקובע עתים לתורה פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, ומקים את המצות, ולפעמים גם עוסק בעבודה שבלב. וגם עניני מדותיו הם על פי הרב כדבעי, ונזהר בדבורו, ויש לו דברי תורה חקוקים בכח זכרונו וחזור עליהם בכל עת מצא, אשר על ידי כל זה הוא נקי בעיני עצמו, הנה נקיון זה גם הוא לחטא יחשב, שצריכים לעשות תשובה, וזהו "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", דבעבודה בתשובה דיום הכפורים הוא על כל חטאתיכם, אויף אלע גירעכטיקאייטין וואס דער מענטש איז בא זיל גירעכט, להיות דכללות העבודה דיום הכפורים הוא בבחינת ומדרגת לפני הוי'.

ובאור הענין הוא, דחטא לשון חסרון הרי. יש בזה ב' מדרגות, ועם היות דחטאים הם קל יותר מעונות, ומכל שכן מפשעים, דפשעים הם המורדים רחמנא לצלן, כמו עמלק יודע⁴ את רבונו ומכון למרד בו, דכל כונתו הוא המרידה דוקא, ומוסר נפשו על זה למרד, והינו דלא זו

(1) ויקרא טז. ל,

(2) ישעיהו מג, כה.

(3) ויקרא טו, א.

(4) מלכים א, א, כא.

(5) תורת כהנים בחוקתי כו, יד. ילקוט שמעוני בחוקתי רמז תרעג.

בלבד שאינו לטובתו ולהנאתו, אלא עוד הוא סובל צער מזה, והכל בשביל למרד, וכמו שכתוב "אשר קרך בדרך", משל לאמבטיא ורתחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בליעל אחד קפץ וירד לתוכה, אף על פי שנכוה הקרה אותה לפני אחרים, וכמו בעז פנים שמעיז לגדול. הגם שיורע מגדל מעלתו רק עקר חפצו הוא למרד, ועונות הם זדונות, והינו דיודע שהדבר שהוא חפץ לעשות חס ושלום הוא נגד רצונו יתברך, ואינו חפץ בשום אפן למרד חס ושלום וחס וחלילה, אלא דמפני התגברות החמריות ביותר הוא אינו יכול לשלט בעצמו, ולפעמים הנה גם מצטער על זה שאינו יכול לשלט בעצמו ולהתגבר על עצמו, ובפרט בענין ההרהורים ומחשבות רעות המביאים אותו רחמנא לצלן לפעל רע, ונקראים "חטאת נעורים", לפי שבאים מרתיחת הדמים והתעוררות ביותר, והגם שיודע אשר זה מכלה גופו ומדאיב את נפשו, בכל זה הנה לא יכול להעמיד על עצמו ועובר רחמנא לצלן על רצון ה' בזדון, וזדונות נקראים עונות, שהוא מלשון עוות ועקום. וכמו על דרך משל בטבעי בני אדם, הרי אנו רואים בחוש, דיש מי שהם בעלי כשרונות טובים בעלי המצאה ובעלי הבנה והשגה טובה, שמבינים כל ענין שכלי בהבנה טובה ומשיגים אותו על בריה, ועם זה הרי יש להם איזה עוות ועקום בהבנתם והשגתם, אשר ה"בכך" ותמצית ההשגה בהנוגע אל הפעל, אינו מתאים כלל אל נקדת ההשכלה שבההשגה ההיא, והוא מפני העוות והעקום הנקרא בלשון אידיש א קרומער שכל או א קרומער מח, והינו דלפעמים הנה העוות ועקום הוא בכלי השכל, ולפעמים הנה העוות ועקום הוא בכלי המח, וכן הוא בעונות, דמאחר שיודע שנוגע בנפשו ובגופו ואינו יכול להעמיד על עצמו למנע מזה, אינו אלא עוות ועקום, דהלא המח שליט על הלב בתולדתו. וחטאים אלו השגגות, דחטא דשגגה הוא על אשר אינו מקדש עצמו במתן לו, דסבת חטא בשגגה הוא לפי שמרגל מאיד בדברים המתרים, דאס וואס מי מאד דארף ער און וויהל דאס און דאס וואס ער וויהל טוט ער, ממילא בא גם לדבר אסור רחמנא לצלן דרצה לאכל שמן ואכל חלב והוא שוגג, הרי דחטא הוא קל מעון ומכל שכן מפשע, ובתשובה נאמר "אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך" וכו' דהוא לחברך מקבל שבים, דגם הפושעים אם עושים תשובה מוחה פשעיהם, ועושה להם זדונות כזכיות, דזהו מצד רחמים עצמיים דעצמות אין סוף שלמעלה מעלה מהי"ג מדות הרחמים שהמשיך משה רבנו עליו השלום, דהי"ג מדות הרחמים שהמשיך משה רבנו עליו השלום אמרו רז"ל (יומא דף לו עמוד ב) אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם אם יהיו ישראל חוטאים לפניך ועושים תשובה, עשה להם זדונות כשגגות, והוא יתברך מוחה הפשעים ואינו מזכיר החטאים, כמו שכתוב "וחטאתיך לא אזכר", והינו דזדונות נהפכים לזכיות, אמנם על החטאים שהם שגגות ממש, צריכים תשובה, והוא החרטה על העבר וקבלה טובה על להבא לפרש עצמו מענייני המותרות ולקדש עצמו במתן לו.

אמנם העבודה בתשובה דיום הכפורים היא להטהר מכל החטאים שהם עדין הנקיין, הינו להטהר גם מזה שהאדם חושב בעצמו שהוא נקי וישר, להיות העבודה דיום הכפורים

(6) דברים כה, יח.

(7) ישעיה מג, כה.

הוא בכל אחד ואחד מישראל מצד הנשמה, ולכן הנה בעבודת יום הקדוש דיום הכפורים כתיב⁸ "וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש", ואמרו רז"ל (ירושלמי⁹) "וכל אדם, אפלו אותם דכתיב בהם¹⁰ 'ודמות פניהם פני אדם' לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש" ובפסיקתא איתא הלשון "המלאכים בורחין ממנו בבואו לכפר בקדש". וצריך להבין, דהלא אמרו רז"ל¹¹ מט"ט קושר כתרם לקונו מתפלתיהם של ישראל, אמנם בכדי שיוכל להיות מתפלתיהם של ישראל, שהם אותיות הדבור היוצאים מה' מוצאות גשמיים, הנה מזה היה כתר לקונו, דהכתר יהיה רצון, והינו שיקבל התפלה ויתמלאו הבקשות, הנה זהו על ידי המלאכים, וכדאיתא בזהר דגפיף להון ומנשק להון עד שמטהרים ומזככים את האותיות, וכידוע דאותיות הדבור של המלאכים הם אותיות דקים בערכם של אותיות המחשבה שלנו, וגבוה¹² מעל גבוה שומר במעלה אחר מעלה, עד מלאך מט"ט דקושר כתרם מתפלתיהם של ישראל, אם כן מפני מה כאן דבבואו לכפר בקדש הנה המלאכים בורחין ממנו, אך הטעם הוא דעבודת יום הכפורים הוא מצד הנשמה, ומעלת הנשמות גבוה מהמלאכים, דישאר עלו במחשבה¹³ שהוא גבוה מהמלאכים, דשרשם מבחינת דבור העליון כמו שכתוב¹⁴ "בדבר הוי' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם", וכתב "ועוף יעופף", ואמרו רז"ל¹⁵: "ועוף - זה מיכאל, יעופף - זה גבריאל", מה שאין כן הנשמות הנה שרשם מהמחשבה, אמנם עם היות דנשמות שרשם מבחינת המחשבה שהיא גבוהה למעלה משרש המלאכים שהוא מדבור, בכל זה הנה גם המחשבה אינו אלא לבוש לבד, וכמו בלבושי נפש האדם למטה, הרי המחשבה. עם היותו לבוש פנימי שהנפש מתאחד בו, בכל זה אינו אלא לבוש לבד, שביכלת האדם לפשט מחשבה זו וללבש מחשבה אחרת אשר כלבוש יחליפם, וכן הוא במעלת הנשמות שהם מהמחשבה הוא רק בחינת לבוש, כמאמר אליהו¹⁶ לבושינ תקינת לון דמינייהו פרחין נשמתין, ועל זה הוא ירידת הנשמה למטה להתלבש בגוף ונפש הבהמית, ובעבודתו בתורה ועבודה מסיר ההעלמות וההסתרים תפש הבהמית, הנה הוא בא לאשתאבא בגופא דמלכא, והינו דעל ידי קיום המצוה הנה מתעלה הנפש לאשתאבא בגופא דמלכא, פרוש מלכא הוא זעיר־אנפין דאצילות, ועל ידי המצות שהם רמ"ח אברים דזעיר־אנפין, מתעלה בגופא דמלכא עלאה, דעל ידי קיום מצות צדקה וגמילות חסדים מתעלה לבחינת חסד דזעיר־אנפין, ועל ידי דכובש את יצרו¹⁷ דאמרו "איזהו גבור הכובש את יצרו", מתעלה לבחינת גבורה דזעיר־אנפין. ועל ידי למוד התורה שמקים מצות הלמוד תורה, מתעלה לבחינה תפארת דזעיר־אנפין, וכן הוא בכל המצויה שהם אברים דמלכא.

(8) ויקרא טז, יז.

(9) יומא פרק א הלכה ה.

(10) יחזקאל א, י.

(11) ראה זוהר חלק א לו, ב. והערת כ"ק אדמו"ר בספר המאמרים תש"ד בתחלתו. ובתש"ח עמ' רב.

(12) קהלת ה. ז.

(13) בראשית רבה בתחלתו.

(14) תהלים לג, ג.

(15) בראשית רבה פרשה ג. זוהר חלק א מו, ב.

(16) תיקוני זוהר בהקדמה.

(17) אבות ד, א.

הנה כל זה הוא כאשר האדם מקים תורה ומצוות כדבעי, או הנה על ידי המצות הנה מעלה נפשו לאישתאבא בגופא. אבל מי שחטא ופגע והעביר את הדרך, כפי שידע אינשי בנפשו את הפגם שעשה צריך לעשות תשובה, ודבר זה שצריך האדם לידע את הפגם שעשה הוא דבר מכרחי, דלכד זאת אשר על ידי הלמוד בתורה בפרטיות המצוה ההיא ולמודו הוא בלב נשבר ונדכא. הנה בזה הוא ממשיך אור תורה, דהלכה זו שעבר עליה הנה הוא צריך לדעת את דבר העברה אשר עבר על רצונו יתברך, הן שהוא בהעדר קיום מצות עשה, והן שהוא שעשה אחת הדברים אשר צוה ה' שלא לעשותם, ולידע את עדן ההוא ככל פרטי פרטיו, למען אשר ידע גדל הרחוק שנתרחק מאלקות על ידי זה, וגדל חס ושלום הענש רחמנא לצלן אישר מגיע לו עבור זה, ואפני התקון אשר עליו לתקן, דהנה עברה הוא הפך עדן מצוה, דמצוה הוא צותא וחבור, דעל ידי המצות מתחבר האדם עם אלקות, ועברה הוא מלשון העברה, לעובר מרשות הקדשה לרשות הסטרא אחרא, אשר על כן צריך לדעת פרטיות גידל רחוקו מאלקות ולעשות תשובה, ואמרו רז"ל¹⁸ "גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם", וכמו על דרך משל, האדם הנה כאשר יכאב לו אחד האבלים, הרי תחלה צריך לידע סבת החלי, דלפעמים הוא מצד קלקול האבר, ולפעמים הוא מצד שהאור וחיות הנפש באבר ההוא אינו בהמשכה טובה, ולפעמים הוא דהתגלות החיות מהנפש אינו בהמשכה טובה, ומזה בא הכאב, אשר על ידי אכילה ושתייה לא יתרפא, כי אם על ידי שעושה תרופה ברפואה. הנה על ידי תקף הסמים מתרפא, הינו שנמשך חיות חדש מן הנפש לאבר ההוא. וכן הוא ברוחניות, דכאשר האדם פוגם באחת המצות, הנה תחלה צריך לידע סבת החלי, הינו מאיזה סבה בא הפגם, דלפעמים הנה זה בא מצד חמריות הגוף שהוא מגשם ביותר ומשקע בצרכי הגוף, ולפעמים הנה הסבה היא מעוט יראת שמים, וקיום המצות הוא רק כמצות אנשים מלמדה. ולפעמים הוא בא מצד קלקול הדעות רחמנא לצלן, ולאחר שידוע סבת החלי, צריך לעשות רפואה לזה, והרפואה היא החשובה, דעל ידי התשובה נמשך חיות חדש להחיות את האבר, הינו למלאת את הפגם, צ"ל

ד"הנה כתיב¹⁹ "מי ירפא לך", והינו דבחינת ומדרגת "מי", הוא ירפא לך, דכתיב²⁰ "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אל"ה", דאלה בגימטריא ל"ו, והם הששה מדות במלואם כשהם כלולים מו', ו"מי" הוא ספירת בינה, שהיא אם הבנים, ד"שאו מרום עיניכם" ראשי תבות "שמע", שהוא הבנה והשגה, דצריכים להבין ולהתבונן במי ברא אלה, דפרוש ברא לשון בריאות, כמו שבע שבלים הבריות²¹, שהוא לשון חזק, בלשון אידיש גיזונטקייט, כמו שכתוב "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", שהם חזקים כיום הבראם, והכח על זה הוא מבחינת "מי", דזהו פרוש "מי ברא אלה", והינו דמי שאמר והיה העולם הוא יתברך הנותן כח ל"אלה תולדות השמים והארץ" שיהיו חזקים גם עתה כיום הבראם. והנה אדם הראשון נברא באפן כזה שיהיה חי לעולם, ורק על ידי חטא עץ הדעת נקנסה עליו שיחיה בזמן מוגבל, ואם חס ושלום

18) יומא פו, א.

19) איכה ב, יג.

20) ישעיה מ. כו.

21) בראשית מא, ז.

יארע לאדם איזה חולי, הנה יש לו תקנה ברפואה, וזהו "מי ירפא לך", וכן הוא ברוחניות, דהנשמה היא נצחית וירדה להתלבש בגוף ונפש הבהמית לצרך עלייתה, וכאשר האדם פוגם באיזה מצוה, הנה יש לו תקנה על ידי התשובה, והנה כחות האדם הם פנימיים ומקיפים, דעבודת הטהרה בפנימיים הוא בכח האדם בעצמו, וטהרת המקיפים (כן הוא בהעתקה, וכנראה חסר) ואין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו²², הנה טהרת כחות פנימיים צריך האדם בעצמו לטהר, דזה "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" בעצמכם, וטהרת המקיפים הוא מלמעלה. וזהו הסדר דג' פסוקים "אנכי אנכי הוא מחה וגו' מחיתי כעב פשעיך" וגו', דזהו על ידי הקדמת החשבון צדק באלול, ועל ידי כבוס הכחות בדמעות בימי הסליחות, ועל ידי הקבלת על מלכות שמים בעצמות הנפש בראש השנה, ועל ידי התשובה דקרוב המאור להניצוץ בעשרת ימי תשובה, הנה אז ביום הכפורים דעבודתו הוא לטהר עצמו מכל חטאתיו שהוא לשון נקיון, הנה אז נמשך מלמעלה "כי ביום הזה יכפר עליכם", ולא נאמר מי המכפר, להיות כי הכפרה הוא מלמעלה משם הוי', והוא דלא אתרמיז בשום אות וקוץ, והוא עצמות אין סוף, לכן לא נאמר מי הוא המכפר, ומשם הוא שנמשך רב טוב לכל ישראל על כל השנה בטוב הנראה והנגלה.

שער נגלה

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

הקדמה

בסוגיא הקודמת, עסקנו בנוגע למצות ראיית פנים ברגל. בסוגיא זו נתמקד בעיקר בפרטי דיני הקרבנות, ממה מביאים אותם מעוף או מבהמה. האם נקנים רק מדמי חולין, או אף מדמי מעשר, ועוד.

איתא בתוספתא פרק א' ה"ד (הובא בגמ' ו, ב) "שלוש מצות נוהגות ברגל אלו הן ראייה חגיגה ושמחה". וכן כתב הרמב"ם "שלוש מצות עשה נצטוו ישראל בכל רגל משלוש רגלים ואלו הן: הראייה שנאמר "יראה כל זכורך", והחגיגה שנאמר "תחוג לה' אלהיך", והשמחה שנאמר "ושמחת בחגך", הראייה האמורה בתורה היא שנראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של חג וביא עמו קרבן עולה בין מן העוף בין מן הבהמה. . החגיגה האמורה בתורה היא שיקריב שלמים ביום טוב הראשון של חג בבואו להראות, והדבר ידוע שאין השלמים באים אלא מן הבהמה. . והשמחה האמורה ברגלים היא שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה, ואלו הם הנקראים שלמי שמחת חגיגה שנאמר "וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך" וכו'".

נמצינו למדים, שישנם ג' סוגי קרבנות שמקריב היחיד ברגל: א. עולת ראייה, וחיובה נלמד מהפסוק "ולא יראו פני ריקם". והיא עולה כליל לה'. ב. שלמי חגיגה, וחיובם נלמד מהפסוק "תחוג לה' אלויקיך". וקרבנות אלו נאכלים אף לבעלים. ג. שלמי שמחה, וחיובם נלמד מהפסוק "ושמחת בחגך". ונשתנו שלמי שמחה מהקרבנות דלעיל, בכך שלא חייב להביאם מדמי חולין (כפי שיתבאר בגמ').

עולת ראייה ≈

סיכום מהלך הגמ' [ז], א "תנן התם, עד "בחטאות ואשמות הכתוב מדבר": כתוב במשנה ש'הראיון' אין לו שיעור, ומפרשת הגמ' למסקנא, שאין שיעור למצות ראייה לא למעלה ולא למטה, כלומר, שמן התורה יכול להביא אפילו כל-שהוא לעולת ראייה, ומה שאסור להביא עולה בפחות ממעה כסף הוא מדברי חכמים. לאחמ"כ מביאה הגמ' מחלוקת בין ריש לקיש לרבי יוחנן, שנחלקו מהי כוונת המשנה שכתבה "הראיון" בשינוי מהלשון הרגיל

"ראייה": האם הכוונה היא על "ראיית פנים בעזרה" (ר"י), או "ראיית פנים בקרבן" (ר"ל). ולפי זה נחלקו מה דינו של הבא לעזרה בשאר הימים, אם מביא קרבן: לישנא קמא: לרבי יוחנן כמה פעמים שהוא חפץ בא ומראה עצמו בעזרה, ואינו צריך להביא קרבן בכל ראייה וראייה. אבל ריש לקיש סובר, שכל פעם שבא לעזרה צריך להביא קרבן. לישנא בתרא: לרבי יוחנן כמה

פעמים שהוא חפץ בא ומראה עצמו בעזרה ואינו רשאי להביא קרבן בכל ראייה וראייה'. ולריש לקיש רשאי להביא קרבן בכל פעם ופעם.

עניינים נוספים: מדברי הגמ' למדנו עוד, שקרבן ראייה הינו עולה, דהיינו, שעולה כליל לה' ואינו נאכל לבעלים. ועוד: שעולה באה מן הזבחים, כלומר, מן הבהמה, ולא מן העוף.

"אתה אומר בזבחים או אינו אלא בעופות ומנחות וכו'"

שיעת הרמב"ם: ממה מביאים עולת ראייה?

כתב הרמב"ם הלכות חגיגה פ"א ה"א:

"הראייה האמורה בתורה היא שנראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה בין מן העוף בין מן הבהמה", היינו, דלשיטת הרמב"ם עולת ראייה באה גם מן העוף, ולא רק מן הבהמה. ולכאורה קשה, דהרי שנינו במפורש בברייתא שעולת ראייה קרבה רק מן הבהמה ולא מן העוף?

ביאור הכסף משנה

"ומ"ש בין מן העוף בין מן הבהמה. יש לתמוה על זה דהא תניא בפ"ק דחגיגה (דף ו') לא יראו פני ריקם בזבחים אתה אומר בזבחים או אינו אלא בעופות ומנחות ודין הוא וכו' אף ראייה האמורה לגבוה זבחים ומה הן זבחים עולות. ופירש"י בזבחים צריך להביא קרבן בהמה הזבוחים בסכין ולא עולת עוף שהיא נמלקת מה חגיגה האמורה להדיוט זבחים של בהמה דכתיב לא ילין חלב חגי עד בקר במידי דאית ליה חלב הקרב לגבוה קאמר עכ"ל. והיאך כתב רבינו בין מן העוף. וכתב הר"י קורקוס ז"ל שבמקום או אינו אלא בעופות היה גורס רבינו או אינו אלא במנחות או היה גורס או אינו אלא בכספים כמו שהיא שנויה במכילתא ומשמע ליה דעופות בכלל זבחים הם".

ביאור דבריו: לרמב"ם היה גירסא אחרת מהגירסא שלפנינו, דלגירסת הרמב"ם כתוב בגמ'

(1) ולתוס', רק באותו יום אם הביא פעם אחת שוב אינו רשאי להביא, אבל בשאר ימים רשאי להביא קרבן.

"או אינו אלא מנחות (או כספים), והיינו, שהלימוד בגמ' לא שולל עופות (שלא כתוב "או אינו אלא עופות וכו'") אלא שולל מנחות, או כספים. אבל עופות לשיטת הרמב"ם נחשבים בכלל זבחים.

ביאור ה'טורי אבן' כיצד אפשר לומר ש"עופות בכלל זבחים"

כתב ה'טורי אבן' (לבעל ה'שאגת אריה' בחידושו למס' חגיגה דף ז, א ד"ה אתה): "מ"מ אין להקשות על ג' הרמב"ם מדקאמר בשמעתין לא יראו פני ריקם בזבחים והא וודאי עוף אינו בכלל זבח, וכדפי' רש"י בזבחים בהמה הזבוח בסכין ולא עולת עוף שהיא נמלקת כדאמ' בפ"ו דמנחות (דף צ') והרי הוא אומר זבח ועוף אינו זבח. י"ל לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד."

קושית הלחם משנה

"ותירץ הרב בכ"מ ז"ל בשם הר"י קורקוס שבמקום או אינו אלא בעוף גורס או אינו אלא במנחות. ואין דעתי נוחה בכך. דמ"מ קשה, דממקום שבא בברייתא למעט מנחות מיניה נמי נמעט עופות, דכיון דהוא יליף מחגיגה מה התם זבחים ולא מנחות, הכי נמי נאמר מה התם בהמה ולא עופות. וכמו שמעטו בפ"ק דחגיגה (דף ג) בברייתא דושמחת בחגך, לרבות כל מיני שמחות וכו', דשלמי שמחה ליתנהו בעופות ומנחות דילפינן מחגיגה. ואולי דאין זו ילפותא גמורה אלא גילוי מלתא בעלמא, דמגלה חגיגה על ראייה, ודי שנאמר שיגלה למעוטי מנחות. אבל בברייתא דושמחת בחגך הוי ילפותא גמורה מיתורא דקרא, ולכך מקשינן ליה התם לחגיגה לגמרי ונמעט אפי' עופות:

ביאור דבריו: בגמ' לומדים ששלמי שמחה באים מן הבהמה מקרבן חגיגה, שכשם שחגיגה באה מן הבהמה כמו"כ שלמי שמחה באים מן הבהמה. וא"כ, גם אם נאמר שלגירסת הרמב"ם לא כתוב בברייתא "עופות", מ"מ קשה, מדוע באמת הברייתא לא למדה מקרבן חגיגה למעט עופות, כשם שלומדים בשלמי שמחה. ומתרץ, שאולי הלימוד של עולת ראייה מחגיגה אינו לימוד גמור אלא רק גילוי מילתא, ולכן לא למדים מחגיגה לגמרי, אלא רק לענין מנחות. אבל שלמי שמחה הוא לימוד גמור מחגיגה, ולכן לומדים גם את דין זה שצריך להביא מבהמה דווקא.

נפקא מינה אם עולת ראייה היא מן הבהמה או מן העוף

כתב ה'טורי אבן' וז"ל: ג' מצות ראייה וחגיגה ושמחה - נ"ל דתנא סידרא נקט ואתי שדווקא נקט בסדר זה, כי דכן סדר הקרבתן ראייה

קודם לחגיגה וחגיגה לשמחה. וטעמא דמילתא מדוע באמת סדר הקרבנות הוא באופן כזה דווקא? משום דקרבן ראי' עולה היא וחגיגה שלמים כדתנן ריש פ"י דזבחים (דף פ"ט) כל המקודש מחבירו קודם את חבירו דם חטאת קודם לדם עולה מפני שהוא מרצה "מכפר על חייבי כריתות הצריך ריצוי גדול" – רש"י איברי עולה קודמין לאימורי חטאת מפני שהן כליל לאישים "וצד ריבוי קדושה הוא זה למזבח" – רש"י חטאת קודם לאשם כו' אשם קודם לתודה ותודה לשלמים, א"כ כ"ש שעולה קודמת לשלמים דהרי עולה קודמת בהרבה קרבנות לפני שלמים לפיכך ראייה דעולה היא קודמת לשלמי חגיגה. וכן חגיגה קודמת לשמחה אע"ג דשניהם שלמי' ניהו מ"מ חגיגה קודמת דעדיפ' שהוא דבר שבחובה משא"כ שמחה שאינו דבר שבחובה דהא אדם יוצא ידי חובה בנדירים ונדבות כדתנן לקמן וא"צ להביא שלמי שמחה אא"כ אין לו בשר קודם במה לשמוח, פי', דמה שמחוייב להביא שלמי שמחה, הוא רק כשאיין לו קרבנות אחרים לשמוח בהם, אבל אם הביא נדרים או נדבות, שוב אין צורך להביא בשר מיוחד לשלמי שמחה. אבל חגיגה חובה היא, מכל מקום, והא ודאי דבר שבחובה עדיף.

לסיכום המתבאר עד כה: התנא נקט דווקא כסדר הזה (ראייה, חגיגה, שמחה), להשמיע גם את סדר הקרבנות, שקודם מקריבים עולה שהיא המקודשת ביותר מבין שלושתם, שהרי עולה כליל לה', אח"כ מקריבים חגיגה, שהיא קרבן חובה, ואח"כ מקריבים שלמי שמחה.

"ואע"ג דמבעי' לן התם לגבי ענין אחר תדיר ומקודש איזה מהן קודם ולא איפשט, והא שלמי שמחה תדיר שנוהג בכל ימות הרגל בכל יום ויום בפני עצמו שצריך להביא שלמי שמחה בכל יום מימי הרגל משא"כ חגיגה שלא מביא רק פעם א' ברגל וא"כ אמאי חגיגה קודמת לשמחה דתדירי. דלכאורה, ישנו יתרון גם בשלמי שמחה שהוא תדיר, משא"כ חגיגה שמביאה רק פעם אחת, וא"כ מדוע באמת קודמת חגיגה לשלמי שמחה? י"ל דהא דמבעי' לן מתדיר ומקודש איזה מהן קודם ה"מ בשתיהן דבר שבחובה דחשיבי אבל דבר שאינו בחובה לגבי דבר שבחובה לאו כלום הוא, ואע"ג דתדיר. לפיכך דבר שבחוב' קדים לפיכך חגיגה הואיל ודבר שבחובה הן קדמי לשלמי שמחה אע"ג דתדיריה. היינו, דיתרון זה שקיים בתדיר על המקודש, הוא רק כששניהם חובה, אבל קרבן רשות אינו כלום לגבי קרבן חובה, ולפיכך קרבן חגיגה קודם.

ולמאי דפי' דתנא סדרא נקט ואתי, וקפסיק ותני דראי' קודמת לחגיגה מטעמא דקדש טפי הואיל וכליל היא משמע קצת שלא כדברי

רמב"ם דס"ל דעולת ראי' באה מן העוף כמש"ל, דלפי המבואר לעיל שהתנא נקט דווקא כסדר הזה, יש להוכיח קצת שעולת ראייה באה רק מן הבהמה. דאם תאמר שבאה גם מן העוף דא"כ לאו מילתא דפסיקתא היא לעולת ראייה שתקדים לחגיגה שאין באה אלא מן הבהמה דהא אם מביא עולת עוף לעולת ראייה אע"ג דקדשי משלמי חגיגה דכליל הוא אפ"ה שלמי חגיגה הבאה מבהמה קדמי לה דהן אמת שיש יתרון בעולה הבאה מן העוף על שלמי חגיגה, בכך שהיא עולה כליל, אעפ"כ חגיגה קודמת מפני שבאה מן הבהמה כדתנן התם המעשר קודם לעופו' מפני שהוא זבח ויש בו קדשי קדשים שמגיע למזבח ב' דברים, והן: דמו ואיברים, וקדם מעשר בין לחטאת עוף ובין לעולת עוף מהאי טעמא, כדמוכח התם במתני' ובגמ', וכ"ש דשלמים קודם לעופות דהא שלמים קודם למעשר כדתנן התם" וא"כ אם הביא עולת ראייה מן העוף, אזי הדין נותן ששלמי חגיגה יקדמו לעולת ראייה, ואילו מסדר התנא משמע, שעולת ראייה קודמת לשלמי חגיגה.

לסיכום:

מלשון התנא שנקט בסדר הקרבנות "ראייה, חגיגה, שמחה" משמע, שכן הוא סדר הקרבנות. וטעם הדבר הוא, כי הכלל בסדר הקרבנות הוא, "כל המוקדש מחבירו קודם את חבירו". ולפי זה, סדר ההקרבה הוא: עולת ראייה, שיש בה ב' מעלות: א. עולה כליל. ב. חובה. ואח"כ שלמי חגיגה, שהם קרבנות חובה, ואח"כ שלמי שמחה שהם רשות. אבל לשיטת הרמב"ם שעולת ראייה באה מן העוף, יוצא שבשלמי חגיגה ישנה מעלה על עולת ראייה, בכך שהם באים מן הבהמה, וכשמביא עולת ראייה מן העוף צריך להקריב קודם קרבן חגיגה, וזה אינו מתאים כ"כ עם לשון התנא.

שלמי חגיגה ושלמי שמחה

≈ ממה מביאים שלמי חגיגה ושלמי שמחה

סיכום מהלך הגמ' [ז, ב מתני' "עולות במועד" עד ה, ב "ולא באשתך"] בתחילה דנה הגמ' לגבי זמן הבאת הקרבן, האם ניתן לדייק ממשנתינו שא"א להביא עולת ראייה ביו"ט כשיטת ב"ש, ויוקשה שהרי ב"ש במקום ב"ה אינה משנה. ומתצת הגמ' ש'חסורי מחסרא' ובאמת משנתינו היא אליבא דב"ה וניתן להביא עולת ראייה ביו"ט, ומ"ש במשנתינו ש"עולות במועד באות. וכי" מיירי בעולות שאינם של יו"ט (נדרים ונדבות). דמי הקרבנות: עולת ראייה מביא מן החולין, מכיון שהיא קרבן חובה.

חגיגה: ישנה מח' האם מביאים מן החולין (ב"ש), או שאפשר להביאם מן המעשר (ב"ה). ובשיטת ב"ה גופא, ישנה מח' בין ר"י לחזקיה כיצד מביאים מן המעשר: חזקיה ס"ל "טופלין בהמה לבהמה" דהיינו, שיכול להוסיף עוד בהמה ממעות מעשר, אבל את הבהמה הראשונה צריך להביא דווקא מן החולין. ור' יוחנן ס"ל ש"טופלין מעות למעות" כלומר, שמותר לצרף מעות מעשר עם החולין ומביא בהמה גדולה. **שמחה:** יכול להביא גם מנדרים ונדבות, וכן הכהנים יכולים להביאה מחטאות ואשמות. ולומדים זאת ממ"ש "ושמחת בחגך", שלמדים מזה שעיקר רצון התורה הוא שנסמח בכשר, וא"כ אפשר לשמוח גם עם בשר של נדרים ונדבות וכי"ב.

≈ האם ניתן להביא שלמי חגיגה מן העוף

שיטת הרמב"ם: כתב הרמב"ם (שם) "החגיגה האמורה בתורה היא שיקריב שלמים ביום טוב הראשון של חג בבואו להראות, והדבר ידוע שאין השלמים באים אלא מן הבהמה". וכתב ע"ז הכסף משנה: "ומ"ש והדבר ידוע שאין שלמים באים אלא מן הבהמה – פשוט הוא".

שיטת החינוך: "ומענין החגיגה הוא שנעלה שם בקרבן ונקריבהו שלמים לכבוד החג. . מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה שקרבנות אלו אין להן שעור, אלא אפילו אחד יספיק, בין בהמה בין עוף תור או גוזל וכי"ב.

והקשה המנחת חינוך: "ומבואר בש"ס דף ז ודף ח ע"ב דקרבן זה שלמים, ושלמים אינו בא אלא מן הבהמה, וכן הוא בר"מ, ומ"ש הרב

המחבר דמביא בהמה או עוף - הוא תמוה, וכבר תמה עליו במ"ל בהגהותיו סוף הספר".

לסיכום:

דעת הרמב"ם שמביאים שלמי חגיגה מן הבהמה, ואילו החינוך כותב שאפשר להביאו גם מן העוף. וצ"ע בשיטת החינוך, דהרי מוכח בש"ס ששלמים באים רק מן הבהמה.

האם שלמי שמחה צריכים כוונה בהבאתם

שיטת התוס' (ז: ד"ה עולות בתי' הב'): תוס' הקשה מדוע לדעת עולא אין מביאים ביו"ט קרבן שאינו של יו"ט (דהיינו, נדרים ונדבות), ואפי' אם הנדרים והנדבות הינם שלמים (בהמה). ולכאורה הרי יכול לאוכלם בתורת שלמי שמחה (ויוכל להקריבם גם ביו"ט)? ותירץ ר"י (והר"א):

"דלא אמר בסמוך דנפיק בשלמי שמחה בנדרים, אלא היינו היכא שהקריבום משום שמחה, אבל הביאום לשם נדרים לא נפיק רק משום הקדישם".

קושית הטורי אבן על שיטת התוס': "עוד תי' בשם הר"א ור"י דלא נפיק משום שלמי שמחה בנדרים ונדבות אלא היכא שהקריבן משום שמחה, אבל הביאם לשם נדרים ונדבות לא נפיק רק משום הקדישו - ואיני יודע מניין לנו לחלק בכך ומ"ט יש בזה דהא אע"פ שהביאם לשם נדרים ונדבות אפ"ה כיון שיש לו בשר מ"מ אמאי אינו יוצא ידי חובת שלמי שמחה".

שיטת הרמב"ם (פ"ב ה"י): "יוצאין ישראל ידי חובת שלמי שמחה בנדרים ונדבות ובמעשר בהמה, והכהנים בחטאת ובאשם ובככור ובחזה ושוק, שמצוה זו היא לשמוח באכילת בשר לפני ה' והרי אכלו, אבל אין יוצאין ידי חובתן לא בעופות ולא במנחות שאינן בשר המשמח".

המנחת חינוך בדעת הרמב"ם: "ועיי' בתוס' בחגיגה שם ד"ה עולים דכתבו, הא דיוצאין ידי שמחה בנדרים ונדבות היינו שהקריבו משום שמחה אבל הביאם לשם נדרים לא נפיק רק משום הקדישם. א"כ בבכור ומעשר ג"כ וכן בחזה ושוק צ"ל דהבעלים מביאים לשם שמחת הכהנים, וע' בספר טורי אבן שהשיג עליהם כיון דיש להם בשר מג"ל אם אין מביאים לשם שמחה מ"מ יש להם בשר ע"ש. ואין כח בידינו לדחות דברי התוס'. והנה להר"מ ג"כ יכול להיות אף דיוצאין בכ"ע דלא גרע משאר שמחות, מ"מ כיון דמצוה מן המוכרח לאכול בשר קודש צריך להיות לשם שמחה".

לסיכום:

ישנה מחלוקת ראשונים אם כשמביא נדרים ונדבות בסתמא שלא לשם שמחה, אם יוצא בהם משום שמחה; לדעת ר"י אינו יוצא יד"ח, והקשה עליו הטורי אבן, מנא ליה שאינו יוצא יד"ח, והרי מ"מ יש לו בשד. ולדעת הרמב"ם יוצא בהם, והוסיף המנ"ח בדעת הרמב"ם שמ"מ מצוה מן המובחר שיביאם לשם שלמי שמחה.

שער הלכה

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

ערב יום הכיפורים

סדר כפרות

א. זמן הכפרות: בערב יום הכיפורים נוהגים לערוך 'סדר כפרות' עם תרגול לבן הנקרא "גבר". ונקרא בשם 'כפרה', כמו 'שעיר המשתלח'.

ב. מי שאינו יכול לערוך את סדר ה'כפרות, בערב יום הכיפורים, יקיים זאת יום או יומיים קודם, מאחר שכל עשרת ימי תשובה, ימי כפרה הם².

ג. שוחטים את ה'כפרות' באשמורת הבוקר - מאחר ואנו שוחטים אותו להכניע הגבורות, וב'אשמורת הבוקר' גובר בעולם 'חוט של חסד'. ומוציאים ממנו דמו כדי להמתיקו.

ד. יש לערוך את הכפרות באשמורת הבוקר, לפני עלות השחר - גם באם השחיטה מתאחרת להיות אחרי עלות השחר.

ה. הכפרות: הגברים - עושים את הכפרה בתרגול זכר, והנשים - בתרגול נקבה³.

ו. מי שאין באפשרותו לעשות כפרות על תרגול - יכול לעשות על שאר בעלי חיים⁴. ואם לאו - יעשה כפרות בכסף כפי ערך שווי העוף⁵.

ז. מי שאינו יכול לעשות כפרות באמצעות תרגול, יכול לשלוח שליח שישחט עבורו. ועדיף לעשות כן, יותר מאשר לעשות כפרות על כסף. מאחר ועיקר ענין ה'כפרות' הוא בשחיטה של תרגול עבור כל בני הבית⁶.

ח. למעוברת לוקחים שלוש תרגולות: אחת בשבילה, וזכר ונקבה בשביל ספק הולד⁷. ומקיפים עם כולם יחד סביב ראשה. גם אם יודעת את מין העובר תיקח ג' תרגולות.

(1) סידור אדה"ז.

(2) ראה פרמ"ג סימן תרה במ"ז ס"ק א. שדייחמד מערכת יוה"כ"פ סימן א אות.

(3) סדור אדה"ז.

(4) שו"ע אדה"ז סימן תר"ה, ס"א. אך לא על תורים ובני יונה שראויים להקרבה.

(5) אלף המגן שם, בשם החי"א.

(6) ע"פ דברי אדה"ז בסידור.

(7) סידור אדה"ז. ונחלקו הפוסקים, מה יהיה הדין כאשר יודעת בבירור האם העובר זכר או נקבה. עיין שו"ת

קנה בשם ח"ב סימן כ.

ט. כאשר יודעת בבירור (כנ"ל) שיש תאומים בבטנה, יש להסתפק האם תיקח ג' עופות, או ה' עופות - ג' נקבות וב' זכרים⁸.

י. **נוסח הכפרות:** אומרים 'בני אדם' עד 'מצאתי כופר', ואחר כך אומרים 'זה חליפתי'. וחוזרים ומתחילים לומר מתחילת הנוסח - 'בני אדם'. כך עושים ג' פעמים⁹.

יא. בעת אמירת 'זה חליפתי, זה תמורתך זה כפרתי', יסובב התרנגול מעל הראש שלוש פעמים¹⁰.

יב. גם אשה יכולה לומר: 'זה חליפתי.. זה התרנגול', ולא 'זאת חליפתי.. זאת התרנגולת'.

יג. **השחיטה:** לאחר אמירת הנוסח, שוחטים את התרנגול.

יד. כאשר לוקחים את התרנגול לאכילה - צריך לוודא שהתרנגול הגיע מגידול מבוקר מפני זריקות, ולבדוק אשר השוחטים והבודקים הינם מוסמכים כראוי. כמו כן, המקום שבו שוחטים צריך שיהיה בו אור¹¹.

טו. נהוג לתת לשוחט איזה תשלום על טרחתו¹².

טז. אם השחיטה לא היתה כראוי, והעוף נעשה נכילה - צריך להביא 'כפרה' אחרת. אך אם השחיטה הייתה כדין, אפילו נמצא העוף טריפה, הרי זה מועיל לו¹³.

יז. **כיסוי הדם:** מהדרים לכסות את הדם, ולברך את הברכה¹⁴. ויש לבקש את רשות השוחט - מאחר והמצוה מוטלת עליו, והוא רשאי לכבד את האדם להיות שלוהו¹⁵.

יח. על מנת לקיים מצוות כיסוי הדם כהלכתה, בברכה - נאמר בשו"ע: "צריך לבדוק הסימנים [של העוף] והסכין קודם הכיסוי, כדי שלא יבוא לידי ברכה לבטלה"¹⁶.

(8) לקוטי שיחות חכ"ב ע' 59.

(9) ספר המנהגים ע' 58.

(10) ספר המנהגים.

(11) שו"ע יו"ד סימן י"א ס"א.

(12) כן נוהג כ"ק אד"ש. יש מקומות בהם המארגנים כוללים במחיר התרנגול את השכר עבור השוחט - במקומות אלו, ניתן להסתפק בתשלום שמשלמים עבור התרנגול.

(13) שער הכולל פמ"ד סוס"ב.

(14) דרכי חיים ושלום, אות תשמ"ב.

(15) וי"א שראוי לומר לשוחט שהוא שליח שלנו לשוחט, ואז הכיסוי שנעשה ע"י האדם, בעצם נעשה ע"י השוחט (המשלח של השוחט).

(16) שו"ע יו"ד סימן כח ס"ט. למרות שיש להקל בדבר, אך כדאי שלא להיכנס לחשש זה - ולברך את הברכה

באופן חלק ומהודר.

יט. צריך להכין עפר תיחוח שעליו ישפך הדם¹⁷, ולא יכסה ברגלו¹⁸.

כ. נוסח הברכה: ברוך אתה.. אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על כיסוי הדם בעפר¹⁹.

כא. נוהגים לזרוק את הבני מעיים, הכבד והכליות על הגג או בחצר, לאכילת בעלי חיים. משום שראוי לרחם על הבריות, כדי שירחמו עלינו מן השמים²⁰.

כב. פדיון כפרות: מלבד שחיטת התרנגול, ראוי ונכון לתת את פדיון ה'כפרות לעניים' או למטרת צדקה אחרת²¹.

כג. כאשר העוף עצמו הולך לעניים או למוסדות תורה וכדומה אין צורך לתת את שוויו לצדקה.

כד. מנהג כ"ק אד"ש, ללבוש בגדי שבת אחרי ה'כפרות'.

≈ סדר היום ≈

כה. ערב יום כיפור, אסור בתענית²².

כו. לא נהוג בין אנ"ש ללכת בערב יום כיפור לקברי צדיקים.

כז. טבילה במקווה: במשך היום משתדלים לטבול ג' פעמים.

אחד קודם תפילת שחרית, אחד לפני מנחה והשלישי לאחר סעודה מפסקת - כמובן, יש להקפיד שטבילה זו תהיה לפני השקיעה, מאחר ולאחר השקיעה אסורים ברחיצה.

כח. תפילת שחרית: אין מאריכים בתפילת שחרית, אין אומרים 'מזמור לתודה' ולא 'אבינו מלכנו'²³. מיום זה ועד ראש חודש מר חשוון - אין אומרים תחנון.

(17) שו"ע יו"ד סימן כ"ח ס"ה ומט"א סימן תר"ד ס"ח.

(18) שו"ע יו"ד סימן כ"ח ס"ו.

(19) מקובל מהשו"ב ר' יעקב יוסף רסקין ע"ה. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 41.

(20) שו"ע אדה"ז סימן תרה ס"ו. כמובן שיש להקפיד שלא לעשות זאת בחצר של אנשים פרטיים, ולגרום בכך עגמת נפש ח"ו.

(21) שו"ע אדה"ז סימן תרה ס"ד.

(22) שו"ע אדה"ז סימן תר"ד ס"א.

(23) שו"ע אדה"ז שם ס"א ס"ז.

כט. לעקאח: מבקשים עוגת לעקאח (דבש) ואוכלים ממנה. והשעם לכך הוא, שבאם נגזר עליו שיצטרך להזדקק לבריות - יצא ידי חובה בקבלת הלעקאח²⁴.

מנהג כ"ק אד"ש: לחלק חתיכת לעקאח לכל אחד ואחד כשהוא לבוש בבגדי משי וחגור בגארטל, ומברך כל אחד בברכת 'שנה טובה ומתוקה'²⁵.

ל. חובת האכילה: מרבים באכילה ובשתייה כשיעור ב' ימים - ואמרו חז"ל: 'כל האוכל ושותה בערב יום הכיפורים, מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי'²⁶.

לא. יש לערוך ביום זה ב' סעודות - סעודת שחרית, וסעודה מפסקת. ויש לאכול בהם פת'²⁷.

לב. מי שאינו מתענה ביום הכיפורים מחמת חולי וכדומה, חייב במצוות האכילה בערב יום הכיפורים. וכן אשה שאינה מתענה מחמת חולי - חייבת'²⁸.

≈ סעודת שחרית ≈

לג. נוהגים לטבול פרוסת המוציא בדבש'²⁹.

לד. אוכלים ביום זה רק מאכלים הקלים להתעכל, כגון עופות ודגים, אך לא בשר בהמה'³⁰. ומצווה לאכול דגים בסעודה זו.

לה. אין אוכלים דברים המרבים זרע כגון: שום וביצים, בכל היום.

לו. מאכלי חלב - בין חמים ובין קרים, מותר לאכול במהלך הבוקר. אולם בסעודה המפסקת - אסור'³¹.

לז. אוכלים 'קרקעפלאך [כיסוי בצק ממולאים בבשר]³².

24 ראה נטעי גבריאל ע' ק, וש"נ.

25 ספר המנהגים ע' 58.

26 שו"ע סימן תר"ד ס"א.

27 לקו"ש חל"ט ע' 363.

28 ראה קובץ הערות וביאורים, גליון תתד ע' 6-65 ע"פ דברי אדה"ז סובר אשר חובת האכילה היא משום כבוד יר"כ.

29 היום יום ח"ב.

30 שו"ע אדה"ז סימן תר"ח ס"א-ס"ח.

31 שו"ע אדה"ז, שם.

32 ספר המנהגים ע' 58. לכתחילה עדיף בשר בקר, אך ניתן לעשותם גם בבשר עוף.

לח. מצד גודל העילוי באכילה ושתייה של ערב יום הכיפורים, היו כאלו אשר הידרו לאכול דוקא בשתי הידיים. כך נהג גם הרלוי"צ אביו של כ"ק אד"ש³³.

לט. בערב יום הכיפורים, מצינו שיש עניין לאכול מרק ג' פעמים.

מ. כ"ק אדמו"ר הריי"ץ לא הי' לו פנאי בערב יוהכ"פ לאכול ג' פעמים מרק - ולכן הי' אוכל כף אחת, והיו מוסיפים בצלחתו עוד מעט מרק, והי' נחשב לו לצלחת שני', ואז הי' אוכל עוד כף ושוב היו מוסיפים בצלחתו, והי' נחשב לו לצלחת שלישית³⁴.

מא. גלולות: מותר לקחת בערב יום הכיפורים, גלולות הנותנות תחושת שובע לצורך הקלת הצום, ואינו מבטל בכך את ציווי התורה "ועיניתם את נפשותיכם"³⁵.

סדר תפילת מנחה ≈

מב. מלקות: קודם תפילת מנחה³⁶, נוהגים לקבל ל"ט מלקות קלות - מרצועה של עגל³⁷. המנהג הנפוץ הוא, להשתמש עבור 'מלקות' בכל רצועת עור של בהמה. כגון: חגורת עור.

מג. האדם שמקבל את המלקות, אינו עומד ואינו ויושב, אלא מוטה - כפוף. פניו צריכים להיות לכיוון צפון³⁸.

מד. אסור לבן להלקות את אביו³⁹. אך אם אין שם אדם אחר ואביו מבקש ממנו להלקותו - מותר⁴⁰.

מה. סדר ההלקאה: כתף ימין, כתף שמאל, תחתייהם באמצע, וחוזר חלילה. המלקה והנלקה שניהם אומרים שלוש פעמים פסוק 'והוא רחום' עד 'כל חמתו'. בכל הלקאה אומרים תיבה אחת, סך הכול ל"ט תיבות⁴¹.

(33) ספה"ש תש"נ ח"א עמ' 22 ואילך.

(34) שלחן מנחם ח"ג עמוד קנה.

(35) שלחן מנחם שם.

(36) סידור אדה"ז.

(37) שו"ע אדה"ז סימן תר"ז סי"ד.

(38) שו"ע אדה"ו שם סעי' י"ב ט"ו.

(39) מקור חיים, על סימן תר"ז.

(40) שו"ת שבט הקהתי ח"ד סימן קס"ו.

(41) שו"ע אדה"ז סימן תר"ז סי"א-ס"ו; ספר המנהגים ע' 58.

מו. טבילה במקווה: לאחר המלקות טובלים במקווה⁴², לשם טהרה ומשום תשובה. בטבילה זו נוהגים לטבול ג' טבילות⁴³.

יש מדקדקים לבדוק בטבילה זו שלא יהיה עליו שום חציצה, לפי שטבילה זו היא משום תשובה כגר המתגייר. דהיינו: גוזרים הציפורניים, מנקים את השיניים ואת הלכלוך שנמצא ביניהם, שוטפים את הגוף במים חמים, משפשפים היטב את השערות ומפרידים אותם זו מזו⁴⁴

מז. צדקה: מרבים בצדקה ובמיוחד קודם תפילת מנחה. הבעש"ט אומר: "מקול קשקוש המטבעות בקערות, מתפרדים הקליפות"⁴⁵.

מט. כ"ק אד"ש נכנס לתפילת מנחה בשקית נייר מלאה מטבעות, ומדייק לשים מטבע בכל קופה וקופה.

נ. וידוי בתפילה: בתפילת מנחה בלחש, אומרים לאחר 'היו לרצון' הראשון, 'וידוי' ו'על חטא'⁴⁶.

נא. ה'וידוי' צריך להיאמר מעומד, ואין להישען על שום דבר בשעת הוידוי. וטוב להתכופף מעט בעת אמירתו⁴⁷.

נב. מכים על החזה באותיות הא"ב של "אשמנו, בגדנו.." וכן באמירת "ואנחנו הרשענו"⁴⁸, ובעת אמירת: "על חטא..". "ועל חטאים..". "סלח לנו, מחל לנו, כפר לנו"⁴⁹.

נג. מפסיקים מעט במקומות המופסקים במחזור בנקודתיים לאחריהם: 'דברנו דופי', 'טפלנו שקר', 'קשינו עורף'.

נד. אין אומרים "אבינו מלכנו".

(42) סידור אדה"ז.

(43) שו"ע אדה"ז סי' תר"ו סי"ב.

(44) מט"א סימן תר"ו ס"ח.

(45) ספר בעש"ת על התורה ר"ה וי"כ אות מ"ח.

(46) שו"ע אדה"ז סימן תר"ו סי"ב.

(47) שו"ע אדה"ז סימן תר"ז ס"א.

(48) מנהג כ"ק אד"ש.

(49) סה"ש תש"א ע' 151.

סעודה מפסקת

נה. קודם הצום אוכלים סעודה מפסקת. נוטלים ידיים ואוכלים פרוסת המוציא בדבש.

נו. המאכלים: אוכלים מאכלים ללא מלח⁵⁰, וכמה טעמים נאמרו בזה. ובפשטות: כדי שלא יתאווה לשתות ביום הכיפורים.

נז. אין לאכול מאכלי חלב וחמאה, ולא תבלינים חריפים⁵¹.

נח. נהגו שלא לאכול דגים בסעודה זו⁵².

נט. הרוצה לאכול ולשתות לאחר סיום ה'סעודה מפסקת' - לכתחילה כדאי להתנות כן בפיו, ובדיעבד יכול לאכול גם אם לא התנה⁵³.

ס. טבילה במקוה: אחר הסעודה טובלים במקוה פעם שלישית במידת האפשר. יש לצאת מן המקוה לפני השקיעה.

הזלקת נרות

סא. נשים מקבלות על עצמם את הצום ושאר העינויים החל מהזלקת הנרות.

סב. על הנרות מברכים "ברוך אתה.. להדליק נר של שבת ושל יום הכיפורים" ו"שהחיינו"⁵⁴.

קודם החג

סג. נר חיים: כל איש נשוי מדליק "נר חיים" (א לעבעדיגע ליכט) בבית הכנסת, ואם הוא יתום מדליק גם נר נשמה בביתו לעילוי נשמת הוריו⁵⁵.

50) כך נהגו בבית אדמו"ר הרשב"ב. ונראה, שההקפדה היא לא לשים מלח בכמות מרובה, אך בכמות מועטת הדבר מותר.

51) שו"ע אדה"ז סימן תר"ח ס"ח.

52) עיין מט"א סימן תר"ח ס"א.

53) שו"ע אדה"ז סימן תר"ח ס"ז.

54) לוח כולל חב"ד.

55) שו"ע אדה"ז סימן תר"י ס"ד. וראה הלכות ומנהגי חב"ד, ע' 45. וש"נ. ולהעיר שנרות אלו אין עניינן להזכרת נשמות - שאין מנהגנו להדליק נרות עבור 'יזכור' (המלך במסיבו ח"א ע' שכא), כי אם "לכפר עליהם" (משנ"ב ס"ק יב) וראה בבי" סוס"י תרכ"א שאף המתים נידונים ביוהכ"פ.

סד. אשה שמדליקה נרות לעילוי נשמה, יש לה להדליק קודם הדלקת נרות החג.

סה. מרבים בנרות בבית הכנסת⁵⁶.

סו. פריסת מפה: מצווה לכבד את יום הכיפורים בכסות נקיה, ועל כן יש לפרוס מפה יפה על השולחן שבבית, כמו בכל שבת ויום טוב⁵⁷.

סז. לבישת קיטל: לובשים קיטל, על הסרטוק, ומעליו הגארטל - בכל התפילות של יום הקדוש.

סח. חתן בשנת הנישואין שלו, שלבש קיטל בעת חופתו - אינו לובש קיטל ביום הכיפורים⁵⁸.

סט. נוהגים שלא להיכנס עם קיטל לבית הכסא, כיון שהוא בגד המיוחד לתפילה⁵⁹.

ע. לבישת טלית: מתעטפים בטלית גדול, ומברכים עליו לפני השקיעה⁶⁰. וצריך להיזהר בזה שלא לברך אחר השקיעה⁶¹.

עא. ברכת הבנים: קודם ההליכה לבית הכנסת ל"כל נדרי", נוהגים שהאב מברך את בניו ובנותיו, כשהוא לבוש בקיטל ומעוטף בטלית.

עב. מנהגנו לברך את הבנים, ב'ברכת כהנים' עד לאחר "ואני אברכם"⁶².

(56) שו"ע אדה"ז סימן תר"י ס"ד, לוח כולל חב"ד.

(57) שו"ע אדה"ז שם ס"ד וס"ח.

(58) ספר המנהגים ע' 58.

(59) ע"פ שו"ע אדה"ז סימן כ"א ס"ג.

(60) שו"ע אדה"ז סימן י"ח ס"ג. לוח כולל חב"ד.

(61) פסקי הסיפור.

(62) ספר המנהגים ע' 58, וע"פ מנהג כ"ק אד"ש.

דין העינוי ביום הכיפורים

חמישה עינוים

א. יום הכיפורים אסור באכילה ובשתיה, ברחיצה, בסיכה, בנעילת הסנדל ובתשמיש המיטה.

אכילה ושתיה

ב. אכילה ושתיה אסורים אפילו במשהו¹.

ג. צריך לצום ביום הכיפורים כ"ו שעות², וכיון ש'מקצת שעה' הרי היא כ'שעה' - אפשר להקל בכך ולצום קצת יותר מכ"ה שעות³

ד. ילדים: מחנכים את הקטנים מגיל 10-9 להתחיל להתענות ל'שעות' אך לא בגיל קטן מזה.

ה. אין מדקדקים שבנים בגיל שנים עשרה ובנות בגיל אחת עשרה - יתענו כל היום⁴.

ו. יש שנהגו להורות לילדיהם קטנים, להתענות בליל יו"כ, ואף מונעים מהם לאכול כשזקוקים לכך - אך טעות היא בידם, ואין לענות ילדים מתחת לגיל 9, ואם הם רוצים לאכול יש לאפשר להם⁵.

ז. ילדים הזקוקים לאכול, יש להשגיח עליהם שלא יאכלו אכילה גסה, ושיברכו כדין⁶.

ח. מותר להכין להם את האוכל, אך באם הם גדולים דיים שיכולים להכין לבד אין לעשות זאת עבורם⁷. אך מותר להגיש להם את האוכל.

1 שו"ע אדה"ז סימן תרי"א ס"א"ב.

2 היום יום י תשרי, וע"ע אוצר מנהגי חב"ד אלול תשרי עמוד קצז.

3 שלחן מנחם ח"ג עמוד קסח.

4 שו"ע אדה"ז סימן תרט"ז סעי' ו' י"א.

5 אלף המגן למט"א סימן תרט"ז סק"ה.

6 אג"ק אדמו"ר הרי"צ ח"ז ע' ב.

7 שו"ע אדה"ז סימן תרי"א ס"ט.

ט. אסור להתעסק בהכנת מאכלים, אבל ליגע באוכלין מותר⁸.

י. אין להשאיר מיחם מים מערב יוה"כ לצורך מוצאי יוה"כ, אך לצורך אדם חלש ניתן להקל⁹.
ואף מותר לעשות כן, לצורך הקטנים - הזקוקים למים חמים ביוה"כ.

≈ רחיצה ≈

יא. כל רחיצה של תענוג אסורה ביום הכיפורים.

יב. רחיצה שנועדה להעביר לכלוך, מותרת, כגון לרחוץ את ידיו אם התלכלכו, לרחוץ תינוק מטינוף וכדומה, מותר¹⁰.

יג. כלה בתוך שלושים יום מחתונתה, מותרת ברחיצת פניה¹¹.

יד. נטילת הידיים - נותן מים עד קשרי האצבעות ולא על כל היד.

טו. בעת נטילת ידיים בבוקר, מותר לנגב את הידיים באמצעות מגבת, ולאחר מכן להעביר את המגבת הלחה על הפנים, כדי להעביר חבלי שינה¹².

טז. היוצא לבית הכסא - אם לא נגע במקומות המכוסים אינו יכול ליטול ידיו. שהרי אינו מחוייב בזה.

על כן, בליל יום הכיפורים אחר התפילה, כאשר יוצא לבית הכסא - יגע במקומות המכוסים כדי שיתחייב בנטילת ידיים, ואזי יטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו - כדי שיוכל לברך "אשר יצר" בידים טהורות.

אבל ביום, יכול ליטול ידיו גם ללא שיגע במקומות המכוסים מאחר שצריך להתפלל אחר כך¹³.

יז. באם חלק מגופו מלוכלך, מותר לשטוף באותו המקום - כי אין זה לשם תענוג. ובלבד שיזהר לשטוף את המקום זה בלבד¹⁴.

(8) שו"ע אדה"ז סימן תרי"א ס"ח.

(9) שו"ע אדה"ז תרט, אלף המגן ס"ק א.

(10) שו"ע אדה"ז סימן תרי"ג, ס"א.

(11) שם, ס"ה. רחיצת המקום לצורך הפס"ט, מותרת במים צוננים. שם, סכ"א.

(12) שו"ע אדה"ז סימן תרי"ג ס"ב.

(13) שו"ע אדה"ז שם ס"ד-ה.

(14) שו"ע אדה"ז שם ס"א.

יח. ילדים שהגיעו לגיל חינוך, צריכים גם הם להקפיד שלא ירחצו את גופם ואת ידיהם.

נעילת הסנדל

יט. אסור לנעול נעלי עור - בין אם העור בחלקו העליון של הנעל ובין אם הוא בסוליה¹⁵ - בין בבית ובין ברשות הרבים¹⁶. ויש להחמיר אפילו שלא לעמוד על גבי כרים וכסתות של עור¹⁷.

כ. מותר לנעול נעליים נוחות, אם אינם עשויים מעור¹⁸.

כא. ילדים שהגיעו לגיל חינוך, צריכים גם הם לנעול נעליים שאינם של עור.

עשיית מלאכה

כב. יום הכיפורים אסור בכל מלאכה - כמו בשבת¹⁹.

(15) משנ"ב סימן תרי"ג ס"ק ו וכה"ח שם ס"ק י.

(16) שו"ע אדה"ז סימן תרי"ד ס"ג.

(17) שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

(18) וראה הלשון בשו"ע אדה"ז ס"ג שם "וכל שאינו של עור אינו נקרא מנעל אלא מלבוש".

(19) קיצשו"ע סימן קלב ס"א.

שער גירסא

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

הטעם - ההרהור כולל גם המעשה

הפס"ד בגמרא שע"י הרהור תשובה נעשה צדיק (ויתירה מזה: "צדיק גמור). ה"ז מפני שההרהור תשובה שבלב הוא באופן שכולל (בכח) ההמשך שלאח"ז עד למעשה בפועל (שהוא העיקר).

(שיחת ש"פ נח תשנ"ב. סה"ש ח"א עמ' 62)

פעולת ההרהור

זה שהתשובה הופכת את האדם למציאות חדשה, נוגע גם להלכה בפועל - שהרי ע"י התשובה נהפך האדם מרשע (הפסול לעדות וכו') לאיש כשר ("עושה מעשה עמך"), עד שע"י הרהור תשובה בלב נקרא "צדיק גמור". ונתבאר בזה, דהגם ששינוי זה (- שהאדם נהפך מרשע לצדיק) נעשה ע"י קיום "מצות התשובה מן התורה (ש) היא עזיבת החטא בלבד" [ועד שמספיק גם הרהור תשובה בלב (כנ"ל) בלי וידוי בפה, וכמבואר באחרונים שגם אם תשובתו אינה מועילה לו שיתכפר עונו, מ"מ נעשה צדיק גמור ע"י "עזיבת החטא בלבד"], ואילו "שינוי שם" לבטל גזר דין מן האדם כו' צ"ל באופן ש"משנה מעשיו כולן לטובה כו" - מ"מ, גם זה "מציאות חדשה" היא, ואדרבה - נקודת (ויסוד) השינוי נעשית ע"י קיום מצות התשובה, "עזיבת החטא בלבד", וכל פרטי עניני התשובה הבאים אח"כ, ענינם רק לפעול שנקודת ה"שינוי" תתפשט בכל עניני האדם, עד ש"משנה מעשיו כולן לטובה".

[ונכמו ולד חדש בפשטות, שהתחדשות מציאותו נעשית ברגע אחד, ואז אינו אלא נקודה אחת; ואח"כ מתפשטת ומצטיירת נקודה זו - בתחלה בצירור הכללי (זכר או נקבה) במשך ארבעים יום, ואח"כ בצירור הפרטי בכל אבריו וגידיו (עד לשערות וצפרנים) - במשך ט' חדשים.

וכן הוא בענין התשובה, שנקודת ה"מציאות החדשה" שע"י תשובה היא ע"י "עזיבת החטא בלבד". שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה - ולק פסק ההלכה שע"י עזיבת החטא בלבד משתנה מרשע לצדיק כנ"ל;

ופרטי ענין התשובה (החל מוידוי ובקשת מחילה, עד להוספה באיכות התשובה, שתהיה "תשובה מעולה" וכו') - ענינם, שנקודת ההתחדשות (שנעשית ע"י עצם התשובה) תתפשט ותחדור לכל פרטי מציאותו, עד ש"משנה מעשיו כולן לטובה" - שבכל פרטי עניניו ניכר שהוא איש "אחר".

(לקו"ש חל"ד עקב"ב, ע' 64)

מהות התשובה - קבלת עול מלכותו, ועי"ז יוצא מגדר רשע אף שלתיקון החטא נדרש זמן

בפגם הנגרם על ידי חטא, וכן בתיקון לכך (תשובה), יש כמה ענינים.

א) כיון שבעשיית כל חטא עוברים על ציוויו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שזהו המשותף לכל העבירות - הרי באמצעות כל עבירה, כולל על ידי ביטול מצות עשה, פורק האדם מעצמו עול מלכות שמים ונעשה רשע. והתיקון לכך הוא - "שיעזוב החוטא חטאו.. ויגמור בלבו שלא יעשהו עודג, ובלשון אדמו"ר הזקן: "שיגמור בלבו שלם לבל לישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו יתברך ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו". על ידי ההחלטה והקבלה לעתיד, שזוהי מהות התשובה, הוא יוצא מיד מגדר היותו רשע. וזה אפשרי אפילו ברגעא חדא, כפי שנפסקה ההלכה בגמרא ובספרי הפוסקים, שעל ידי הרהור אחד של תשובה יכול רשע גמור להיעשות צדיק גמור.

ב) כיון שתמימות ושלימות איברי הנפש תלויה במצוות, הרי על ידי ביטול מצות עשה, או על ידי עבירה על מצות לא תעשה, נגרם פגם באיבר המסויים הקשור למצות המסויימת שעליה עברו.

וכדי לתקן פגם מסויים זה יש לעשות תשובה ותיקון המתאימים בדיוק לעבירה מסויימת זו, כולל מספר הצומות שנקבעו לעבירה מסויימת זו.

(לקו"ש חי"ט אגה"ת"א, ע' 4-393)

האם גם בזמן ביהמ"ק - שדרוש קרבן לכפרה - המקדש ע"מ שאני צדיק תהא מקודשת

בזמן ביהמ"ק - שלימות התשובה והכפרה על חטא (בשוגג) הוא על ידי וידוי דברים עם קרבן, אמנם בזמן הגלות שאי אפשר להקריב קרבן, נפעלת שלימות הכפרה על ידי תשובה (ווידוי בדברים) בלבד, ומקיימים על ידי זה בשלימות את מצות התשובה:

וכידוע ההבדל בהלכה בפועל בנוגע לאל תשת גו' רשע להיות עד חמס. ועפ"ז צ"ע בהמקדש את האשה ע"מ שהוא צדיק ולא ידעו שכבר חרב ביהמ"ק. וכן - בזמן ביהמ"ק אולי גם אז אין קרבן מעכב לקידושין כמו ש"אין אומרים כשמעון בן עזאי.

(לקו"ש חי"ח מסעי-בין- המצרים, ע' 416 ובהערות)

אף שצ"ל והשיב את הגזילה וכו' - הרי אפילו רשע גמור ובזמן שביהמ"ק היה קיים - תומ"י כשהרהר תשובה נעשה צדיק גמור, כמפורש בקידושין.

(לקו"ש חי"ז ע' 189 הערה 67)

שלימות התשובה - "שיעיד עליו . . שלא ישוב . . לעולם"

דברי הרמב"ם שהתשובה הוא עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם. ולכאורה כיצד זה מתאים עם הגמ' בקידושין שע"י הרהור תשובה נעשה צדיק גמור, ופשוט שעדיין אינו במצב שיעיד עליו כו' וכן קשה מחזרה בתשובה לענין כשרות העדים שלא מצינו ששיעור תשובתם צ"ל עד שיעיד עליהן כו' ובכלל קשה היאך יכולים בי"ד "לבחון" מצב זה בליבו של אדם. יש המתרצים כוונת הרמב"ם שצ"ל שמוצבו עתה - הוא באופן שמופרך אצלו החטא לעולם אף שבפועל יתכן שיחזור לסורו וקשה שהרי יעיד עליו יודע תעלומות - הוא ידיעה אמיתית שכן הוא. והביאור: הרמב"ם מבאר כאן שלימות התשובה ואי"ז לעיכובא לדינא.

א. בהלכות תשובה (פ"ב ה"ב) כותב הרמב"ם "ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד כו'", ומוסיף "ועיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם".

וממשיך לציין מקור לדין זה (ד'ועיד עליו כו'') שהרי דין זה הוא חידוש גדול ביותר - שנאמר "ולא נאמר עוד אלקינו למעשה ידינו וגו'".

והביאור בהראיה (מפסוק) זה - כמבואר במפרשים: "ויש לומר דהכי קאמרי קח לעד להשי"ת עליו שלא ישוב לחטאו עוד שנאמר ולא נאמר עוד וכו'. כלומר, שתחלת הפסוק הוא קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ומה תאמרו לא נאמר אלקינו למעשה ידינו . . הרי פשטיה דקרא שלוקח לשם יתברך לעד עליו שלא ישוב עוד לאותו עוף.

ב. אמנם, גם לאחרי שישנה ראייה והוכחה מהפסוק - עדיין דרוש ביאור והסבר בדבר: למאי נפק"ש מצב העתיד לגבי התשובה בהוה?

והעיקר: חידוש הרמב"ם בהלכה זו הוא, שתשובה צריכה להיות באופן שיהיה ברור (עד שיעיד עליו יודע תעלומות - הקב"ה) שלא יחטא עוד לעולם [לפי זה באם "עבר ושנה" אתגלי מילתא למפרע שהקב"ה לא העיד עליו כו', היינו, ש(לפי הלכה זו) תשובתו אינה תשובה]; - ולכאורה לא מצינו בהלכה תנאי כזה על תשובה - שהתשובה תהיה באופן "שלא ישוב עוד לעולם"; ואדרבה! מצינו בהלכה (ועוד) שאין בית דין (וכיו"ב) עושין "בחינות" אם התשובה היא בדרגא כזו (שלא ישוב עוד לזה החטא לעולם), היינו, שנוגע רק מצבו בהוה (גם אם בעתיד ח"ו יחטא עוה"פ) - וכדלקמן כמה דוגמאות:

א) איתא בגמרא "המקדש את האשה על מנת שאני צדיק גמור, אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו", [אמנם להלכה - אינה מקודשת אלא מספק, כי אצלינו (בית דין) זה ספק כי אין יודעים אם היה אצלו הרהור תשובה ("שמא הרהר תשובה") - ולכן היא מקודשת מספק; אבל, אילו היינו יודעים בבירור שהרהור תשובה - הרי זה ודאי קידושין, מכיון שע"י הרהור תשובה נעשה "צדיק גמור".

והגע עצמן:

"הרהור" של תשובה (ששיעורו זמן קצר ביותר - "רגע כמימרא") בלבד, הנה עי"ז הוא עובר ממעמד ומצב של "רשע גמור" - למעמד ומצב של "צדיק גמור". ופשיטא שלא יתכן שבזמן קצר כ"כ, יוכל בן אדם להתבונן - אם תשובתו היא באופן "שלא ישוב לזה החטא לעולם", או לא, ואעפ"כ תשובתו (שע"י הרהור בלבד) תשובה - שנעשה "צדיק גמור" - היפך ממ"ש הרמב"ם כאן שהתשובה היא כאשר זה באופן "שיעיד עליו כו' שלא ישוב . . לעולם".

ב) בנוגע לעדות הרי "הרשעים פסולין לעדות", ולכן כאשר "העידו עליו שני עדים שעשה עבירה פלונית". הרי זה פסול לעדות" - "ואין מוציאין ממון בעדותו ולא ידון עד שידוע שעשה תשובה", ולדוגמא [ב"משחק בקוביא" וכיו"ב (שהם פסולים לעדות), ש] "מאימתי חזרת המשחקים בקוביא (שע"י נעשים כשרים לעדות) משישברו פסיפסיהם כו", [פי' כלי השחוק הנזכר והם הקוביאות].

והנה, "עיקר התשובה בלב היא", [והרי "האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב"] וא"כ צריך להבין כיצד יתכן שבית דין יפסקו (פסק דין) ויוציאו ממון מחזקתו של פלוני על סמך עדותו של זה שחזר בתשובה עי"ז "ששבר את פספסיו"; הרי מדובר כאן על ממון המוטל בחזקתו, [ולא ממון המוטל בספק וכיו"ב] - ובנוגע לכשרותו של עד זה הרי לא יתכן לומר שאצל הבית דין ברור באופן של וודאות שהעד עשה תשובה - באופן "שלא ישוב . . לעולם" -

[כי כאמור, לא מצינו בשום מקום שהבית דין צריך לעשות "בחינות" לוודא שהתשובה היא כדבעי, או לוודא "שלא ישוב . . לעולם", דהיינו, על כל משך ימי חייו. ופשוט שאין שום אמצעי לדעת אם העד הזה (ש"שבר את פספסיו") יעמוד בנסיון גם מחר מאחוריים כו', ואין לומר בזה שום ענין של רוב [תורה על הרוב תדבר, וכיו"ב - היינו, שרוב ה"שוכרים את פספסיהם" אינם חוזרים לסורם כו' - כ"י אין הולכים בממון אחר הרוב] וא"כ כנ"ל איך יתכן שמוציאים ממון על סמך עד שכשרותו (לפי הלכה זו של הרמב"ם) מוטלת בספק, (שהרי לא ברור לבי"ד אם עשה תשובה כדבעי)?!

ג. זאת ועוד: ענין זה - "שלא ישוב . . לעולם" - הוא היפך המציאות כי רואים בפועל שיש יהודי שעשה תשובה ונעשה כשר לעדות (ובי"ד מוציאים ממון וכו') ואעפ"כ הנה לאחר כמה זמן הנה אם (מאיזה סיבה שתהיה) "עבר ושנה" - אעפ"כ הוא מוחזק לכשר על אותו הזמן?!

והעיקר: הרי במציאות אי אפשר שהבי"ד יבטיח "שלא ישוב .. לעולם" - כי "אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הראשונות, שנאמר צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו". ולאידך, "אפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירים לו שוב רשעו, שנאמר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו", וכמ"ש "כל חטאתו אשר חטא לא תזכרנה לו - משפט וצדקה עשה חיו יחיה", כי, "ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט . . יחיה".

וא"כ (מכיון שגם מי שהוא "צדיק גמור" יכול להשתנות ברגע האחרון עד שזה פועל גם על כל ימי חייו) הרי לא יתכן לומר שאפשר שהבי"ד יבטיח שהתשובה תהיה באופן "שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב כו"!

[וכפי שמוצאים בתנ"ך - בדברי ימי ישראל - ובהקדים: כאשר מדובר אודות כללות עם ישראל הרי ידוע הכלל ד"צבור אינו מת", וא"כ, נמצא שהצבור שהיה בזמן "בית שני" - הוא אותו הצבור שהיה בזמן "בית ראשון" (עם כל הדינים השייכים לזה), והנה, בנוגע לעם ישראל מוצאים שהיו חטאים שעברו עליהם, ואח"כ עשו תשובה, וזה היה תשובה מעולה שבטלה את הגזירה וכיו"ב, ואעפ"כ הנה בדור שלאח"כ כו' עברו עוה"פ על אותה עבירה, ואע"פ שזה היה אותו "צבור" [שעבר על אותה עבירה לאחר שעשו תשובה], הנה כאמור, תשובתם היתה תשובה מעולה!].

וא"כ הרי זה בסתירה (כנ"ל) להלכה זו שתשובה היא - כאשר ה"יודע תעלומות מעיד עליו שלא ישוב .. לעולם"?

והנה ישנם מפרשים המתרצים על שאלה זו "ויש לומר, דפירושו כך, שבשעה שהוא עושה תשובה - צריך שיקבל עליו לעד להשי"ת שלא ישוב לזה החטא לעולם כו".

כלומר, לא שהכוונה היא שבפועל לא ישוב עוד לעולם, אלא רק, שבמצבו ההוא אינו שייך לעבור על עבירה זו, כי תשובתו היא עד כדי כך שלפי מעמדו ומצבו ביום זה אינו שייך לעבור על עבירה זו (אפילו לאחר שבועים שנה), "לא ישוב לזה החטא לעולם";

[אמנם, מכיון ש"יצרו של אדם מתגבר [מתחדש] בכל יום .. שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש כו", היינו, שה"יצר הרע" בא בכל יום עם תכסיסים חדשים - נסיונות חדשים להאדם כדי שיעבור על עבירה כו', הרי מובן שלמרות מצבו כעת שזהו מעמד ומצב "שלא ישוב כו", הנה מכיון ד"יצרו מתחדש בכל יום" - אפשר שמחר ישתנה ולא יעמוד בניסיון, אבל כפשוט שזה (לא מצד מצבו בהווה שהוא שייך לזה, אלא) רק מצד יצרו הרע החדש דמחר]. אמנם תירוץ זה דחוק ביותר, כי הרי מדובר על עדותו של הקב"ה [ומובן גודל העילוי דעדות זו - שהרי אצלו הידיעה ברורה, ואין שום ספק], ופשוט שלא קאי אודות מעמדו ומצבו של האדם בלבד בהווה, כי אם "שלא ישוב לזה החטא לעולם" - בפועל ממש.

ד. אשר לכן נראה לומר, שאין הפירוש בהלכה זו "שיעיד עליו כו" לעיכובא, היינו, שבאם

כן "עבר ושנה" - תשובתו אינה תשובה, כי אם רק שהרמב"ם מבאר כאן כמה דרגות בתשובה, ובהלכה זו כוונתו, לתכלית השלישית דתשובה.

ובהקדים: שבמצות התשובה יש כמה דרגות [וכדאיתא במסכת יומא שיש כמה חילוקי כפרה כו' - דרגות בתשובה]:

(א) תשובה מיראה, היינו, לא מצד עצם רצונו אלא מפני יראת העונש, או יראת בושת בלבד (וכיו"ב). ונמצא שהדרגא הכי פשוטה שבתשובה היא אפילו כאשר האדם מצד עצמו אינו רוצה לעשות תשובה, ואלא רק שיש לו איזה סיבה צדדית המכריח אותו לחזור בתשובה - זה נקרא גדר של תשובה; ועד "שזדונות נעשו לו כשגגות".

[וגדולה מזו מצינו שאפילו כאשר האדם בעצמו אינו רוצה לחזור בתשובה בכלל. וצווק "ככרוכיא" שאינו רוצה לעשות תשובה, מ"מ תשובתו תשובה, ולדוגמא: הקרבת קרבנות (ענין של כפרה) שצריך להיות לרצונו דוקא שנאמר "יקריב אותו לרצון לפני ה'" "לרצונכם תזבחוהו", ואעפ"כ גם כאשר צווק ("ככרוכיא") שאינו רוצה "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני", וכל זה למרות שיש תנאי בקרבן (של כפרה) שצריך להיות הענין "דשב מידיעתו", היינו, שמתחרט על החטא שחטא. (והביאור בזה שאפילו כאשר כופין אותו הרי זה נקרא "לרצונו" - על יסוד דברי הרמב"ם הידועים שאפילו כאשר הוא אומר איני רוצה, הנה אמיתית רצונו הוא - "לעשות כל המצוות ולהתרחק מהעבירות ויצרו הוא שאנסו כו") - ועכ"פ נמצא מזה דגם בתשובה שהיא בהכרח - הרי זו תשובה כדבעי].

(ב) ועוד יותר: תשובה מאהבה (אהבה בתענוגים), וע"י שלימות התשובה - "הזדונות נעשו לו כזכיות".

(ג) ובזה גופא (הדרגא דתשובה באהבה) מוסיף הרמב"ם דיש שלימות נעלה יותר בתשובה (אפילו לאחרי שכבר עשה תשובה מאהבה): "אי זו היא תשובה גמורה, זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מכלולן כח; כיצד, הרי שבא על אשה בעבירה . . ולאחרי זמן נתייחד עמה . . ובמדינה שעבר בה . . ופירש ולא עבר זהו בעל תשובה גמורה" [אף שבאותה הלכה גופא הוא כותב ש"אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו . . נסלה לו"], שמזה נמצא דיש בתשובה כמה דרגות.

ובזה יובן גם הלכה זו - "דיעיד עליו . . שלא ישוב . . לעולם":

די"ל שגם בזה כוונתו היא לעוד דרגא (נעלית ביותר, שלמעלה גם מדרגא ג' הנ"ל) בתשובה, שהתשובה היא עד כדי כך עמוקה בנפשו של העושה תשובה עד שה"יודע תעלומות" מעיד עליו שלא ישוב לזה החטא לעולם.

אמנם, מפשטות לשון הרמב"ם, שכותב בהמשך אחד - "ומה היא התשובה . . יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם", משמע, שהתחלת התשובה ("ומה היא התשובה") צריכה להיות באופן ד"יעיד עליו .. שלא ישוב לזה החטא לעולם" (וכפי שמדגיש גם בהתחלת פרק ראשון: "ולעולם איני חוזר לדבר זה"), ולא רק שזוהי דרגא נעלית כו' בתשובה;

אבל אעפ"כ, מצד השאלות האמורות - שרואים בפועל שגם לאחרי שהיהודי עושה תשובה עלול לחזור ולהכשל בעבירה זו, ואעפ"כ, ע"י התשובה שבינתיים נעשה כשר לעדות וכו', כנ"ל בארוכה - קרוב לומר (למרות הדוחק שבדבר) שמ"ש "ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם", אין זו התחלת התשובה, כי אם, תכלית השליטות דתשובה.

(שיחת פורים תשמ"ו - בלתי מוגה)

שער גאון"ש

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

יום הדין הגדול והנורא

א. המקור בכתובים

בקשר עם ראש השנה - 'יום הדין' שבכל שנה, נעסוק בסוגיה זו ביום הדין הגדול, יום המשפט של כל הדורות והזמנים כולם שיהיה בביאת המשיח.

פעמים רבות מוזכר בתורה, במדרשים ובמאמרי רז"ל "יום הדין הגדול". מקור הדברים הוא בספר מלאכי (ג,כג):

הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא:

יום הדין יהיה מיד לאחר שיקומו המתים בתחיית המתים. מהכתובים עולה כי יום זה יהיה יום של שכר טוב צדיקים, ולאידך - יום מר וקשה של עונש ופורענות. כך נאמר במלאכי (כמה פסוקים קודם לכן), וכך אנו מוצאים במאמרי רז"ל נוספים:

כי הנה היום בא בער כתנור, והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט אתם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזב להם שרש וענף: וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק; ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת רגליכם, ביום אשר אני עשה אמר ה' צבאות:

(מלאכי ג, יט-כא)

אין גיהנם לעולם הבא, אלא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה, צדיקים מתרפאין בה ורשעים נידונין בה, שנאמר "וזרחה לכם יראי שמי שמש וגו'", ולא עוד אלא שמתעדנין בה, שנאמר "ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק", והרשעים נידונין בה, שנאמר "הנה יום בא בווער כתנור וגו'".

(נדרים ה,ב)

ר' אליעזר אומר אם תזכו לשמור את השבת תנצלו משלש פורעניות מיומו של גוג ומגוג ומחבלו של משיח ומיום דין הגדול.

(מכילתא על שמות טז)

ב. מי יישפט ביום הדין הגדול?

בנושא זה שוררת מחלוקת גדולה בין חכמינו ז"ל: מי יישפט ביום הדין הגדול? למי הוא מיועד?

הדעה הראשונה, היא דעת הרמב"ן. בשער הגמול (שבספרו תורת האדם) מבאר הרמב"ן באריכות את מהות העונש והשכר המגיע לאדם על מעשיו לאחר שמסיים את תפקידו בעולם, ובין דבריו הוא מתייחס ליום הדין הגדול שגם הוא קובע שכר ועונש לנשמה לעתיד לבוא.

מדבריו עולה, כי קודם יום הדין הגדול יקומו כולם לתחיה, וביום הדין הגדול כל אחד ואחד יישפט האם הוא זכאי לקבל את השכר של עולם התחיה. וכך פותח את דבריו:

יש לדעת רבותינו זיכרונם לברכה עוד יום מועד לדין עמים והוא היום שהנביאים מעידים אותו "הנה יום בא בוער כתנור" ואמר מלאכי "יום ה' הגדול והנורא", כי כמו שנדונין בראש השנה על חיי העולם הזה, ונדונין כל אדם ביום מיתתו על שכר נפשו ועונש גיהנם, כן נידונין הכל ביום הדין מתחלת ימות התחיה על עניין אותו שכר העתיד לעולם הבא - אם ראוי לתחיית המתים ולנועים הגוף והנפש באותו זמן. וכן כתוב באותו העת "ור' בים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם", והן רשעים כגון אומות העולם ועוברי עבודה זרה שיגמר דינם לדראון עולם ושלא ינעמו בחיים ההם אלא ישארו בדראון שלהם או יכפול עליהם עונש ממידה הקשה לרעה הימנה כפי מה שנתחייבו.

וממשיך הרמב"ן להסביר מאמרי רז"ל רבים, כיצד הם מדברים על יום הדין הגדול:

ועל הדין הזה שנינו במשנה: "אנשי דור המבול אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין ואנשי סדום אין להם [חלק לעולם הבא] אבל עומדין בדין". וכן בכל מקום שתמצא בדבריהם זיכרון לברכה אריכות העונשים לעתיד - הוא מהכרתת הנפש החוטאת בדין ההוא. כמו שאמרו בואלה שמות רבה (ל כ): "שאלו ישראל לבלעם 'אימתי היא?' אמר להם 'אראנו ולא עתה'". אמר להם הקדוש ברוך הוא: 'זו היא דעתכם? אי אתם יודעין שסופו לירד לגיהנם ואינו רוצה שתבוא ישועתי' וכו'. זה העניין לדין גיהנם העתיד ליום הדין הגדול.

(..) ואמרו בילמדנו (תנחומא ישן) ובמקומות אחרים במדרש (מדרש שמואל א כד) "למה הרגזתני להעלות אותי", שהיה שמואל מתירא שהגיע יום הדין, אף על פי שכבר מת זה כמה היה סבור שהוא הדין העתידי שהכל נידונין בו. ועל זה אמר ריש לקיש (עבודה זרה ג' ב') "אין גיהנם לעתיד לבא" והוא יום הדין העתידי לבוא, אלא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה ומקדירה - רשעים נידונין בה וצדיקים מתרפאין הימנה, והם הצדיקים שזכו לתחיה ועמדו במומם כמו שהלכו, מת חגר או סומא - עומד במומו, שלא יאמרו "מן השמים ריפא אותם אלו אחרים הם", והביאו ראיה לזה מדכתיב "הנה יום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם לא שורש ולא ענף", ודרשו "לא שרש" בעולם הזה "ולא ענף" לעולם הבא, והצדיקים שמתרפאין בה דרש עוד רבי שמעון בן לקיש דכתיב "וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה". והנה אין זה גיהנם ההווה לאדם אחר המות. (..)

(תורת האדם לרמב"ן, שער הגמול)

הדעה השניה היא דעת האברבנל. הוא חולק בתוקף על דעתו של הרמב"ן, ושענתו בידו: הרי לאחר מיתתו של אדם הוא נידון לפי מעשיו ומקבל את העונש המגיע לו. אם כן, מה המקום לשפוט אותו מחדש כאשר יקום לתחיה?

האברבנל מסביר כי מטרת יום הדין הגדול היא אחרת. ואלו דבריו:

הרמב"ן כתב בשער הגמול אשר לו, שיש אצלינו ג' דינים: הדין הא' הוא בעולם הזה ביום ראש השנה מדי שנה בשנה. . והדין הזה הוא בלבד לגוף בענינים הגשמיים והרעב והדבר והחרב כמו שזכר בתפילת מוסף של אותו היום. והדין השני הוא בצאת הנשמה מן הגוף שהיא נדונת כפי מעשיה אשר עשה, אם לזכות לירש גן עדן ואם לחובה לרשת גהינם. . והדין הג' הוא לעתיד לבא למתים שיקומו בתחיה, וישפוט ה' כל הקמים מי הוא חייב ומי הוא זכאי וישכיר את הצדיקים ויעניש את הרשעים והוא יום הדין הגדול (..).

זהו דעת הרמב"ן והוא עצמו דעת הגאון רבי סעדיה שקדמו בדעות האלה וגם רבים מחכמי עמנו שהיו לפניו ולאחריו. אבל אחרי בקשת המחילה מכבוד תורתם אין רוחי נוחה בדבריהם ואין דעתי סובל דבר זה. לפי שאם רצו בדין השלישי הזה בענין שאר הדינים שישב הקב"ה ופלוס ומאזני

משפט בידו לשקול ולפלוס זכיות כל אדם ועונותיו ולפסוק הדין זה זכאי וזה חייב, הנה לא ידעתי דין הג' ההוא, כי כיון שכבר בשעת המיתה נדון ונגזר אם לזכות אם לחובה. בין שיהיה מתן שכרו וענשו מיד בעולם הנשמות כדעת הרב הגדול המיימוני שהוא הטוב והישר בעיני אלקים ואדם, או שנאמר שתהיה נפשו ערוכה בכל ושמורה בגן עדן ולא תקבל שכרה עם אלף דור לזמן התחיה ולא נתקיים בה ביומו תתן שכרו כדעת הרמב"ן, אין ספק בין להא ובין להא שכבר נגמר הדין לכל אדם במותו אם לגמול אם לעונש.

ולמה אם כן יכנס באחרית הימים פעם אחרת בדין הג' האם אחרי הדין הב' ההוא עשה מצוה או עברות לשידין עליהם? או אם אפשר שמי שנמצא זכאי באותו דין הב' אחרי מותו ימצא חייב באותו דין הג' האחרון? או בהפך - שמי שנתחייב בב' יזכה בג' זה בלתי אפשר כי הם הימים אשר אין בהם חפץ לא לזכות ולא לחובה כדבריהם ז"ל.

ומזה המין, הוא מה שנבא יואל "וקבלתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט ונשפטתי שם עמהם על עמי ועל נחלתי ישראל אשר פזרו בגוים ואת ארצם חלקו וגו'", וענין הייעוד הזה שבזמן ביאת משיחנו יעשה ה' ית' נקם בכל הגוים אשר הרעו ישראל וגם המתים יקיצו ויעוררו משנתם כדי שיקבלו עונשם לעיני החיים. ואחשוב שלכן אמר 'אל עמק יהושפט', לא שכל הגוים בכל פנות העולם יבאו ויתחברו שמה כי לא תכיל אותה הארץ, אבל לפי שהיה המשפט הזה שזכר קבלת העונש המופלג באיזה מקום שיהיה - יקרא 'עמק יהושפט' מפני שיעמיק שם משפטן ועונשן. וזהו יום הדין הגדול הנזכר בדבריהם ז"ל במאמר הנביא "הנה יום בא בוער כתנור". וקראו "יום ה' הגדול והנורא" לפי שבו יתגלה משפטו ועונשו לא שישב על כסא דין לראות איזהו זכאו ואיזהו חייב.

(..) ואמנם הדין העתידי לבא ענינו אמת אצלי שבעולם התחיה ה' יחפוץ למען צדקו שיראו בני אדם כלם בעיניהם הגשמיים שכר הצדיקים, ועליהם אמר המלאך לדניאל "והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע" להגיד שאותם הקמים יהיו פניהם מאירים ומזהירים כספירים לאות על דביקותם בזיו השכינה ושיראו גם הרשעים בעונשם.

(..) ומה שקראוהו הז"ל בשם 'יום הדין' ענינו יום המשפט והנקמה אשר יעשה ה' לעיני כל בשר באופן שיכירו וידעו כל יושבי תבל ושוכני ארץ כי יש אלקים שופטים בארץ ויאמרו ראו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם

יאכלו. אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו. זאת היא אמתת הפנה הזאת וכבר הרחבתי בה המאמר בביטול כל הטענות אשר זכר הרמב"ן בזה במאמר צדק עולמים אשר לי.

(מעניי הישועה, מעין הח', תמר הז', הודעה ה')

לשיטת האברבנל, מטרת יום הדין הגדול אינה לשפוט מחדש האם האדם זכאי או חייב, אלא לתת לחייבים את עונשם ביתר שאת לעיני כולם - שכולם יכירו במנהיג העולם. מדבריו נשמע, שביום זה יקבלו את עונשם הן הרשעים שמאומות העולם והן החוטאים שמישראל.

הדעה השלישית היא דעת האריז"ל. האריז"ל סובר שביום הדין הגדול יישפטו רק אומות העולם, ולא ישראל.

דבריו הובאו במדרש תלפיות, ואלו הם:

והאר"י צ"ל כתב כי יום הדין הגדול יהיה לעכו"ם בלבד ולא לישראל, כי בני ישראל על ידי יסורין וגלגולים מתמרקין ולכן לא ידון רוחם עוד לעולם וכו'.

והמתים קרוב לתחיה יקבלו עונש עצום ומופלג בזמן קצר שיהיה איכות העונש תחת כמות הזמן כדי שיזכו לחיי העולם הבא.

(מדרש תלפיות, ענף יום הדין הגדול)

ג. כולם יהיו זכאים ≈

לא מיבעי לשיטת האריז"ל שרק אומות העולם יישפטו ביום הדין הגדול, אלא אפילו לשיטת הרמב"ן שגם בני ישראל יישפטו ביום זה - אנו מובטחים בתוצאות המשפט שכל ישראל יישפטו לטובה.

מדוע? מסביר כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ:

כשמשיח יבוא במהרה בימינו אמן יהיה תחיית המתים ואז יהיה הדין והמשפט מי יקום בתחיית המתים. גם עלה אלה שיזכו לראות בביאת המשיח, יהיה הדין והמשפט.

משיח עצמו יהיה השופט, ועל כך אומר הפסוק "לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח", אלא ייכנס לחיים הקשים של בני ישראל בגלות, יעורר רחמים עליהם וימצא זכות עליהם שהם לא רצו לחטוא, אלא לא היה בכוחם להתגבר על היצר הרע.

משיח יראה את הצד הטוב, ולכן יהודים עשו תשובה, התחרטו על הדברים הלא טובים, התשובה והחרטה תעזור לזכות לגילוי המשיח.

(לקוטי דבורים, ח"ב עמ' 423 (המתורגם))

התשובה והגאולה

בעומדנו בעשרת ימי תשובה, נלמד בסוגיא זו אודות השייכות בין התשובה לגאולה: (א) נראה את מקור הדברים ואת הפסק ההלכתי, נישף להתעוררות התשובה הגדולה בקרב עם ישראל ונבחן היכן אנו עומדים כיום בעבודה זו; (ב) וכן נלמד על שייכותם הפנימית.

א. לאתרו לתשובה לאתרו לגאולה

הגאולה קשורה בקשר הדוק עם שיבת עם ישראל להנהגה ישרה על פי תורה ומצוות: לאורך כל שנות הבנין והגלות עמדו הנביאים והזהירו את עם ישראל כי הנהגתם שלא כפי רצון ה' תביא חורבן, ולאידך - הנהגה לפי רצונו תביא את הישועה והגאולה. דברי התורה והנביאים מלאים בדבר זה, אך נביא כאן את המקור הראשון בתורה לשייכות בין תשובת בני ישראל לגאולתם:

והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך, והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה: ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום ובניך בכל לבבך ובכל נפשך: ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה: אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אליך ומשם יקחך: והביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבתך:

(דברים ל.)

אמנם בפסוקים אלו רואים בפשטות כי הגאולה ("ושב ה' אלקיך") תלויה בתשובתם של בני ישראל, אך בגמרא אנו מוצאים דיון בנושא זה: האם הגאולה תבוא רק כאשר ישראל יעשו תשובה, או שמא תבוא באתערותא דלעילא ללא קשר לעבודתם של ישראל?

אמר רב: כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים. ושמואל אמר: דיו לאבל שיעמוד באבלו.

כתנאי: ר' אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין. אמר ליה רבי יהושע: אם אין עושין תשובה אין נגאלין? אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב.

תניא אידך: ר' אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה נגאלין, שנאמר (ירמיהו ג, יד) "שובו בנים שובכים ארפא משובותיכם". אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר (ישעיהו נב, ג) "חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו", חנם נמכרתם - בעבודת כוכבים, ולא בכסף תגאלו - לא בתשובה ומעשים טובים. אמר לו רבי אליעזר לר' יהושע: והלא כבר נאמר (מלאכי ג, ז) "שובו אלי ואשובה אליכם!" אמר ליה רבי יהושע: והלא כבר נאמר (ירמיהו ג, יד) "כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון!" אמר לו ר' אליעזר: והלא כבר נאמר (ישעיהו ל, טו) "בשובה ונחת תושעון!" אמר לו ר' יהושע לרבי אליעזר: והלא כבר נאמר (ישעיהו מט, ז) "כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים, מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו!" אמר לו רבי אליעזר: והלא כבר נאמר (ירמיהו ד, א) "אם תשוב ישראל נאום ה' אלי תשוב!" אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר (דניאל יב, ז) "ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור, וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה וגו'!" ושתק רבי אליעזר.

פירוש רש"י:

בתשובה - אם כל ישראל חוזרין בתשובה יבא ואם לאו לא יבא:

דיו לאבל שעומד באבלו - דיו להקב"ה שעומד כמה ימים וימינו אחור, כלומר אם לא יעשו תשובה אינו עומד באבלו כל הימים אלא ודאי קץ לדבר. ל"א: דיו לאבל דיון לישראל צער גלות, אפילו בלא תשובה נגאלין:

לא בכסף - לא בתשובה ומעשים טובים דאפילו אין עושין תשובה נגאלין משום דאמר חנם נמכרתם קרי כסף בלשון תשובה:

בעלתי אתכם - משמע בעל כרחכם בלא תשובה:

אחד מעיר - אברור הצדיקים ואביאם לציון אע"פ שאין כולם חוזרין:

כה אמר ה' לבזה נפש למתעב גוי - אותן הכזויין ומיתועבין בעבירות אעפ"כ יגאלו מלכים יראו וקמו:

כי למועד מועדים - אלמא יט קץ בדבר:

וככלות נפץ יד עם קדש - כשתכלה תקומתם וחוזק ידיהם שהיתה נפוצה אילך ואילך גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה ואחר שתכלה גבורתם שיהיו שפלים למאד:

תכלינה - אלו הצרות ויבא משיח כדאמרינן כי אזלת יד:

(תלמוד בבלי, סנהדרין צז ב ואילך)

כמו מי נפסקה ההלכה? נסה לברר זאת לפי פסק הרמב"ם בהלכות תשובה:

כל הנביאים כולן צוו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר "והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלקיך ושב ה' אלקיך וגו'".

(משנה תורה להרמב"ם, הלכות תשובה, פרק ז הלכה ג)

הרמב"ם פוסק להלכה כשיטת רבי יהושע שתשובתם של ישראל מוכרחת עלימנת להיגאל, אך בסוף זמן הגלות בוודאי יעשו תשובה וממילא יהיו זכאים לגאולה. וכפי שאמר בגמרא לעיל, שהקב"ה יעמיד מלך שגזירותיו קשות ובכך יגרום שישראל יעשו תשובה.

*

במשך כל הדורות התעסק עם ישראל בעבודת התשובה בכדי להביא את הגאולה, אך בעת האחרונה התעורר ענין זה בתוקף ובקול רעש גדול.

בשנת תש"א ובתקופה שלאחרייזה, עת בה נשמעו הדי מלחמת העולם השנייה והשוואה האיומה, פרסם כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ ג"ע ארבעה מכתבי 'קול קורא'. מכתבים אלו, שנכתבו ברגש רב ובאריכות גדולה, נועדו לעורר את כלל היהדות העולמית ואת יהודי ארצות-הברית בפרט שהמאורעות והצרות המתרחשות בעולם הם 'חבלי משיח' ושעל כולם להתעורר בתשובה אמיתית בכדי להקל את חבלי משיח ולהביא את הגאולה השלימה. הסיסמה נקבעה - 'לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה!'

וכפי שמפרט ומסביר זאת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ בעצמו (מכתב זה נכתב לפני שנתפרסם ה'קול קורא' השלישי):

ב"ה, ר"ח סיון תש"ב, ברוקלין.

ידידי הנכבד והנעלה משכיל על דבר טוב (...)

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ"ב טבת העבר, שנתאחר בדרך הילוכו יותר על הרגיל, על אדות שלושת הכרוזים שהכרזתי על ביאת המשיח ועל הגאולה השלימה, ודורש באורים על אשר לא הזכרתי שום דבר אדות ציון וירושלם, ביהמ"ק וא"י.

מטרת הכרוזים היא להודיע:

(א) כי הזמן הוא ערב הגאולה השלימה המיועדה ע"י הנביאים הקדושים.

(ב) הגאולה ע"י משיח צדקנו הבא בקרוב ממש.

(ג) הצרות והיסורים חבלי משיח המה.

(ד) הגאולה השלימה היא ע"י תשובה. כמאמרם, אין ישראל נגאלין אלא בתשובה.

(ה) חבלי משיח הם הוראה מן השמים על התשובה.

(ו) בכח התשובה להקל את חבלי משיח.

(ז) לידע נאמנה, אשר כל האומרים וכותבים, אשר הזמן אינו אלא כדרך הרגיל בזמני מלחמות, הם כופרים בגאולת ישראל בכלל, ובגאולה ע"י משיח צדקנו בפרט, והם שלוחי הבעל-דבר להדיח את ישראל מד' ומתורתו בהבטחות ישועות ונחמות של שקר אחר כלות המלחמה.

והשי"ת יפקח עינינו ועיני כל ישראל להכיר את האמת הגמור, ויעיר את לבותינו ולבב כל ישראל לשוב אליו יתברך ויתעלה באמת, להקל את חבלי משיח ולזכות לקבל פני משיח צדקנו הבא בקרוב ממש.

הדו"ש ומברכו,

יוסף יצחק

(אג"ק אדמו"ר הריי"צ, ח"ו עמ' שנד)

מכתבים אלו פורסמו במכתבי עת רבים ובעיקר בגיליון 'הקריאה והקדושה' שיצא לאור

באותה העת על ידי באי כוחו של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע. הם פעלו התעוררות רבה, וגם עוררו התנגדות מ'אנשי גלות' שהגאולה זרה בעיניהם (ואכן, ב'קול קורא' השני ואילך ישנה התייחסות רבה לטענותיהם של המנגדים).

וכך כותב ב'קול קורא' הראשון, כפי שתורגם בשעתו על ידי המשורר אברהם שלוניקי ז"ל:

צרות ישראל הגיעו עכשיו לדרגא איומה כל-כך - שבדורות הקודמים קשה הי' לשדל ליהודים, שזהו ענין אחר מחבלי משיח; ואלו כאן באמריקה - בושה היא להזכיר שאפשר אנו עומדים ערב הגאולה! הקוראים עכשיו לתשובה בנוסח השגור שלהם - אחרו שנים רבות. לעת כזאת הנוסח נפסד לחלוטין, בין משום שהעולם הורגל לבטלו, ובין משום שאינו הולם את הרגע הקיים: העיקר חסר ממנו - הקריאה "לאלתר לגאולה!" שהיא הקריאה האמיתית היחידה בזמן הזה!

עם ישראל עובר עליו עכשיו חבלי משיח; תקופת "עיקבתא דמשיחא" כבר החסרנו בעשרות השנים האחרונות; עכשיו עלינו לחזור בתשובה על אשר החסרנו לחזור בתשובה קודם ועל שהבאנו עלינו חבלי משיח, שיהיו, ח"ו, איומים הרבה יותר אם לא יתקנו גם עכשיו את הטעות!

עכשיו לא די לסיים את הדרשות ב"ובא לציון גואל" הקר ויבש. הביטוי הזה תלוי ב"ולשבי פשע ביעקב", וההמון היהודי מוכרח לדעת, כי בלא תשובה אין אדם יכול לצפות לגאולה לעצמו!

עכשיו הוא הסוף בהאתחלתא דגאולה; עכשיו מוטל עלינו תפקיד אחר, מושג אחר - בענין תשובה. המלאך המשחית, בא לכלות כל מה שרע ומועל-מעל בעולם. אסור לנו היהודים, שימצא אצלנו את הנוסח הישן של מעשי-מעל ואת הנוסח הישן הפושר (פאראווע) של קריאה לתשובה! עכשיו מוכרחת הקריאה לדרוש התעוררות להבה לקבל פני משיח צדקנו; עכשיו מוכרחים לחדול מלהסתתר בכסות של חרדיות פושרת, של אמונה פושרת ומפלגות-של-תורה פושרת, כדי לנטוע מרכזי גלות חדשים! עכשיו מוכרחים להתעוררות לטהרת הלב, טהרת הבית, טהרת הישיבות וטהרת המשפחה בהמוכן של השבת בנים שכבר נולדו לתורה ואמונה!

עכשיו מוכרחים לספר לדור הצעיר על ה"כי חג לד' לנו!" החדש ו"בנערינו ובזקנינו נלך!" וכל בית יהודי שאינו רוצה להפגע ר"ל, מהמלאך המשחית, מוכרח להטהר מכל מ"ש שערי טומאה ולהתמלא בקדושה אמיתית!

בלא "רחצו הזכו!" רוחני אמיתי כזה, כלי הזין שלנו מתשובה - התפלה והתעניות הנם ללא ערך; בלי ההכנה של רוב-מנין-ובנין ישראל להיות הגוי-קדוש היחידי לצאת לקבל פני משיח צדקנו - לא נהי' (ח"ו) בעיני מלאך המשחית טובים משאר העמים!

מוכרחים אנו להסביר דבר זה לבנינו; לספר להם את המובן של "לאלתר לגאולה!" ולעורר גם אצלם את הרצון המשולהב להיות נכונים להגאולה השלימה!

לפנינו אגרת נוספת משנה אחת מאוחר יותר (תש"ב), בה מבהיר ומסכם את האמור בלשון קצרה וברורה:

הסכת ושמע ישראל! העת הזאת היא מועד הגאולה על ידי משיח צדקנו, והיסורים הבאים עלינו הם חבלי משיח, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, אל תאמינו לנביאי השקר המבטיחים לכם ישועות ונחמות אחרי כלות המלחמה, זכרו דבר ה' ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה' יסור לבו, שובה ישראל עד ה' אלקיך והכן עצמך ובני ביתך לקבל פני משיח צדקנו הבא בקרוב ממש.

(אג"ק שם, עמ' שלז)

לאחרי תקופה סוערת זו, ולאחר שנים רבות של עבודה בקירוב ליבם של בני־ישראל לאביהם שבשמים, התבטא כ"ק אד"ש מה"מ בש"פ ויחי ה'תנש"א כי בני־ישראל כבר עשו תשובה!

במילים אחרות, דברי הרמב"ם ש"סוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן" - כבר נתקיימו, וממילא הסיבה שבגללה מתעכבת הגאולה אינה מחמת תשובתם של ישראל:

ועוד וג"ז עיקר: דוקא בדורנו זה גדולה ביותר ההתעוררות של אותם "תינוקות שנשבו" לשוב לדרך התומ"צ, עד כדי כך, שעשרות אלפי יהודים התקבצו ונעשו שומרי תומ"צ בפועל ממש, ומוסיף והולך ביתר שאת וביתר עוז.

(..) ולכל ראש - לימוד זכות בנוגע לקירוב וזירוז הגאולה - שכיון שכבר "כלו כל הקיצין", עוד בזמן הגמרא, ועאכו"כ לאחרי אריכות וקושי הגלות במשך יותר מאלף ותשע מאות שנה ועדיין לא בא ... ובנוגע לתשובה ("אין דבר תלוי אלא בתשובה") - כבר עשו תשובה, שהרי אין לך אדם מישראל

שלא הרהר תשובה (לא רק פעם אחת, אלא) כמה פעמים במשך ימי חייו, שעי"ז נעשה "בשעתא חדא וברגע חדא" מרשע גמור צדיק גמור, כפס"ד הגמרא שהמקדש את אשה על מנת שאני צדיק (גמור) אפילו רשע גמור קודשת שמא הרהר תשובה" - הרי בודאי ובודאי שמשיח צדקנו צריך לבוא תיכף ומיד ממש.

(סה"ש תנש"א ח"א, עמ' 229 ואילך)

עדיין נותר להבין:

הרי ידע איניש בנפשי' מעמדו ומצבו הרוחני, שדורש תשובה, תיקון ושיפור. אם כן, כיצד זה מתאים עם האמור לעיל שישראל כבר עשו תשובה, והתשובה כבר אינה מעכבת את הגאולה?

על שאלה זו מתרץ באריכות כ"ק אד"ש מה"מ בשיחת ש"פ נח ה'תשנ"ב:

והדגשה יתירה בכהנ"ל - בנוגע לחשבון צדק בשבת פרשת נח בשנה זו:

ובהקדמה - שכיון שהעיד כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו שכבר סיימו כל עניני העבודה, כולל גם צחצוח הכפתורים, ועומדים מוכנים (עמדו הכן כולכם) לקבל פני משיח צדקנו, הרי, מסקנת החשבון צדק (חשבון צדק דייקא, חשבון אמיתי) שעושים בימינו אלו, היא, שתיכף ומיד ממש צריכה לבוא הגאולה האמיתית והשלימה בפועל ממש!

ובפרטיות יותר:

גם כשידע איניש בנפשי' מעמדו ומצבו שיש אצלו ענינים הצריכים תיקון, אין זה בסתירה ח"ו לעדותו של נשיא דורנו שכבר נשלמה העבודה ועומדים מוכנים לקבל פני משיח צדקנו, כי, העבודה דכללות בני' במשך כל הדורות שצריכה להיות בזמן הגלות כדי לבוא להשלימות הגאולה (שתלוי" במעשינו ועבודתינו (ד) כל זמן משך הגלות) - נסתיימה ונשלמה, ואין ביאור והסבר כלל

על עיכוב הגאולה, ולכן, גם אם חסר בעבודתו של הפרט במשך הזמן שמתעכבת הגאולה מאיזו סיבה שתהי', ה"ז ענין פרטי שבודאי צריך לתקנו ולהשלימו, אבל, אין זה גורע ח"ו בגמר ושלימות "מעשינו ועבודתינו" דכלל ישראל שעומדים מוכנים להגאולה, וכיון שכן, גם התיקון והשלימות דהפרט היא בנקל יותר, ומתוך שמחה, בידעו שתיכף ומיד ממש באה הגאולה האמיתית והשלימה.

ובסגנון אחר: כללות בניי שהם "קומה אחת שלימה" נמצאים במעמד ומצב דאדם שלם בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, הן ברוחניות (רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת) והן בגשמיות, והחסרון דהפרט הוא כמו מיחוש או חולי קל וחיצוני באבר פרטי שתיקונו ע"י רפואה קלה ומהירה, כמ"ש "ורפא ירפא", "שניתנה רשות (וכח) לרופא לרפאות", כולל ובמיוחד הרפואה שע"י התשובה ("גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם"), ועד לשלימות הרפואה שהיא (לא רק מכאן ולהבא, אלא) עוקרת את החולי מלמפרע.

ואם הדברים אמורים בזמנו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בחיים חיותו בעלמא דיין, על אחת כמה וכמה לאחרי שעברו כמה עשיריות שנים, יותר מארבעים שנה ש"נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע".

ועאכ"כ בשנה זו - ה'תשנ"ב - שהר"ת שלה (לאחרי ובהוספה לשנה שלפני, ה'תנש"א, הי' תהא שנת נפלאות אראנו) "הי' תהא שנת נפלאות בה", ו"נפלאות בכל", "בכל מכל כל" (בגימטריא "קבץ"), שכולל כל הענינים כולם (נוסף לכך שהאות ב' היא אות השימוש לכל הענינים), ולכל לראש ובעיקר ה"נפלאות" דהגאולה האמיתית והשלימה, "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

ובפרט לאחרי שכבר נשלם החודש הראשון של השנה, "תשרי", אותיות "רשית", שכולל כל השנה כולה, ועומדים ביום השבת הראשון לשלימות העבודה בעולם, שבו מודגש כללות ענין השבת שקשור עם הגאולה, ובפרט יום השבת לאחרי חצות, הזמן דסעודה שלישית הקשורה עם יעקב, שלישית שבאבות, כנגד גאולה השלישית וביהמ"ק השלישי ("ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו"), ומתכוננים להקריאה בתורה: "לך לך גו' אל הארץ אשר אראך", ציווי ונתינת כח לכאו"א מישראל ולכלל ישראל (ע"י אברהם, היהודי הראשון, "אחד הי' אברהם") ללכת מהגלות אל הגאולה, ובאופן של הליכה כפולה ("לך לך") שרומז גם על מהירות ההליכה, שהשלימות בזה היא באופן ד"ארו עם ענני שמיא" - הרי בודאי ובודאי שכבר כלו כל הקיצין, וכבר עשו תשובה, ועכשיו אין הדבר תלוי אלא במשיח צדקנו עצמו!

(סה"ש תשנ"ב ח"א, עמ' 65 ואילך)

≈ ב. שייכותם הפנימית של התשובה והגאולה

עד עתה למדנו על הקשר שבין עבודת התשובה לגאולה האמיתית והשלימה, שהגאולה תלוי

ומותנית בעבודת התשובה של עם ישראל.

בחלק זה של הסוגיא, נלמד על הקשר התכני והפנימי בין השניים. או במילים אחרות: מה עומד מאחורי הקשר החזק שבין התשובה לגאולה, עד כדי כך שאי אפשר להפריד בין השניים?

המדרש מגלה קשר נוסף בין התשובה לגאולה, ומתאר כי שבעה דברים נבראו קודם בריאת העולם, ושניים מהם הם התשובה ושמנו של משיח. מדרש זה הובא במקומות רבים (בגמרא, בזהר, במדרשים ובספרי רז"ל), אך בפרקי דרבי אליעזר הובא באריכות ובפירוט:

שבעה דברים נבראו עד שלא נברא העולם, ואלו הן, תורה, וגהינם, וגן עדן, וכסא הכבוד, ובית המקדש, ותשובה, ושמנו של משיח.

תורה מנין, שנאמר (משלי ה, כב): "ה' קִנְיֵי רְאשֵׁית דְּרִפּוֹ קָדָם מִפְּעֻלָּיו מֵאֵז". קדם, רוצה לומר קודם שלא נברא העולם.

גהינם מנין, שנאמר (ישעיה ל, לג): "כִּי עָרוּף מְאֹתְמוֹל תִּפְתָּהּ". מאתמול, עד שלא נברא העולם.

גן עדן מנין, שנאמר (בראשית ב, ח): "וַיִּטֵּעַ ה' אֱלֹקִים גֶּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם". מקדם, עד שלא נברא העולם.

כסא הכבוד מנין, שנאמר (תהלים צג, ב): "נִכּוֹן כְּסֵאֲךָ מֵאֵז". מאז, עד שלא נברא העולם.

בית המקדש מנין, שנאמר (ירמיה יז, יב): "כִּסֵּא כְבוֹד מְרֹם מְרֹאשׁוֹן". מראשון עד שלא נברא העולם.

תשובה מנין, שנאמר (תהלים צ, ב): "בְּטָרֶם הָרִים יִלְדוּ" וכתוב (תהלים צ, ג): "תִּשָּׁב אֲנוּשׁ עַד דְּכָא". טרם עד שלא נברא העולם.

שמנו של משיח מנין, שנאמר (תהלים עב, יז): "לִפְנֵי שְׁמֵשׁ יָנוּן שְׁמוֹ". וכתוב אחד אומר (מיכה ה, א): "וְאֵתָהּ בֵּית לְחֵם אֶפְרַתָּה צְעִיר לְהֵיוֹת כְּאֶלְפֵי הַיְהוּדָה... וּמוֹצְאֵתָיו מִקְדָּם". מקדם עד שלא נברא העולם.

(פרקי דרבי אליעזר, פרק ג)

אין זה מקרה שדווקא שבע הענינים האלו נבראו קודם בריאת העולם. בהכרח לומר שיש סיבה משותפת לכל שבעת הדברים, שמחמת סיבה זו דווקא הם נבראו קודם בריאת העולם.

לפי זה נוכל להבין מהו הקשר התכני והפנימי בין עבודת התשובה לגאולה האמיתית והשלימה, שמחמתו שניהם נבראו קודם בריאת העולם.

את הקשר הזה מבאר כ"ק אדמו"ר הצ"צ בספרו 'אור התורה':

ארז"ל ג' דברים קדמו לעולם תשובה ושמו של משיח. והענין, כי כל סדר ההשתלשלות מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין, דהיינו מהתחלת הקו וחוש דאור א"ס עד סיומו - נק' עולם, לפי שהוא בחי' התלבשות אורות בכלים. אבל תשובה קדמה לעולם, משום דבעל תשובה משכי לי' בחילא דתיובתא יתיר, בבחי' בכל מאדך, ולזאת מגיעים להמשיך מבחי' הרשימו של אור א"ס ב"ה הנשאר בהחלל ומקום פנוי שהוא לפני הקו.

ולכך במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים יכולים לעמוד, כי על ידי הצדיקים הוא הכל בחי' עולם התלבשות אורות בכלים כו', משא"כ תשובה קדמה לעולם בבחי' הרשימו הנ"ל. ומשה זכה לתשובה קודם מותו עלידי הפרשת ג' ערי מקלט.

והנה בחי' משיח הוא גם כן גילוי בחי' שלמעלה מהשתלשלות ומבחי' עולם כנ"ל. וזהו בשוב ה' כו', כי משיח ותשובה ענין א' הוא. ולהיות כי התשובה הוא דוקא בירור והתהפכת חשוכא לנהורא שיתרון האור נעשה מן החשך, לכך יאמרו לעתיד לבוא אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, שההגדלה דשם הוי' ב"ה ויתרון האור בא מן ההיפוך דוקא, הוא בחי' בירור הניצוצים ונתבררו במשך הגלות וזהו אז יאמרו בגוים הגדיל הוי' כו'.

(אור התורה בראשית, כרך ו', עמ' 2202)

מסביר כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק, שבשונה מעבודת הצדיקים שממשיכים את האורות המצומצמים בכלים, בכח התשובה ממשיכים הבעלי תשובה אור שלמעלה מהצמצום, שלמעלה מהשתלשלות. וזוהי שייכות התשובה עם משיח, משם שגם ענינו של משיח הוא שימשיך בעולם אור שלמעלה מהשתלשלות.

במקום אחר מסביר כ"ק אד"ש מה"מ בסגנון שונה, ומקשר זאת למזמור שאנו אומרים בנוסח התפילה בימים אלו - "לדוד ה' אורי":

ענין התשובה שייך ל'יחידה', למעלה מטעם ודעת. ולכן התשובה היא הכנה לגאולה, שגם משיח בא "בהיסח הדעת" - כפי שאדמו"ר הזקן מבאר שהמדריגה שתהיה בביאת המשיח היא "למעלה מדעת האדם".

(..) וכפי שאומרים גם במזמור לדוד אורי "ועתה ירום ראשי על אויבי גו' ואזבחה באהלו זבחי תרועה גו'", שעל ידי שלמות שישנם "אויבי" אף-על-פי-כן פועלים ש"ירום ראשי על אויבי" (עבודת התשובה), מגיעים ל"ואזבחה באהלו זבחי תרועה" - לעבודת הקרבנות כפי שתהיה בתכלית השלימות ("כמצות רצונך") בבית המקדש השלישי שיבנה על ידי "מלך מבית דוד" - משיח צדקנו,

בגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש.

(לקו"ש ח"ט, עמ' 173 (בתרגום מאידיש))

אכילה ביום הכיפורים לעתיד לבוא

שמעו דבר מענין: על אף שצום יום הכיפורים יישאר גם לעתיד לבוא, ישנה אפשרות חריגה שנאכל ונשתה ביום הכיפורים. בסוגיא זו נלמד (א) מתי התרחש מאורע בעין זה בעבר ומדוע, ו(ב) כיצד יוכל להתרחש גם כעת.

*

בשונה משאר הצומות בהם החיוב לצום הוא מתקנת חכמים כאבל על חורבן בית המקדש, חיוב הצום ביום הכיפורים הוא מן התורה:

והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם: כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו: שבת שבתון היא לכם וענייתם את נפשותיכם חקת עולם:

(ויקרא, טז, כט-לא)

מטעם זה עצמו מובן שצום יום הכיפורים לא יתבטל לעתיד לבוא, כמו כל שאר המצוות שבתורה שלא שייך שיתבטלו. כדברי הרמב"ם:

דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו ונאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת הא למדת שכל דברי תורה מצווין לנו לעשותן עד עולם וכן הוא אומר חוקת עולם לדורותיכם ונאמר לא בשמים היא (..).

(משנה תורה להרמב"ם, הל' יסודי התורה, פרק ט הלכה א)

רק פעם אחת בהיסטוריה לא התענו עם ישראל ביום הכיפורים. המאורע הנדיר התרחש כחלק מהשמחה בחנוכת בית המקדש על ידי שלמה המלך. וכך מתואר ההמאורע בספר מלכים א:

אז יקהל שלמה את זקני ישראל את כל ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל המלך שלמה ירושלם להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד היא ציון: ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האתנים בחג הוא

החדש השביעי: ויבאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון: ויעלו את ארון ה' ואת אהל מועד ואת כל כלי הקדש אשר באהל ויעלו אתם הכהנים והלויים: והמלך שלמה וכל עדת ישראל הנועדים עליו אתו לפני הארון מזבחים צאן ובקר אשר לא יספרו ולא ימנו מרב: ויבאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים אל תחת כנפי הכרובים: כי הכרובים פרשים כנפים אל מקום הארון ויסכו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה: ויארכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הקדש על פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה: אין בארון רק שני לחות האבנים אשר הנח שם משה בחרב אשר כרת ה' עם בני ישראל בצאתם מארץ מצרים: ויהי בצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא את בית ה': ולא יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה':

אז אמר שלמה ה' אמר לשכן בערפל: בנה בניתי בית זבל לך מכון לשבתך עולמים: ויסב המלך את פניו ויברך את כל קהל ישראל וכל קהל ישראל עמד: ויאמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר דבר בפיו את דוד אבי וכידו מלא לאמר: מן היום אשר הוצאתי את עמי את ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית להיות שמי שם ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל: ויהי עם לבב דוד אבי לבנות בית לשם ה' אלהי ישראל: ויאמר ה' אל דוד אבי יען אשר היה עם לבבך לבנות בית לשמי הטיבת כי היה עם לבבך: רק אתה לא תבנה הבית כי אם בנך היצא מחלציק הוא יבנה הבית לשמי: ויקם ה' את דברו אשר דבר ואקם תחת דוד אבי ואשב על כסא ישראל כאשר דבר ה' ואבנה הבית לשם ה' אלהי ישראל: ואשם שם מקום לארון אשר שם ברית ה' אשר כרת עם אבותינו בהוציאנו אתם מארץ מצרים: ויעמד שלמה לפני מזבח ה' נגד כל קהל ישראל ויפרש כפיו השמים: ויאמר ה' אלהי ישראל אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת שמר הברית והחסד לעבדיך ההלכים לפניך בכל לבם: אשר שמרת לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו ותדבר בפיק וכידך מלאת כיום הזה: ועתה ה' אלהי ישראל שמר לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו לאמר לא יכרת לך איש מלפני ישב על כסא ישראל רק אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני כאשר הלכת לפני: ועתה אלהי ישראל יאמן נא דבריך אשר דברת לעבדך דוד אבי: כי האמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי: ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו ה' אלהי לשמע אל הרנה ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך היום: להיות עינך פתחות אל הבית הזה לילה ויום אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם לשמע אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה: ושמעת אל תחנת עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה

ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים ושמעת וסלחת:

(..) ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' את כל התפלה והתחנה הזאת קם מלפני מזבח ה' מכרע על ברכיו וכפיו פרשות השמים: ויעמד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לאמר: ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר לא נפל דבר אחד מכל דבריו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו: יהי ה' אלקינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו: להטות לבבנו אליו וללכת בכל דרכיו ולשמר מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו: ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני ה' קרבים אל ה' אלקינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו: למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא האלהים אין עוד: והיה לבכם שלם עם ה' אלקינו ללכת בחקיו ולשמר מצותיו כיום הזה: והמלך וכל ישראל עמו זבחים זבח לפני ה': ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח לה' בקר עשירים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ויחנכו את בית ה' המלך וכל בני ישראל: ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר אשר לפני בית ה' כי עשה שם את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים, כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים: ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלקינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום: ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו:

פירוש רש"י על הפסוקים האחרונים:

שבעת ימים - של חינוך.

ושבעת ימים - חג הסוכות, נמצא שאכלו וזאתו ביום הכיפורים.

(מלכים א, ח, א-ל, גד-סו, ובפירוש רש"י שם)

מדוע בכח חנוכת בית המקדש לבטל את חיוב צום יום הכיפורים? הגמרא במסכת מועד קטן דנה במקרה זה ולומדת את טעמו בקליוחומר מהמשכן, וכן מוסיפה פרטים נוספים בסיפור:

א"ר פרנך א"ר יוחנן: אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים, והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה. יצתה בת קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא.

מאי דרוש? אמרו קל וחומר: ומה משכן שאין קדושתו קדושת עולם וקרבתו יחיד דוחה שבת דאיסור סקילה, מקדש דקדושתו קדושת עולם וקרבתו

צבור ויום הכפורים דענוש כרת - לא כ"ש?

אלא, אמאי היו דואגים? התם צורך גבוה. הכא צורך הדיוט. הכא נמי מיעבד ליעבדו מיכל לא ניכלו ולא לישתו! אין שמחה בלא אכילה ושתייה.

ומשכן דדחי שבת, מנלן? אילימא מדכתיב (במדבר ז, יב) "ביום הראשון" ו"ביום השביעי", דלמא שביעי לקרבנות. אמר רב נחמן בר יצחק: אמר קרא (במדבר ז, עב) "ביום עשתי עשר יום", מה יום כולו רצוף, אף עשתי עשר כולן רצופין. ודלמא ימים הראויין? כתיב קרא אחרינא (במדבר ז, עח) "ביום שנים עשר יום", מה יום כולו רצוף אף שנים עשר יום כולן רצופין. ודלמא הכא נמי ימים הראויין? אם כן, תרי קראי למה ליי?

ומקדש דדוחה יום הכפורים, מנלן? אילימא מדכתיב "ארבעה עשר יום", ודלמא ימים הראויין? גמר יום יום מהתם.

יצתה בת קול ואמרה להם: "כולכם מזומנין לחיי העולם הבא". ומנלן דאחיל להו? דתני תחליפא (מלכים א ה, סו) "ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו". 'לאהליהם' - שהלכו ומצאו נשיהם בטרה. 'שמחים' - שנהגו מזיו השכינה. 'וטובי לב' - שכל אחד ואחד נתעברה אשתו בכך זכר. 'על כל הטובה' - שיצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. 'לדוד עבדו ולישראל עמו' - בשלמא לישראל עמו דאחיל להו עון יום הכפורים, אלא לדוד עבדו מאי היא? אמר רב יהודה אמר רב בשעה שביקש שלמה להכניס ארון למקדש, דבקן שערים זה לזה. אמר שלמה עשרים וארבע רגנות ולא נענה. פתח ואמר (תהלים כד, ז) "שאו שערים ראשיכם וגו'" ולא נענה. כיון שאמר (דברי הימים ב ו, מב) "ה' אלקים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך" - מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו הכל שמחל לו הקב"ה על אותו עון.

פירוש רש"י:

לא עשו ישראל יום כפורים - לפי שזכנה ימים שלפני סוכות כל יום עשו שמחה ומזאתה דכתיב ויעש שלמה בעת ההיא את החג זכנת ימים וזכנת ימים ארבעה עשר יום:

וקרבן יחיד - של נשיאים:

דאיסור סקילה - דחמור מוכרת:

וקרבן צבור - דמה שהיו מקריבין בימי חנוכת הבית קרבן צבור הוא:

התם - במשכן דגובה הוּו קרבנות:

הכא - בחנוכת הבית דהדיוט משתה:

הכא נמי לעבדו - קרבנות מיכל לא ליכלו:

ביום השביעי - ומשמע לן יום ז' היינו שבת:

דלמא שביעי לקרבנות - שאם הקריב נשיא שזי בערב שבת מקריב נשיא שביעי באחד בשבת ומאי שביעי שביעי לקרבן נשיא:

ביום עשתי עשר יום - האי יום יתירא משמע מה יום רצוף שאין בו הפסק אף כולהו י"א יום רצוף דליכא הפסק בינתיים אפילו בשבת:

דלמא ימים הראויין - למשתה עביד משתה לאפוקי יום הכפורים:

גמר יום יום מהתם - מנשיאים דמשכן דגמרינן מתרי קראי דהוּו רצופים אפילו בשבת אף משתה דחנוכת הבית הוּו י"ד רצופים ואפילו [ביו"כ]:

כ"ד רגנות - כתיבי כפרטה בין רנה ותחנה ותפלה ובקשה. פרשת נדרים. מסכת נדרים:

(תלמוד בבלי, מועד קטן, ט א. ובפירוש רש"י שם)

רבינו חננאל על אתר, מביא את דברי רבי יוחנן אך בלשון קצת שונה. נסה למצוא את החילוק:

אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: אותה שנה לא צמו ביום הכיפורים, דכתיב "שמחה".

לפי דברי רבינו חננאל ניתן להבין, שעם ישראל רק לא צם ביום הכיפורים, אך את מצוות הקרבת הקרבנות השייכות ליום זה - קיימו.

מהשאינן לפי לשון הגמרא משמע שלא רק שלא צמו, אלא "לא עשו ישראל את יום הכיפורים", היינו שלא קיימו גם את שאר מצוות היום.

*

לפי כל האמור ניתן להבין, וכפי שלומד כ"ק אד"ש מה"מ:

ואם בנוגע לבית המקדש הראשון לומדים בקליוחומר שדוחה את יום הכיפורים, קליוחומר בן

בנו של קליוחומר לבית המקדש השלישי, עליו נאמר (חגי ב,ט) "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון" - שאם יחול יום הכיפורים בתוך השבוע דחנוכתו - לא נצוים מחמת השמחה. ולפי לשון הגמרא יוצא עוד יותר מכך, שגם לא נקיים את מצוות הקורבנות של יום הכיפורים. בשיחת ערב יום הכיפורים תשנ"ב התייחס כ"ק אד"ש מה"מ לענין זה, ובכיוונים מיוחדים:

אלא שמכיון שמשיה צדקנו יבוא עוד בתשיעי בתשרי בשנת תשנ"ב - הרי תשתנה ההלכה בתורה בנוגע להנהגה ביוה"כ.

וכדוגמת יוה"כ בחנוכת בית ראשון, שההלכה היתה שצריך להיות הענין דאכילה ושתי' ביוה"כ - כמו כן נמשך מיוה"כ ההוא ביוה"כ זה, דמכיון ש"אזכה לו בכל יום שיבוא", ועאכו"כ בעמדנו בזמן ד"עת רצון" דתשיעי בתשרי, שאז ודאי הצפ"י והגעגועים לביאת משיח צדקנו הם ביתר שאת ויתר עז - זוכים לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד!

(..) וכמדובר - זוכים ביוה"כ זה לסעוד מהסעודה האמורה, ע"ד יוה"כ דחנוכת בית ראשון, שאז הקב"ה הכריז בתורתו שביום זה צריכה להיות אכילה ושתי', ועד שזה נעשה סיפור בתושבע"פ, שהתוקף בזה הוא עוד יותר מסתם הלכה פסוקה - "מעשה רב", כדאיתא בבבא בתרא.

(..) ועד כדי כך, שהסעודה האמורה היתה מתוך שמחה הכי גדולה, למעלה מכל מדידה והגבלה - כולל גם למעלה משמחת פורים.

ואף שידוע הפירוש ב"כפורים", בכ"ף הדמיון - שיוה"כ אינו אלא בדומה לפורים, כיון שפורים הוא נעלה יותר (שלכן כל עניניו נמשכים וחודרים באכילה ושתי' גשמית דוקא), הרי (מהאי טעמא גופא) בעניננו - שה"עת רצון" דיוה"כ יתבטא לא בתענית אלא בסעודה האמורה (ע"ד בית ראשון), הכ"ף הדמיון הוא למעליותא - שיוה"כ אינו אלא דומה לפורים להיותו למעלה מפורים, כיון שבו זוכים לשמחה הכי גדולה, השמחה שהובטחה לכאו"א מאתנו בתוך כלל ישראל, שמחת הגאולה האמיתית והשלימה!

(..) וההתחלה בזה תהי' - עוד בסיום יום התשיעי בתשרי, ואח"כ נמשיך את הסעודה מתוך התוועדות חסידית ("וועט מען דאס פארציען מיט א חסידישן פארבריינגען") ביום העשירי בתשרי (..).

(משיחת ערב יוה"כ תשנ"ב. בלתי מוגה)

לזכות

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א

לזירוז התגלותו בפועל ממש יה"ר
שיראה רוב נחת מבניו תלמידי התמימים,
ומשלוחיו, חסידיו ומקושריו, וכלל
ישראל ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו
וישמיענו תורה חדשה מפיו בגאולה
האמיתית והשלימה תיכף ומי"ד ממו"ש!

▪

יחי אדוננו מורנו ורבינו
מלך המשיח לעולם ועד

